

NAMAZ

“Akılları Durduran
Mucize”

Doç. Dr. Kerim BULADI

kayihan

10. Baskı

NAMAZ

“Akılları Durduran
Mucize”

Doç. Dr. Kerim BULADI

kayihan

İ S T A N B U L . 2 0 1 3

DOÇ. DR. KERİM BULADI

1955 yılında Ordu'nun Fatsa ilçesinde doğdu. 1966 yılında hafızlığını tamamlayıp, klasik Arapça tahsili neticesinde icazetini aldı. 1977 yılında Trabzon İmam Hatip Lisesi'nden mezun oldu. 1981 yılında Bursa Yüksek İslam Enstitüsü'nü bitirdi. Aynı yıl Ağrı'nın Diyadin ilçesine, 1983 yılında ise Hatay'ın Samandağ ilçesine müftü olarak atandı. 1986 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı, İstanbul Haseki Eğitim Merkezi'nde iki buçuk yıl süreli "Müftü ve Vaizler İhtisas Kursu'nu" tamamladıktan sonra Ağrı'nın Taşlıçay ilçesine müftü olarak atandı. 1987-1993 yılları arasında Almanya'nın Mainz Başkonsolosluğu bünyesinde din görevlisi olarak çalıştı. 1993 yılında Tekirdağ il vaizliğine atandı. 1995 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Kıyamet Suresi'nin Tefsir ve Tasvir Ettiği İnsan Karakteri" adlı teziyle yüksek lisansını tamamladıktan sonra doktora başladı. Aynı yıl İstanbul il vaizliğine atandı. 1999 yılında "Kur'an'a Göre Nankörlük Kavramı" konulu teziyle doktor unvanını aldı. 1999-2010 yılları arasında Zeytinburnu ilçe vaizi olarak görev yaptı. 2010 yılında İstanbul il vaizliğine atandı. 2011 İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kiraat Anabilim Dalı'na öğretim görevlisi olarak atandı. 20.06.2012 yılında Tefsir Dalında Doçent oldu. Halen İstanbul İlahiyat Fakültesindeki görevine devam etmektedir. Yazarın yayımlanmış çeşitli eserleri ve makaleleri bulunmaktadır.

Yayımlanmış Eserleri

1. "Kur'an Kendisini Nasıl Tanıtır?", Kayhan Yayınları, İstanbul, Aralık, 2010.
2. "Kur'an'da Sosyal Dayanışma [Müessese-Vakıf-Kültür]", Kayhan Yayınları, Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, İstanbul, 2011.
3. "Kadına Kitabı Bir Bakış", Kayhan Yayınları, İstanbul, İkinci Baskı, Nisan, 2011.
4. "Maide-i Kur'an – Kur'an Sofrası", Kayhan Yayınları, İstanbul, Haziran, 2009.
5. "Allah Sevgisi – Muhabbetullah", Kayhan Yayınları, İstanbul, Mart, 2009.
6. "Kur'an'da Nankörlük Kavramı", Pınar Yayınları, İstanbul, Eylül, 2001. (Doktora Tezi)
7. "Kur'an'ın İnsan Tasavvuru – Kıyamet Suresi Tefsiri", Pınar Yayınları, İstanbul, Ekim, 2007. (Yüksek Lisans Tezi)
8. "Peygamber (s.a.v.) Gibi Yaşamak", Kayhan Yayınları, İstanbul, 2005.
9. "Namaz – Akılları Durduran Mucize", Kayhan Yayınları, İstanbul, Eylül, 2005.
10. "Ailede Huzurlu Yaşamın Sırları", Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2008.
11. "Başarılı ve Güvenilir İş Adamının Yol Haritası", Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2006.
12. "Kur'an ve Hadislerde Dua Duanız Olmasaydı", Kayhan Yayınları, İstanbul, 2012.

Merhum Müderris Halil Tathl
Hoca Efendi'ye

İçindekiler

Önsöz.....	11
------------	----

BİRİNCİ BÖLÜM Namazın Mahiyeti

Namazın Mahiyeti	15
• Namazın Anlamı	15
• Namazın Önemi.....	16
• Namazın Fazileti.....	21
• Namazın Hikmeti	24
• Namazın Tesiri ve Kapsama Alanı	32
• Namaz Vakitlerinin Hatırlattıkları.....	34

İKİNCİ BÖLÜM Namazın Tarihçesi

Geçmiş Ümmetlerde Namaz	39
• Hz. İbrahim (a.s.) ve Namaz	43
• Hz. İsmail (a.s.) ve Namaz	46
• Hz. Musa (a.s.) ve Namaz.....	48
• İsrailoğulları ve Namaz.....	52

- Hz. Şuayb (a.s.) ve Namaz54
- Hz. Meryem ve Namaz58
- Hz. İsa (a.s.) ve Namaz60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Namazın Kazandırdıkları

Namazın Manevî Faydaları.....65

- Namaz Kulluk Bilincini Kazandırır66
- Namaz Allah'a Teslimiyeti Sağlar.....70
- Namaz Allah'a Yaklaştırır72
- Namaz Allah ile Konuşturur.....74
- Namaz Allah'ın Rızasına Ulaştırır76
- Namaz Allah'a Şükretmeyi Öğretir.....78
- Namaz Allah İle İrtibatı Temin Eder81
- Namaz İmanı Güçlendirir83
- Namaz Kalbi Nurlandırır.....85
- Namaz Kötülüklerden Alıkoyar.....87
- Namaz Büyükmeyi Önler89
- Namaz İç Huzurunu Oluşturur.....91
- Namaz Fıtratla Buluşturur.....96
- Namaz Manevî Yükselişi Sağlar.....98
- Namaz Sabırlı Olmayı Öğretir101
- Namaz Maddi ve Manevî Yardımın Anahtarıdır.....103

Namazın Maddi Faydaları.....107

- Namaz Bedeni Kuvvetlendirir108
- Namaz Beden ve Çevre Temizliğini Sağlar110
- Namaz Vakitlerin Tanzimini ve Düzenli Bir Hayat Sürdürmeyi Temin Eder112
- Namaz Toplumsal Düzelmeyi Gerçekleştirir114
- Namaz Kardeşliği Hâkim Kılar.....116
- Namaz Toplumda Birlik Ruhunu Kuvvetlendirir118
- Namaz Toplumda Sevgi ve Saygının Yerleşmesini Sağlar.....121
- Namaz Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Geliştirir123

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Toplum ve Namaz

Namazla İlgili Bazı Kavramlar	129
• İkâmetü's-Salât (Namazı İkâme Etmek).....	129
• Muhâfezatü's-Salât (Namazı Muhâfaza Etmek)	134
• Devâmu's-Salât (Namazı Devamlı Kılmak).....	139
• Huşûu's-Salât (Namazı Huşû ile Kılmak)	142
• Cemaatle Kılınan Namazlarda Saf Düzeni.....	147
Namaz ve İdarî Sorumluluk.....	153
• Ferdî Sorumluluk ve Namaz.....	153
• Anne-Baba ve Namaz	155
• İdarî Sorumluluk ve Namaz.....	161
Bir İslam Büyüğünün Namaza Dair Nefis Muhasebesi.....	165
Sonuç	169
Bibliyografya	171

Önsöz

Hamd, kâinâtın ve bütün varlıkların yaratıcısı olan Allah'a, salât ve selâm âlemlere rahmet olarak gönderilen Peygamber'imiz (s.a.v.)'e, onun aile halkına ve ona tabi olanlara olsun.

Kelime-i Şehâdetten sonra, İslâm dininin en önemli esası olan namaz, günde beş vakit olmak üzere Müslüman olan her erkek ve kadına farz kılınmıştır. Genel anlamda ibadetler ve özel olarak namaz, insana lütfedilen hayat nimetinin bir şükranesidir. İnsanın yapısında, vicdanının derinliklerinde Allah Teâlâ'yı tanıma ve O'nun büyüklüğünü kabul etme duygusu vardır. Bu açıdan namaz, insanı, fıtratındaki (aslî yaratılışındaki) bu özelliği ile buluşturur.

Namaz, kul ile Allah arasında irtibatı sağlar. İradeyi güçlendirir. Dünyanın aldatıcı cazibesine ve nefsin arzularına karşı bir kalkan vazifesi görür. Bireyin, toplumun düzelmesini temin eder. Müslümanlar arasında kardeşliğin kurulmasına vesile olur. İnanç ve düşünce birliğini gerçekleştirir ve cemaat ruhunu kuvvetlendirir. Müslümanların, tanışmasına, kaynaşmasına, iyilik ve takva üzerinde yardımlaşmalarına sebep olur.

Bu kadar ehemmiyet taşıyan namaz ibadetine karşı Müslümanların, hassas davrandığını bugünkü toplum hayatına bakarak

söylemek oldukça zordur. Cuma namazında caddelere kadar dolup taşan camii ve mescitlerimiz, vakit namazlarında maalesef neredeyse boş denecek kadar az bir cemaati ağırlamaktadır. Hâlbuki beş vakit namazın terk edilmesini gerektirecek hiçbir mazeret yoktur. Bilinci yerinde olan her mü'min, hangi şartlarda olursa olsun ruhunu teslim edinceye kadar, şu veya bu şekilde namaz kılmakla yükümlüdür.

Beş vakit namaza devam etmek ve onu korumak, mü'minlerin en önde gelen özelliğidir. Bu çalışmamızda imanın âlâmeti, cennetin anahtarı, gönüllerimizin nûru, gözlerimizin aydınlığı, dünya ve âhiret mutluluğumuzun kaynağı olan namaz ibadetini, düşünce ve tefekkür çerçevesinde ele almak istedik. Çünkü düşünce ve zihniyet yönünden namazın, bir kulluk görevi olduğunu ve kılınması halinde dünyevî ve uhrevî mutluluğu beraberinde getireceğine inanan bir kimse, bu ibadeti tereddütsüz öğrenmeye çalışır ve yerine getirir.

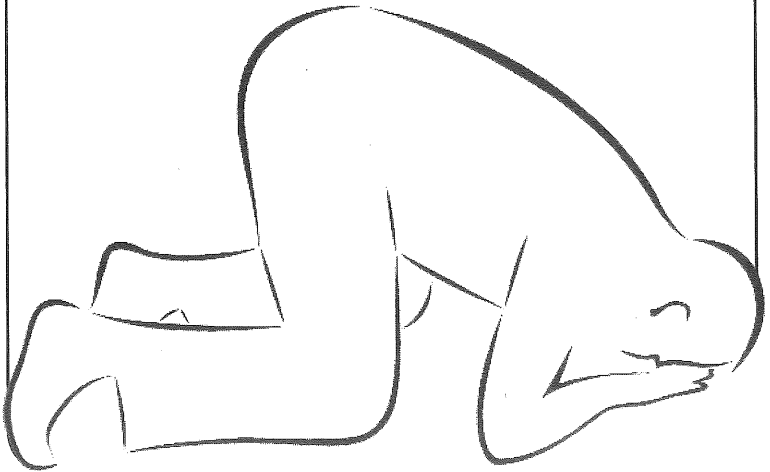
Birinci bölümde, namazın ehemmiyeti üzerinde durduk. İkinci bölümde Kur'ân çerçevesinde namazın tarihçesini ele aldık. Üçüncü bölümde, namazın maddi ve manevî faydalarına değindik. Dördüncü bölümde, namazla ilgili bazı temel kavramları açıklamaya gayret ettik. Yine bu bölümde namaz ve idarî sorumluluk arasındaki ilişkiyi değerlendirdik.

Bu çalışmamızda yardımlarını esirgemeyen hocalarıma, kitaplarından istifade ettiğim ilim adamlarına, eserin redaksiyonunda başta eşim olmak üzere emeği geçenlere teşekkürlerimizi sunarız.

*Dr. Kerim Buladı
İstanbul, 2005*

BİRİNCİ BÖLÜM

Namazın Mahiyeti

Namazın Mahiyeti

Namazın Anlamı

Namaz sözcüğü, aslen Farsça bir kelimedir.¹ Arapça olan “salât” kelimesinin Türkçemizdeki karşılığıdır. “Salât”, sözlükte “dua, saygı, rahmet, istiğfar (Allah’tan, günahın bağışlanmasını dileme), övgü” anlamlarına gelir. Özel bir ibadetin adıdır.² Terim olarak salât (namaz); Peygamber’imizden görüle geldiği üzere kalbe, dile ve bedene ait fiiller ve özel hususlardan oluşmuş gayet intizamlı ve eksiksiz bir ibadetin ismidir.³

“Salât” (namaz); tayin edilmiş vakitlerde, kendine özgü şartlarla belirli zikir ve özel esaslardan oluşan bir ibadettir.⁴ Namaz, tekbirle başlayıp selamla tamamlanan, özel hareket ve sözlerden ibaret olan bir ibadettir. Namazın şekli ve nasıl kılınacağı bizzat Hz. Peygamber’imiz tarafından gösterilmiştir. “Namaz kılarken

¹ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 1978, s. 962.

² İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, Beyrut, 1999, VII, 397-398.

³ Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, Sadeleştirenler, İsmail Karaçam ve Arkadaşları, Almanya, ts. 178-179.

⁴ Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mavsîlî, *el-İhtiyâr li Ta’lîl’l-Muhtâr*, İstanbul, 1980, c. I, cz. I, 37.

beni gördüğünüz gibi namaz kılınız”⁵ sözü ile Hz. Peygamber’imiz özel olarak ashabından, genel olarak da ümmetinden kendisi gibi namaz kılmalarını istemiştir.

Nesilden nesile aktarılarak bize kadar gelmiş ve kıyamete kadar da devam edecek olan namazın şekli budur. Hz. Peygamber’imize namaz kılmayı, Allah Teâlâ’nın emri ile bütün peygamberlere vahiy getiren Cebrâil (a.s.) öğretmiştir.⁶ Bu sebeple namazın şekli, namaz esnasında uygulanan hareketler ve temel şartlar, ilâhî vahye dayanmaktadır. “Şüphesiz namaz, mü’minlere vakitleri belirlenmiş olarak farz kılınmıştır”⁷ ayeti ve “İslâm, beş temel esas üzerine kurulmuştur: Allah’tan başka İlâh olmadığına, Muhammed (s.a.v.)’in Allah’ın elçisi olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucu tutmak, Ka’be’yi tavaf etmek”⁸ hadisi namazın farziyetini bildirmektedir. Ayrıca ümmetin bütün âlimleri de namazın farz oluşunda görüş birliğine varmışlardır.⁹

Namazın Önemi

Allah Teâlâ’nın varlığını, birliğini ve Hz. Muhammed (s.a.v.) in O’nun elçisi olduğunu kabul ettikten sonra İslam dininin en önemli esası namazdır.

Namaz kelimesinin Arapça karşılığı olan “Salât” sözcüğünün, Kur’ân-ı Kerim’de çeşitli kalıplarda 99, namazın farzlarından olan “secde” ile ilgili sözcüklerin 64, “rükû” ile ilgili sözcüklerin ise 13

⁵ Buharî, Ezân, 18, Edeb, 27; Ahmed b. Hanbel, V, 53; Dârimî, Salât, 42.

⁶ Bkz. Buharî, Bedü’l-Halk, 6; Müslim, Mesâcid, 166; Ebû Dâvûd, Salât, 2; Tirmizî, Salât, 1; İbn Mâce, Salât, 1.

⁷ Nisâ, 4/103.

⁸ Buharî, İman, 2; Müslim, İman, 1,2, 19-22, Tefsîr, Sûre, 2/30, Tirmizî, İman, 3; Nesâî, İman, 13.

⁹ Mavsîlî, a.g.e., 1, 37-38.

kere tekrar edilmesi¹⁰, bu ibadetin çok önemli olduğunu ve Allah Teâlâ'nın namaza verdiği kıymeti göstermektedir.

Bütün kutsal dinler, insanlara namaz kılmalarını emretmiştir. Bütün peygamberlere namaz kılmaları vahyedilmiştir. "Ona (İbrahim'e), İshak'ı ve fazladan bir bağış olmak üzere Ya'kub'u lüt-fettik; her birini salih insanlar yaptık ve kendilerine hayırlı işler yap-mayı, namaz kılmayı ve zekât vermeyi vahyettik"¹¹ âyetlerinde bu gerçek ifade edilmektedir. Hz. Peygamber'imize ve onun ümmetine de aynı talimat verilmiştir.¹²

Namaz bütün ilahî dinlerin temel ibadetidir. Peygamberlerin, risâlet görevlerini yerine getirirlerken, hak ve adalet ilkele-rini toplumda hâkim kılma mücadelesini verirlerken büyük bir dirence ve enerjiye ihtiyaçları vardı. Namaz onlara bu direnci ve-riyordu. Çünkü namaz, kesintisiz bir güç kaynağıdır. O olmadan enerji kesilir, güç ve kuvvet kaybolur.

Allah Teâlâ, yeryüzünde kendi vekili olacak, kendisinin emir-lerini, kanunlarını tatbik edecek ve adına hareket edecek ilk in-sanı yarattı. Allah Teâlâ, meleklerle yaratılan ilk insana yani Hz. Âdem'e secde etmelerini emretti. Melekler de derhal secdeye ka-panarak bu emri yerine getirdiler.¹³ Meleklerin yaptığı bu secde Hz. Âdem'e gösterilen bir saygının ifadesi idi. Aslında melekler, Allah'a secde etmiş ve O'nun adına Hz. Âdem'e hürmet göster-mişlerdi. Bu hadise, Kâinata geçici olarak gönderilen insanoğluna bir secde öğretisiydi. Dünyaya gönderiliş gayelerinin Allah'a kul-luk olduğunu ve kulluğun zirve noktasının secde olduğunu be-lirtmek içindi.

¹⁰ Muhammed Fuad Abdülbâkî, *Mu'cemü'l-Müfheşres li Elfâzi'l-Kur'-âni'l-Kerim*, İstanbul, ts. 412-414, 344-345, 324.

¹¹ Enbiyâ, 21/72-73.

¹² Bkz. Bakara, 2/43, 110; Nisâ, 103; İbrâhim, 14/31; İsra, 17/78; Tâ Hâ, 20/132; Hac, 22/78 vb.

¹³ Bakara, 2/3; Araf, 7/11; Hicr, 15/29-30; Sâd, 38/72, 73.

Nurdan yaratılan ve yaratılışları gereği Allah'a hiç isyan etmeyen¹⁴ meleklerin, Hz. Âdem'e Allah namına secde etmeleri, Hz. Âdem'in ve onun soyundan gelecek bütün nesillerin secde ile emrolunacaklarına açık bir işaret.

İnsanlığın yaratılış gayesi, Allah'ı tanımak ve O'na kulluk etmektir. *"Bana ne oluyor ki, beni yaratana ibadet etmeyecekmişim!.."*¹⁵ âyetinde açıkça ifade edildiği gibi, insan olarak yaratılmanın temel şartı, Allah'a ibadet etmektir.

Kulluğun temeli namazdır. Namaz, bütün ibadet çeşitlerini kapsayan bir görevdir. Kulluğun başı ve devamı namazla tamam olur. Ergenlik çağından itibaren kendisine namaz farz olan bir kimsenin, can emanetini teslim edinceye kadar bu ulvi görevi yerine getirmesi inancının vazgeçilmez prensibidir. Ruhunu teslim eden mü'mine cenaze namazı kılınır. Mü'min, hayatı boyu yerine getirmeye çalıştığı beş vakit namazına ilave olarak üzerine kılınan cenaze namazı ile ebediyet âlemine yürür. Demek ki Mü'min, sorumluluk çağına adımını attığı andan itibaren kılmakla yükümlü olduğu namazlarla üzerine kılınan cenaze namazı arasında âhiret yurduna hazırlanmaktadır. Hayatı boyu aralıksız namaz kılanlar, ya da ara sıra namaz kılanlar veya inandığı halde namaz kılmayanlar, kendilerine lütfedilen ömür emanetini bitirdikten sonra ister istemez cenaze namazı ile karşılaşacaklardır. Namaz ibadetinden ne kadar kaçılırsa kaçılsın, inanan herkesin, en azından ölünce, tabiri caizse cenaze namazı yakasını bırakmayacaktır. Çünkü namaz, yaratılış vazifesidir. İnsan fitratının temel gayesidir.

Hz. Peygamber'imiz, namazın önemi konusunda şöyle buyurur: *"... Biliniz ki, amellerinizin en hayırlısı namazdır."*¹⁶ Bu hadis, mü'minin yapacağı her türlü ibadetin ve meşru faaliyetin en mühiminin namaz olduğunu açıklamaktadır.

¹⁴ Tahrîm, 66/6.

¹⁵ Yâsîn, 36/22.

¹⁶ İbn Mâce, Tahâret, 4.

Namaz çok önemli bir ibadettir. “Kişi ile şirk ve küfrün arasında (yalnız) namazı terk etmek vardır”¹⁷ hadisinde açıkça belirtildiği gibi, bir mü’mini küfür ve şirkten uzaklaştıran amel, namazdır. Mü’minlerle inkârcıları birbirinden ayıran temel faktör de namazdır. Namaz, her türlü şirk, isyan, zulüm ve baskının önünde bir engeldir. İnandığı halde namaz kılmayan kimsenin çeşitli günahlara ve kötülüklere bulaşması kaçınılmazdır. Namazın, insanı, yaratılış gayesinden uzaklaştıran olumsuzlukları yok etme ve terbiye etme gücü vardır. Bu gücü kaybeden kimselerin, hakkı temsil etme yeteneği ve kötülüklerin önünde direnme kuvveti kaybolur.

Samimi olarak Allah’a kulluk etmek, namaz kılmak ve zekât vermek bütün hak dinlerin hiç değişmeyen en sağlam esaslarıdır. İmandan sonra namaz ile zekât, bütün ibadetlerin esaslarının temelini oluşturur. Diğerleri ayrıntıdır. Namaz ve zekât her kutsal dinde sabit olan esastır.¹⁸

Namaz o kadar mühim bir ibadettir ki, kıyamet gününde kulun ilk olarak sorguya çekileceği konu namazdır. Nitekim bu hususta Hz. Peygamber’imiz şöyle buyurmaktadır: “Kıyamet gününde kulun ilk olarak hesaba çekileceği husus farz namazıdır. Eğer farz namazını tam olarak yerine getirmişse ne güzel. Eğer yerine getirmemişse şöyle denilir: Bakın bakalım, bunun nafile namazı var mıdır? Eğer nafile namazı varsa, farzların noksan kalan kısımları bu nafilelerle tamamlanır...”¹⁹ Görüldüğü gibi namaz dünyada kulluğun alâmeti, âhirette de imtihanın başı ve temel sorusudur. Tabiri caizse âhirette imtihan barajını aşmak iman ve namaz ile olacaktır.

¹⁷ Müslim, İman, 134; Tirmizî, İman, 9; İbn Mâce, İkâmet, 77; Ahmed b. Hanbel, III, 370.

¹⁸ Bkz. Yazır, Muhammed Hamdi, a.g.e., IX, 363.

¹⁹ Ebû Dâvûd, Salât, 149; Nesâî, Salât, 9; İbn Mâce, İkâmetü’s-Salât, 202; Dârimî, Salât, 91.

Hız. Peygamber'imiz "İslam'ın direği namazdır"²⁰ bir başka rivayette ise "Namaz dinin direğidir"²¹ buyurmuştur. Bu hadislerde din yüksek bir binaya benzetilmiş, namaz ise söz konusu binanın direği olarak açıklanmıştır. Demek ki, din binasının ayakta durması ancak namazla mümkündür, diğer bir ifade ile dinî prensiplerin birey ve toplum hayatında hâkim olması ancak namaz sayesinde olur.

Her işte itidal sahibi olan, adaletten, doğruluktan ayrılmayan ve kısaca dinin emrettiği ilkeleri yerine getirerek ve yasakladığı fiillerden kaçınarak hayat süren bir insan, sırat-ı müstakîm (doğru yol) üzere olan bir kimsedir. İstikâmet üzere devam etmeyi ve istikametden uzaklaşmamayı sağlayan imandan sonra en önemli ibadet namazdır. Müslümanların, kıldıkları beş vakit farz namazlarının, sünnetlerinin, cuma ve bayram namazlarının her rekâtında "Bize doğru yolu göster (bizi müstakîm olan yola ilet)"²² diye dua etmeleri, söz konusu istikameti elde etmek ve elde edilen bu istikameti devam ettirmek içindir. Bütün peygamberlerin ve Allah dostlarının en önemli dileği hep bu olmuştur.²³ Böyle bir nimeti elde etmeye vesile olan namazdır. Bütün güzellikleri, iyilikleri, bereketi, feyzi, ihlası içinde toplayan namazdır. Bu hali ile namaz, imanı güzelleştiren ve koruyan bir ibadettir. Namaz olmadan, iman kuvvetlenmez ve kökleşmez. Namaz olmadan iman derinleşmez, kemale ermez, gücünü koruyamaz. Mü'min, namaz olmadan topluma ve insanlığa faydalı olamaz.

Namaz öyle mühim bir ibadettir ki, Allah Teâlâ onu, miraç gecesinde farz kılmuştur. Çünkü miraç, en değerli vakitlerden ve en

²⁰ Tirmizî, İman, 8; Ahmed b. Hanbel, V, 237.

²¹ İsmail b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlül-İlbâs*, Beyrut, ts. II, 31.

²² Fatiha, 1/6.

²³ Bkz. İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, trc. M. Kâmil Yılmaz ve Arkadaşları, İstanbul, 2005, I, 112.

faziletli zamanlardandır. Namaz da imandan sonra ibadetlerin en faziletlisidir. Kulluk da hallerin en güzeli. İbadetlerin en güzeli olan namaz, vakitlerin en güzelinde kulu Muhammed'in Rabbine kavuşma ve yaklaşma zamanı olan miraçta farz kılınmıştır.²⁴

Namazın Fazileti

Namazın üstünlüğünü, fayda ve tesirlerini bütünüyle anlatmak mümkün değildir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'in, imandan sonra en fazla üzerinde durduğu ve değer atfettiği ibadet namazdır. Dosdoğru ve muntazam olarak kılınan namaz, iman artmasına ve hayatın İslam üzere devam etmesine vesile olur.

Bir mü'min için namaz, maddi ve manevi başarının temel dayanağıdır. *"Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin"*²⁵, *"Ey İman edenler! Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin."*²⁶ Görüldüğü gibi bu âyetlerde hayatın her safhasında yapılan bütün ibadetlerde ve faaliyetlerde başarının dayanağı ve kaynağı, namaz ile sabra bağlanmıştır.

Namaz, dünya ve âhiretle ilgili her olgunluğun başıdır, imanın en büyük güçlendiricisi ve amellerin dayanak noktasıdır. Allah Teâlâ'ya yaklaşmanın ve O'nun sevgisine erişebilmenin yolu namaz ibadetiyle mümkündür. Mü'min, namaz vasıtasıyla, âlemlerin Rabbi olan Allah'a en içten dilekleri ile durumunu arz eder.

Kur'an'a sınıksı sarılıp namazı dosdoğru kılanların ecrinin asla zayi edilmeyeceği belirtilmiştir.²⁷ Namazlarını hakkıyla kılanların, zekâtlarını verenlerin, Allah'a ve peygamberine itaat edenlerin, Allah'ın rahmetine ereceği vaat edilmiştir.²⁸ Allah Teâlâ'nın

²⁴ İsmail Hakkı Bursevî, *a.g.e.*, I, 153.

²⁵ Bakara, 2/45.

²⁶ Bakara, 2/153.

²⁷ Bkz. A'raf, 7/170.

²⁸ Bkz. Tevbe, 9/71.

Kitabını (Kur'ân'ı) okuyanların, namazlarını kılanların, Allah için gizli ve açıktan verenlerin asla zarara uğratılmayacaklarını ve onlara kârlı kazancın verileceği açıklanmıştır.²⁹ En önemlisi namazlarını Allah'a saygı ve bağlılıkla samimiyet içerisinde kılanların mutlaka kurtuluşa erecekleri bildirilmiştir.³⁰

Kur'ân penceresinden bakıldığında namazın, kurtuluşa, istikrara, güven ve huzura erdiren üstün bir ibadet olduğu görülür. Namaz öyle büyük bir ibadettir ki, kulluk onunla hedefine ulaşır ve tamamlanır, Allah Teâlâ'nın rızasına onunla ulaşılır, Hz. Peygamber'in ümmet dairesine onunla girilir, iman onunla değer kazanır, insanlık onunla anlamını bulur, cennet onunla elde edilir. Hz. Peygamber'imiz, namazın fazileti ve büyüklüğü hakkında çok önemli sözler söylemiş, ilkeler açıklamış ve "*Namaz cennetin anahtarıdır*"³¹ buyurmuştur.

Görüldüğü gibi, hadiste cennetin anahtarının namaz olduğu belirtilmiştir. Cennet kapıları bu anahtarla açılacak, cennete onunla ayak basılacak, ebediyet âlemindeki bitmeyen yürüyüşe onunla devam edilecektir.

"Amellerin hangisi Allah Teâlâ'ya daha sevimlidir?" diye Hz. Peygamber'imize, sorulunca "*Vaktinde kılınan namazdır*"³² şeklinde cevap vermiştir. Bir başka rivayette "Ey Allah'ın Peygamberi! Amellerin hangisi cennete daha yakındır" diye sorulmuş, bunun üzerine Hz. Peygamber'imiz, "*Namazları vaktinde kılmaktır*"³³ buyurmuştur.

Beş vakit namazın Allah ile kul arasında bir sözleşme olduğu şöyle anlatılır: "*Allah, beş vakit namazı kulları üzerine farz kılmış-*

²⁹ Bkz. Fâtır, 35/29.

³⁰ Bkz. Mü'minnûn, 23/1-2.

³¹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, III, 340.

³² Müslim, İman, 137-140; Ahmed b. Hanbel, III, 128, 199, 285.

³³ Müslim, İman, 138.

tır. Kim güzel bir şekilde abdestini alır, beş vakit namazı vakitlerinde kılar, rükûununu ve secdesini tam yapar ve huşu ile onları yerine getirirse, Allah Teâlâ'nın katında o kimseye bağışlama vadi (sözü) vardır. Kim bunları yapmazsa Allah Teâlâ'nın katında o kimseye bir ahit (verilmiş bir sözü) yoktur. Dilerse onu bağışlar, dilerse ona azap eder.”³⁴

Bir başka rivayette ise Hz. Peygamber'imiz Allah Teâlâ'nın şöyle buyurduğunu haber vermiştir: “(Ey Muhammed!) ümmetine beş vakit namazı farz kıldım. Her kim onları vaktinde kılmaya devam ederse, onu cennete koyacağım söz verdim. Kim onları devam ettirmezse, ona verilmiş bir sözüm yoktur.”³⁵

Görüldüğü gibi, her iki hadiste de namazın Allah ile kulu arasında bir sözleşme olduğu vurgulanmış ve sözleşmenin ana maddeleri Allah tarafından açıklanmıştır. Sözleşmenin şartlarını eksiksiz yerine getirenlere bağışlama ve cennet sözü verilmiştir. Namaz hakkında belirtilen bu özel durum, namaz ibadetinin çok üstün olduğunu göstermektedir.

“Büyük günahlar işlenmedikçe kılınan beş vakit namaz ve eda edilen iki Cuma namazı, aralarında işlenen günahlara keffarettir.”³⁶ Hadisten açıkça anlaşılacağı gibi, beş vakit namaza usûlüne göre devam eden ve Cuma namazını kılan kimsenin, bu esnada işlediği küçük günahlarının temizleneceği belirtilmiştir. Şayet küçük, büyük günahları yoksa, kendisine iyilikler yazılır, dereceleri yükseltilir. Büyük günahları varsa onların da hafifletileceğini ümit ederiz.³⁷

³⁴ Ebû Dâvûd, Salât, 9; İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 194; Ahmed b. Hanbel, V, 317.

³⁵ Ebû Dâvûd, Salât, 9; İbn Mâce, Salât, 194.

³⁶ Müslim, Tahâret, 14, 15, ayrıca bkz. Buhârî, Keffârât, 6; Tirmizî, Mevâkî, 46; İbn Mâce, Tahâret, 79.

³⁷ Bkz. Ahmed Davutoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstan. 1978, II, 818.

“Kim emredildiği şekilde abdestini alır ve emredildiği şekilde namazını kılar, önceden yapmış olduğu (kusurlu) ameli sebebiyle işlediği günahı affolunur.”³⁸ “İstikamet üzere olun. (Bunun sevabını) siz sayamazsınız. Şunu biliniz ki, amellerinizin en hayırlısı namazdır. Hakkıyla abdest almaya ancak mü’min riayet eder.”³⁹ Namazın fazileti ile ilgili bütün hadisleri burada zikretmek mümkün değildir.

Namazın Hikmeti

“Hikmet” kelimesi, kötülükleri ortadan kaldırmak, iyilikleri elde etmek manasına gelir. En genel anlamda hikmet, fayda, yarar ve sağlamlaştırmak anlamlarından dolayı her güzel bilginin ve her faydalı işin ismi olmuştur. Hikmet, sözde ve fiilde doğruyu tutturmaktır. Hikmet, varlıkların özündeki manaları anlamaktır. Hikmet, Allah’ın emrini anlamaktır. Hikmet, doğru ve güzel işlere yönelmektir. Hikmet, Allah’ın emirlerini düşünmek ve ona uymaktır. Hikmet, Allah’a itaattir. Hikmet, doğruya iletmektir. Hikmet, ruhun sükûnu ve güvenliğin son durağıdır. Hikmet, din ve dünya düzenidir.⁴⁰

Görüldüğü gibi hikmet kelimesinin muhtevası geniştir. Bu anlamlar çerçevesinde düşündüğümüzde namazın hikmeti çok önemli bir alan oluşturmaktadır. Namazın kötülükleri ortadan kaldırması, iyilikleri hâkim kılması, her güzel işin kaynağı olması, doğruya iletmesi, Allah Teâlâ’nın emirlerine itaati sağlaması, din ve dünya işlerinin düzenlenmesinde önemli rol oynaması, onun en mühim hikmetlerindendir. Varlıkların özündeki sırları kavramak ve Allah Teâlâ’nın yüceliğini anlamak namazın, en önemli hikmetidir. Namazla Allah’ın büyüklüğü ve yüceliği anlaşılır.

³⁸ Nesâî, Tahâret, 108.

³⁹ Muvatta; Tahâret, 6; İbn Mâce, Tahâret, 4.

⁴⁰ Geniş bilgi için, bkz. Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, II, 204-215.

Allah Teâlâ, insanı diğer canlılardan seçkin ve üstün yaratmıştır. Onu akıl, irade ve düşünce ile donatmıştır. Çeşitli varlıkları ve nimetleri onun hizmetine vermiştir. İnsan olarak yaratılma nime-tinin karşılığında, hayat boyu yüce yaratıcıya şükredilse, yine de söz konusu ihsanın karşılığı ödenemez. *“Ey insanlar! Sizi ve siz-den öncekileri yaratan Rabbinize kulluk ediniz”*⁴¹ âyetinde bütün in-sanlara hayatlarının her döneminde ibadet yapmaları emredilmiş-tir. *“Ben cin ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”*⁴² âyetinde ise, yaratılışın ve dünyaya gönderilişin sebep ve hikmeti anlatılmaktadır. İnsanın hayatını en kapsamlı ve en anlamlı bir şe-kilde kuşatan ve Allah Teâlâ'ya karşı sorumluluğunu idrak ettiren ibadet hiç şüphesiz namazdır. Namazın farz olmasındaki en mü-him hikmet de budur.

Bütün ibadetlerin fihristi olan namaz, hayatın bütün bö-lümlerini, vakitleriyle, zikirleriyle, dualarıyla, tesbihleriyle an-lamlandıran, ömrün başını ve sonunu listeleyerek gösteren ve noktalayan bir ibadettir. Hayatın başı da sonu da namazla de-ğer kazanır. Mü'min sorumluluk taşıdığı hayata namazla adı-mını atacak, yine sorumluluk duyduğu ömür emanetini de na-mazla sahibine teslim edecektir. Hayatı lütfeden Allah Teâlâ, kullarını çok sevmektedir. Allah Teâlâ, her gün, her saat, her an kendisine sevgilerini, bağlılıklarını, kulluklarını göstere-sinler diye kullarına namazı farz kılmıştır. Namazın en büyük hik-meti de bu olsa gerek.

Bu konuyu açıklarken ilk başta şu tespiti yapmakta yarar var-dır. Namaz, öncelikle Allah Teâlâ emrettiği için kılınır. Mü'min, kendisine emredilen ibadeti, teslimiyet içerisinde yerine getirir. Fayda ve hikmetlerini düşünmeden ve araştırmadan evvel Allah'a olan bağlılığını ve itaatini göstermek, mü'minin vazifesidir.

⁴¹ Bakara, 2/21.

⁴² Zâriyât, 51/56.

Bu konunun biraz daha belirginleşmesi için birkaç örnek verilmesinde yarar vardır. Namazın birçok hikmeti vardır. Namazın içerisinde yerine getirilen her ilke ve şeklin; farz, vacip ve sünnet, zikir, tesbih, dua ve niyazların kendine has açık ve gizli hikmetleri mevcuttur. Namazın şartlarından olan kibleye yönelme, Allah Teâlâ'ya yakın olmayı ve her türlü yöneliştten yüz çevirmeyi ifade eder. Ayrıca, Müslümanlar, namaz kılarken Ka'be'ye yönelerek aralarındaki birliği sağlamaktadırlar. Elleri kaldırmının hikmeti, namaza saygıdır. Kul ile mabut arasında perdenin kaldırıldığına işarettir.⁴³

Tekbir getirmek (Allahü ekber demek), Allah Teâlâ'yı yüceltmektir. Aynı zamanda teslimiyetin bir alametidir. Allah Teâlâ'yı her şeyden daha büyük görmek ve kalpte O'ndan daha büyük bir şey tanımamaktır. Niyetin 'tekbir'e bitişik olması, Hakk'ı talepteki samimiyete işarettir. Allah'tan başka bir şeyi istememek gerekir. Sadece O'nun yakınlığını ve yalnız O'nun sevgisini arzu etmek, 'tekbir'in altında yatan önemli bir hikmettir.

Kıyâm (namazı ayakta kılmak), *"Ben yüzümü tamamen gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben müşriklerden değilim."*⁴⁴ şeklinde başlayan dua ile Kur'an okunmaya başlanması, samimi ve içtenlikle Hakk'a yönelişi gösterir.

Namazda kıyâm (ayakta durmak) ve tevazû göstermek, insanı kibir ve büyülenme zararından kurtarır. Kul, kibirlenmekten kurtulunca, kıyamdan sonra tevâzu ile Rükûa varır. Rükû ve secde halleri, kulun tevazuunu ifade eder. Rükû sayesinde hayvani özelliğin zararından kurtulur. Rükûdan sonra bitkilerin yere kapanışı gibi secdeye döner. Secde sayesinde zilletin zararından kurtularak kullukta yükselmek için en mükemmel araç olan huşûa ulaşır. Kul samimiyet ve içtenlikle yaptığı secde ile kemale erer.

⁴³ Davudoğlu, Ahmed, *a.g.e.*, III, 44; Bursevî, *a.g.e.*, I, 156.

⁴⁴ En'am, 6/79.

Çünkü secde, insan hayatındaki tevazu ve alçak gönüllülüğün en ileri noktasıdır.⁴⁵

Merhum Muhammed Hamdi Yazır'ın belirttiği gibi, namazın hikmetlerini anlatmak insan gücünün dışındadır. O, sonsuzdur, onun sayılması mümkün değildir. Namazın içinde bilinen ve görülen hususlardan daha çok, onun duygu ve heyecan yönü yaşanır. Onu dil ile ifade etmek ve açıklamak imkânsızdır. Herkes îmani derecesine göre hissettiği engin düşünce ve tasavvurları kendi benliğinde ve iç dünyasında yaşayabilir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, namazın her rüknünde (farzında) ve şekillerinde önemli hikmetler ve bunlardan alınması gereken ibretler vardır. Namazdaki sembollerin derin hikmetleri ve anlamları üzerinde düşünülmeli ve dersler çıkarılmaya çalışılmalıdır. Ancak namazın şekli ve yapılışı konusunda aklen yapılacak açıklamaların, bir yorumdan ibaret olduğunu da hesaba katmak gerekir. Şurası da bir gerçektir ki, namazın görünen şekillerinin yanı sıra, çeşitli hikmetlerinin varlığı da inkâr edilemez bir gerçektir. Namazın şekillerinin ve yerine getiriliş biçiminin öğrenilmesi kadar, hikmetinin de anlaşılmasına çalışılmasına ihtiyaç vardır. Namazın özünün ve ruhunun kavranabilmesi açısından bu ayrı bir önem taşımaktadır. Bu değerlendirmelerin ışığında bu konuda birkaç misal verilecektir.

Sağlıklı bir kimsenin namazı ayakta kılması gerekir. Bu bir farzdır. Bu şekil, yani ayakta durma hali "kıyâm" kelimesi ile ifade edilir. "Kıyâm" sözcüğü, sebat etmek, muhafaza etmek, düzeltmek, devam etmek, kalkmak, durmak, dikilmek anlamlarına gelir.⁴⁶ Namazı, dosdoğru ve her bir rüknün hakkını vererek kılmak anlamındaki "ikâme"⁴⁷ sözcüğü de "kıyâm" kelimesinden

⁴⁵ Bkz. İsmail Hakkı Bursevî, *a.g.e.*, I, 156-158.

⁴⁶ Bkz. İbn Manzûr, *a.g.e.*, XI, 354-355.

⁴⁷ Bkz. Bakara, 2/3, 277; Râd, 13/22; Tâ Hâ, 20/14 vb.

türetilmiştir. Bu anlamlar çerçevesinde namazın farzlarından olan “kıyâm” ın (ayakta duruşun) derin ve kapsamlı anlamlar içerdiği düşünülebilir.

“Kıyâm” farzı, namaz kılan bir mü'mine, azmi, sebatı, dik duruşu, yükselişi öğretmektedir. Ergenlik çağından itibaren namaz kılan bir mü'min, hayatı boyu her türlü zulmün, haksızlığın, baskının, şiddetin ve insanlığın onurunu zedeleyen her hareketin karşısında sabretmeyi, direnmeyi, dik durabilmeyi öğrenebilmeli ve bunu hayat tarzı haline getirebilmelidir. “Kıyâm” farzı, dik duruşun sembolleşmiş halidir. Allah Teâlâ'dan başka hiçbir kimseden korkmamayı, O'nun huzurundan başka hiçbir kimsenin huzurunda eğilmemeyi, bükülmemeyi imanının ayrılmaz bir parçası haline getiremeyen bir mü'min, hangi namazı kıldığını inceden inceye düşünmelidir. Dünya konjonktüründe ezilen, korkan, yılgınlık gösteren, zalimlerin zulmü altında kahrolmaktan başka çaresi kalmayan Müslümanlar, hangi namazı eda ettiklerinin hesabını yapmalıdır. İslam'ı, hakkı ve adaleti toplumda ve yeryüzünde hâkim kılmak için güç birliği oluşturamayan Müslümanlar, hangi namazı yerine getirdiklerini tefekkür etmelidir. Hayat boyu namaz kıldığı halde haksızlık ve baskı karşısında dimdik ayakta durmayı ve direnmeyi beceremeyen mü'min, “kıyâm” farzını hakkıyla yerine getirip getirmediğine dikkat etmelidir.

Kur'an'ın şu misali çok manidardır. Bizans imparatoru Dekyanus'un putlara tapma teklifini reddeden gençlerin direnişi⁴⁸ Kur'an'da şöyle anlatılır: “Onların kalplerini metin kıldık. O yiğitler (o yerin hükümdarı karşısında) ayağa kalkarak dediler ki; “Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. Biz, ondan başkasına İlâh demeyiz. Yoksa saçma sapan konuşmuş oluruz.”⁴⁹

⁴⁸ Bkz. Muhammed b. Cafer et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân fî Tefsîri'l_Kur'an*, Kahire, 1987, C. VIII, cz. XV, 133.

⁴⁹ Kehf, 18/14.

Hamdi Yazır'ın belirttiğine göre bu yiğitlerin işlerinin aslı şu idi: Müşriklere karşı ayaklanma ve tevhidi ilan. Bu yiğitler, Allah'tan başka İlâh tanımayan, gerçek mü'min idiler. İşleri de Allah'ın hi-dayet ve korumasıyla, dinlerini korumak için zorba müşriklerin baskısına karşı ayaklanma olmuştu.⁵⁰ Bu gençler, yanlış yoldaki soydaşlarının yahut mü'minlere zulmeden yöneticilerin karşısına dikildiler ve onlara karşı ayaklandılar.⁵¹

Rablerine inanan bu yiğit gençler, bütün cesaret ve azimleri ile hükümdarın karşısına dikilmişlerdir. İmanlarından aldıkları güç ve cesaretle yiğitliğin, dirayetin ve ferasetin örneğini sergilemişlerdir. Hakkı açıkça söylemenin erdemini yaşamışlardır.

Bu hâdise ile namaz arasında irtibat kurmamızın sebebi şöyle özetlenebilir: Gençlerin, zalim hükümdarın karşısında hak namına direnmesi ve ayaklanması "kâmû" (ayaklandılar) sözcüğü ile ifade edilmiştir. Namazın farzlarından olan "kıyâm" sözcüğü de aynı kökten türeyen "Kâme" fiilinden türetilmiştir. Dolayısıyla her iki ifade de, dikilmek, ayakta durmak, kalkmak anlamını taşır. O halde hakkı ile kılınan namaz, mü'mine bu şuuru, yani her türlü haksızlığın karşısında durma gücünü kazandırır. Namazda "kıyâm" (ayakta durma) farzının hikmeti bu şekilde yorumlanabilir.

Namazın bir başka farzı olan "iftitah tekbiri" şöyle yorumlanabilir. İftitah tekbiri (namaza başlama tekbiri) yani namaza "Allahü ekber" (Allah en büyüktür) cümlesi ile başlamak, çok büyük anlam taşımaktadır. "Allah en büyüktür" cümlesi, Yüce Yaratıcıya en üst düzeyde sözlü olarak gösterilen saygının ifadesidir. Bu tekbiri getirerek namaza başlayan mü'min, bütün dünya meşgaleleri ile ilgisini keser. Sadece Allah'ı büyük tanır. O'ndan başka hiçbir kimsenin huzurunda eğilmeyeceğini hem sözlü hem de pratik olarak göstermiş olur.

⁵⁰ Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, V, 347, 349.

⁵¹ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, trc. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İst. 1999, II, 587.

Günde beş kere belirli vakitlerde emredilen farz namazlarını, vacip ve sünnet namazları ile birlikte kılan bir mü'min, iftitah tekbirleri dahil olmak üzere günlük olarak 200' den fazla "Allâhü Ekber" (Allah en büyüktür) cümlesini tekrar etmektedir. Bu değerlendirme haftalık olarak yapıldığı takdirde, farz, sünnet ve vacip namazlarda getirilen tekbir sayısı 1500'ü geçmektedir. Namaza çağrı olan "ezan"da günde 30, haftada 210, namaza başlanacağına işaret eden "kamet"te de aynı sayıda "Allâhü ekber" denilmektedir. Bir mü'min, ya bu tekbirleri bizzat kendisi söylemekte ya da en azından dinlemektedir. Namazlardan sonra bazı mü'minlerin hassasiyetle uyguladıkları tesbihât içerisinde 33 kere söylenen tekbiri de bu konuda zikredebiliriz. Bu izahlardan anlaşılacağı üzere bir mü'minin, her gün "Allahü Ekber" (Allah en büyüktür) cümlesini, yoğun bir şekilde söyleyerek yüce yaratıcıyı yüceltmesi, çok önemli bir mesajı içermektedir. Bu mesajı iyi kavrayan ve bu tekrarların inceliğine kafa yoran mü'min, Allah'tan başka hiçbir büyük tanımaz. "Allah en büyüktür" diyen mü'min, servet, makam, rütbe ve dünyevilik adına ne varsa hepsini küçük görür. Hiçbir zatı, insanı sevgide ve saygıda asla Allah'ın önüne geçirmez. Mü'minin inancında ve nazarında en büyük Allah'tır. Mü'min öyle samimiyet ve ihlasla namaz kılmalıdır ki, namaz ona bu şuuru kazandırmalıdır. Biz burada rakamlar vererek kafa yormak niyetinde elbette değiliz. Ancak bilinçli ya da bilinçsiz günde iki yüzü aşkın tekbir getiren mü'min, nasıl olur da başka büyükler tanır. Namaz kılanların, sorgulaması gereken anlayış budur. Günde iki yüzden ziyade tekbir getiren mü'min, nasıl olurda şu makam, şu servet, şu devlet, şu takım, şu sanatçı en büyüktür der. En büyük sadece Allah'tır. Namaz, mü'mine bu şuuru aşılamalıdır. Namaz esnasında bu kadar sık getirilen tekbirin hikmeti bu değil midir?

Her rekâtta Fatiha'yı okuyan mü'min, "*Ancak sana ibadet ederiz ve ancak senden yardım isteriz*" cümlesini tekrar etmektedir. Merhum Hamdi Yazır bu âyeti dikkate sayan bir şekilde yorumlamıştır.

Bu yorum, namazın içinde “Allah en büyüktür” ilanının hikmetini ve derinliğini çok güzel ortaya koymaktadır.

“Ey Rab! Biz başkasına değil, yalnız senin rubûbiyetini tasdik ve kabul ederek ancak sana boyun eğerez. Ve yalnız sana acizliğimizi arz ederiz ve ancak sana itaat etmekle iç huzuru ve gönül rahatlığı buluruz. Çünkü bütün korku ve ümidimizin ilk ve son dönülecek yeri yalnız sensin. Sen korku vermezsen korku yok, sen ümit vermezsen ümit yok; ruh senin mülkün, madde senin mülkün, bütün beden senin mülkün; bize verdiğin duygular, meyiller, hayale dalmalar, akıl erdirmeler ve iradeler ile vicdan duygusu da senin lütfun, senin merhametindir.”

“Allah’a ibadet etmek, her türlü yükselmenin üstünde bir yücelik temin eder. Bayağı gönüller, yükselmeyi imkânsız sanırlar. Kâinatta ben Allah’tan başkasına hürriyetimi vermem. Ancak O’na ve O’nun emrine boyun eğirim, itaat etmeyi sever, isyandan nefret eder, iyiliğe koşar, kötülükten sakınırım. İyiliğin başını da hakta bilirim. Allah’ın emrine uymayan, Allah Teâlâ hesabına yapılmayan hiçbir şeye ölürüm de baş eğmem. Çünkü ben yoktum, O beni var etti ve terbiye edip bana hürriyet verdi. Bu can, bu vicdan ve bu hürriyet bende O’nun emanetidir. Bunu yapan isterse sonsuz defalar yapabilir. Bundan dolayı O’nun yolunda her şeyi feda ederim. Bu uğurda acılara katlanır, iyilik ve haksızlıklara göğüs gererim. Katlanamaz, göğüs geremezsem ölürüm. O’nun emri zaten öleceğim. Ölersem de böyle bir imanla, böyle bir dostlukla ölürüm. Başlangıcım toprak, sonum toprak olur. Allah’tan gelir, Allah’a giderim. İşte ben Allah’ın böyle bir kuluyum. Kendime kalsam bir hiçim, O’na bağlanmakla her şeyim...” diyebilmek ve buna içten bağlı olmak ne kadar büyüktür. Ve insan için bundan daha büyük bir kuvvet, bir yücelik nasıl düşünülebilir.”

“Gerçekten “ancak sana ibadet ederiz” diyerek peygamber sancı altında toplanan ve yirmi otuz sene içinde Allah’ın yüceliğini

bütün Kâinata yayan ve ispatlayan ilk Müslümanlar, bütün bu duygu içinde idiler. Bu duyguyu kaybedenler de dünyaya boyun eğdiler. Şüphesiz ki, bu antlaşma ağır bir yükür. Fakat Hakk'ın yüceliğı karşısında kazanılacak yücelik de kolaylıkla elde edilecek ve erilecek bir hedef değildir.”⁵²

Bu açıklamalarda namazın ve namaza başlarken getirilen tek-birin, zahiri olarak hikmeti ve anlamı gayet veciz bir şekilde ifade edilmiştir. Allah'ı en büyük kabul eden ve bu inançla hayatına yön veren mü'minler, dünyaya boyun eğmezler, zalimlerin karşısında bükölmezler, zulme, haksızlığa razı olmazlar. İşte 'tekbir'in her gün tekrar tekrar söylenmesinin görünen hikmeti –Allah en iyisini bilir– bunlar olabilir.

Namazın Tesiri ve Kapsama Alanı

Namaz, kapsamı geniş olan bir ibadettir. Hayatın bütün saf-halarını ve ibadetlerin her çeşidini içine alan büyük bir görevdir. Namaz, insan ömrünün hem maddi hem de manevî yönünü kuşatan ve düzenleyen bir vazifedir. Namaz, bütün zamanları bir intizam içinde kontrol altına alan büyük bir ilkedir. Geceye, gündüze, akşama, sabaha, öğleye ve ikindiye kâinatın akışı içerisinde hükmeden ve müdahale eden namazdır.

Namaz, şükürün bütün kısımlarını içinde toplayan bir ibadettir. Şükür, yüceltmek, iyilik yapanı, yapmış olduğı iyilikten dolayı övmektir. Teşekkür etmek, iyilik bilmek, minnet duymak anlamına gelen şükürün zıddı, nankörlüktür. Yani, minnet duymamak, iyilik bilmemek, nimeti vereni görmezlikten gelmektir. İnsanın, Allah Teâlâ'nın ikram ettiğı maddi ve manevî nimetlere karşı şükretmesi önemli kulluk vazifesidir. İnsanın, kendisine ihsan edilen nimetleri, Allah rızasını kazanmak için sarf etmesi ve O'nun sevdiği yolda harcaması da şükürün içine girmektedir. Allah Teâlâ'nın

⁵² Bkz. Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, I, 107-109.

kendisine lütfettiği göz, kulak ve bütün organlarını yaratılış gayesine göre kullanması da şükürün kapsamına girmektedir. Kalple, bedenle, dille yahut bunların hepsi ile birden Allah'a saygı göstermek, Allah'ın emirlerine itaat etmek, nimetlerini O'nun emrettiği şekilde harcamak ve bu şekilde onlardan istifade etmek, Allah'ın nimetlerini anarak unutkan davranmamak, şükürün içeriğini oluşturmaktadır. Hamdi Yazır'ın belirttiği gibi kulluğun başı zikir, sonu ise şükürdür.⁵³

Allah Teâlâ'nın düşmanı olan İblis, makamların en büyüğü ve en yücesi olan şükür makamının şerefini ve kıymetini bildiğinden, insanları Allah yolundan alıkoymak hususunda var gücüyle çalışacağını şu ifadelerle belirtmiştir: *"Sonra onların önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım, Sen de çoğunlu şükredici bulamayacaksın."*⁵⁴

Kur'an'da şükürsüzlük, nimetleri yalanlama ve inkar anlamında değerlendirilmiştir. Allah Teâlâ'nın kullarından istediği en önemli amel, şükürdür. Kur'an, önemle şükre davet eder ve şükürsüzlüğü nimetleri yalanlama ve inkar suretinde gösterir.⁵⁵

Şükür, çok üstün ve önemli bir ilkedir. Bu derece önemli bir ilkeyi içinde toplayan ibadet, namazdır. Şeytanın en fazla üzüldüğü ve rahatsız olduğu husus da insanoğlunun namaz kılması ve secdeye varmasıdır. Nitekim bir hadiste *"Âdemoğlu secde âyetini okuyup secde ederse, şeytan ağlayarak uzaklaşır. "Vay halime! Âdemoğlu, secde etmekle emrolundu ve hemen secde etti. Bu sebeple de cennet onundur. Ben de secde ile emrolundum. Ama ben secdeden yüz çevirdim. Bu sebeple cehennem de benimdir."*⁵⁶

Namazın öyle özelliği, güzelliği ve tesiri vardır ki, namaz kılan bir insanın diğer mubah (meşru olan) dünyevî işleri de güzel bir

⁵³ Bkz. Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, I, 541.

⁵⁴ A'raf, 7/17.

⁵⁵ Bkz. Rahmân, 55/3.

⁵⁶ Müslim, İman, 133; İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 70.

niyetle ibadet hükmünü alır. Bu suretle bütün ömür sermayesini, âhirete mal edebilir. Fâni ömrünü bir cihette devamlı kılabilir.⁵⁷

Namaz çeşitli zaman dilimlerinde kılınmaktadır. Günde beş defa farz kılınmış olan namazın her birinin kendine mahsus vakitleri vardır. Farz olan beş vakit namazı kılan, meşru bir şekilde çalışarak aile fertlerinin geçimini sağlayan ve üzerine düşen diğer görevleri yapan bir kimse, bütün zamanlarını ibadetle geçirmiş gibi sevaba nail olur. Diğer bütün meşru çalışmaların ibadet olması, ancak namazla bütünleştiği takdirde mümkün olur. Çünkü namaz, bütün ibadet çeşitlerini kapsayan bir nûrânî fihristtir. Ve bütün yaratıkların ibadet çeşitlerine işaret eden bir kutsi haritadır.⁵⁸ Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere kişinin meşru çalışmasının ibadet olarak değerlendirilmesi, ancak namaz kılmakla mümkün olur.

Namazın beş vakit olarak tahsis edilmesinin pek çok hikmeti ve anlamı vardır. Bu konuda namazın kuşatıcılığı daha açık ve kesin olarak görülmektedir. İnsan, sabahleyin, âdeta yeni bir hayat bulmuş, karanlıktan kurtulup nura kavuşmuş, bir faaliyet meydana katılmak üzere hareket etmiş olur. İnsanı bu faaliyete muvaffak kılacak olan ise ancak Allah'tır. İnsan, bu hayat nimetine şükretmek için sabah namazını kılmakla sorumlu tutulmuştur.⁵⁹

Namaz Vakitlerinin Hatırlattıkları

Sabah namazının vakti: Güneş doğuncaya kadar; ilkbahar zamanına, insanın anne karnına düştüğü ana, göklerin ve yerin yaratılışının birinci gününe benzer ve insana o zamanı hatırlatır.

Öğle vakti: Yaz mevsiminin ortasına, hem gençliğin kemâline, hem dünyadaki ömür içerisinde insanın yaratılış devresine benzer,

⁵⁷ Bkz. Said Nursî, *Sözler*, İst. 1993, s. 20.

⁵⁸ Bkz. Said Nursî, *a.g.e.*, s. 38.

⁵⁹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, İstanbul, ts. s. 117.

işaret eder ve onlardaki rahmet tecellilerini ve nimet feyizlerini hatırlatır.

İkinci vakti: Güz mevsimine, hem ihtiyarlık vaktine, hem âhir zaman Peygamber'inin saadet devrine benzer ve onlardaki ilahî halleri ve rahmânî lütufları hatırlatır.

Akşam vakti: Güz mevsiminin sonunda pek çok yaratılmış varlıkların yok oluşunu, hem insanın vefatını, hem dünyanın kıyamet başlangıcındaki harap oluşunu ihtar eder.

Yatsı vakti: Karanlıklar âleminin, gündüzler âleminin bütün izlerini siyah kefeni ile örtmesini, kışın beyaz kefeni ile ölmüş olan yeryüzünü örtmesini, vefat etmiş insanın geride bıraktığı eserlerinin dahî ölüp unutulma perdesi altına girmesini, imtihan âlemi olan dünyanın da bir gün kapanacağını ihtar eder.

Gece vakti: Hem kışı, hem kabri, hem berzah âlemini anlatmakla insan ruhunun Rahman olan Allah'ın rahmetine ne derece muhtaç olduğunu insana hatırlatır.

Teheccüt vakti: Kabir gecesinde ve berzah karanlığında ne kadar lüzumlu bir ışık olduğunu bildirir, ikaz eder.

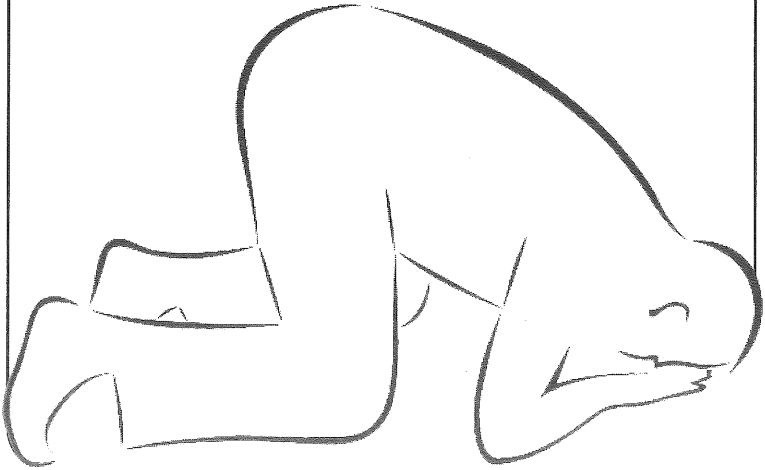
İkinci sabah ise: Haşır (dirilme) sabahını hatırlatır. Evet, şu gecenin sabahı ve şu kışın baharı ne kadar makul, lazım ve kesin ise, haşrin sabahı ve berzah'ın baharı da o kadar kesindir.⁶⁰

Bu açıklamalar ve değerlendirmelerin çerçevesinde şöyle denilebilir: Gece gündüz, sabah akşam, öğle ikindi ve kısaca bütün zaman dilimleri farz, vacip ve sünnet namazları ile bir ağ gibi örülmüştür. Bu anlamda insanın hayatı, namaz ibadeti ile çepe-çevre kuşatılmıştır.

⁶⁰ Bkz. Said Nursi, a.g.e., s. 38-39.

İKİNCİ BÖLÜM

Namazın Tarihçesi

Geçmiş Ümmetlerde Namaz

Geçmiş ümmetlerde namazın var olup olmadığını Kur'an'ın verdiği bilgilere göre açıklamaya çalışacağız. Geçmiş ümmetler ve peygamberler hakkında en sağlıklı kaynak hiç şüphesiz Kur'an-ı Kerim'dir. Çünkü Kur'an, Allah Teâlâ'nın sözüdür ve O'nun koruması altındadır.¹ En ufak bir değişikliğe uğramadan kıyamete kadar onun lafzı ve manası devam edecektir. Dolayısıyla Kur'an'ın verdiği malumatlar, kesin ve doğru bir bilgidir.

Peygamberlerin temel görevi, insanları yalnız Allah'a kulluk etmeye çağırmaktır. Bütün peygamberler: "... Allah'a kulluk edin; sizin için O'ndan başka İlâh'ınız yoktur..."² ilkesini açıklayarak peygamberlik görevlerine başlamışlardır.

"Ey Muhammed! Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberlere *"Şüphesiz ben'den başka hiçbir İlâh yoktur, o halde sadece bana kulluk edin"* diye vahyetmişizdir."³ "Andolsun biz, *"Allah'a kulluk edin, Tağuttan (şeytandan, her azdırcıdan) sakının"* diye (emretmeleri için) her ümmete peygamber gönderdik..."⁴

¹ Hicr, 15/9.

² A'raf, 7/59, 65, 73; Hûd, 11/61, 84.

³ Enbiyâ, 21/25.

⁴ Nahl, 16/36.

Bunlar ve benzerî âyetler, öncelikle peygamberlerin görevinin, insanları Allah'a kulluğa davet olduğunu ve bütün milletlerin hayatlarında ibadetin var olduğunu göstermektedir. Çünkü kulluğun temeli tevhide yani, Allah'ın var ve bir olduğunu kabul etmeye, onu koruyan ve tamamlayan ibadete bağlıdır.

*"Peygamberleri, emrimizle doğru yolu gösteren önderler yaptık. Onlara hayırlı işler yapmayı, namazı dosdoğru kılmayı ve zekât vermeyi vahyettik. Onlar ancak bize ibadet eden kimselerdi."*⁵ Bu âyet, bütün peygamberlerin namazla sorumlu tutulduklarını açık bir şekilde ifade etmektedir. Peygamberler, yapmakla emrolundukları bu ilkeleri, ümmetlerine de açıklamış ve bu emirleri uygulamalarını istemişlerdir. Peygamberlere farz kılınan bu prensipler, onların zatında ümmetlerine de farz kılınmıştır. Çünkü peygamberlere yapılan vahiy, sadece onları kapsamamaktadır. Vahyin gönderiliş amacı, her peygamberin yaşadığı toplumdaki insanları Allah'a kulluğa çağırarak ve onlara dünya ve âhiret saadetini kazandırmaktır.

Peygamberlerin en önemli sorumluluğu, yeryüzünde yalnız Allah'a ibadet edilmesi ve sadece dinin O'na has kılınmasıdır. Nitekim bu konuda şöyle buyrulmaktadır: *"Kendilerine kitap verilenler, ancak o açık delil (peygamber) kendilerine geldikten sonra ayrılığa düştüler. Hâlbuki onlara ancak, dini yalnız O'na has kılarak ve hakka yönelen kimseler olarak O'na kulluk etmeleri, namaz kılmaları ve zekât vermeleri emredilmiştir. İşte bu dosdoğru dindir."*⁶

Bu âyet, açık bir şekilde Ehl-i Kitap denilen Yahudi ve Hristiyanlara ve bütün ümmetlere namazın ve zekâtın farz kılındığını beyan etmektedir. Tevhitle birlikte namaz ve zekâtın uygulandığı bir dinin dosdoğru bir din olduğu da bu âyette kesin bir şekilde ifade edilmiştir.

⁵ Enbiyâ, 21/73.

⁶ Beyyine, 98/4-5.

Kur'ân-ı Kerim, ibadetlerin nasıl yapılacağını, namazın nasıl kılınacağını açıklamamıştır. Kur'ân, temel ilkeleri ve genel prensipleri ortaya koymaktadır. Bu hususta namazın ve diğer ibadetlerin ne şekilde yerine getirileceğini Hz. Peygamber'imiz uygulamaları ile göstermiştir. Hz. Peygamber, kendisinden görüldüğü şekilde namaz kılınmasını ve hac ibadetlerinin yerine getirilmesini istemiştir.⁷ Hz. Peygamber'imiz tarafından gösterilen namaz, hac ve diğer ibadetlerle ilgili uygulamaların ve şekillerin dışında bir ibadet şekli geçerli değildir.

Görüldüğü gibi, Muhammed (s.a.v.)'in ümmeti, ibadetlerin yerine getiriliş usullerini Peygamber aleyhisselâmdan öğrenmiş ve nesilden nesile aktararak bugüne kadar gelmiş ve kıyamete kadar da aynı tarzda devam edecektir.

Kur'ân-ı Kerim'de geçmiş ümmetlere farz kılınan namazın ne şekilde kılındığına, kaç rekât olduğuna ve hangi vakitlerde kılınması gerektiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Bunu öğrenmenin de bir yararı yoktur. Bu konuda imanın güçlenmesi açısından her ümmete namazın farz olduğunun bilinmesi yeterlidir. Ancak bazı ilim adamlarının izah ettiği gibi, Hristiyanların kiliselerde bugün oturarak ibadet yapmalarını göz önünde bulundurarak onların, vaktiyle namazlarını oturarak kıldıkları ve onlara bu şekilde namazın farz olduğu hükmüne varmak doğru bir yorumlama olmayabilir. Aynı şekilde Yahudilerin ağlama duvarında ayakta ibadet yapmalarına ve dua etmelerine bakarak onların, vaktiyle namazı ayakta kıldıklarına ve namazın onlara bu şekilde farz olduğu yargısına varmak da hatalı olabilir. Zirâ secdeyi tanımayan ve secde ile emrolunmayan hiçbir millet yoktur. Hz. Musa (a.s.)'in karşısında yenilgiye uğrayan sihirbazlar hemen secdeye kapanarak, âlemlerin Rabbi olan Allah'a inandıklarını ilan etmişlerdir.⁸

⁷ Bkz. Buhârî, Ezân, 18; Dârimî, Salât, 42; Müslim, Hac, 310; Nesâî, Menâsik, 220; Ahmed b. Hanbel, II, 318.

⁸ Bkz. A'raf, 7/119-121; Tâ Hâ, 20/70; Şûrâ, 26/46-47.

Bu hadise İsrailoğulları tarafından namazın en önemli rükünü olan secdenin ve dolayısıyla namazın bilindiğini göstermektedir.

O halde geçmiş ümmetlere emredilen namazlarda secde ve rükû yoktu demek, pek isabetli görülmemektedir. Hz. Âdem'e Allah Teâlâ'nın emriyle meleklerin secde etmesi, yukarıda belirttiğimiz gibi Âdem (a.s.)'in soyundan gelen bütün nesillerin secdeden haberdar olduğunu göstermektedir.

Kur'an, namazın önceki ümmetlere ve ileride konu edineceğimiz gibi Hz. İbrahim ve soyundan gelenlere⁹, Hz. Meryem'e¹⁰ ve Hz. İsa'ya zekâtla birlikte emredildiğini bildirmektedir.¹¹

Allah Teala, Kur'an-ı Kerim'de, Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğinden ve namazın farz kılınmasından önce, kendilerine namaz farz kılınan milletlerin, sonraki nesillerinin namazı bıraktıklarını, şehvetlerine uyduklarını¹²; Mü'minleri Mescid-i Haram'a girmekten alıkoyan müşriklerin "*Ka'be'deki namazlarının ıslık çalmak ve el çırpıktan başka bir şey olmadığını*"¹³ ortaya koymakta ve Müslümanlara şu ihtarı yapmaktadır "*Allah'a dönüp itaat edin. O'ndan korkun. Namazı dosdoğru kılın ve sâkın müşriklerden olmayın.*"¹⁴ Bugün ise mensubu bulunan dinlerde ibadet, belirli yerlerde konuşma, dua, yakarma şeklinde ferdi veya cemaat halinde sesli veya sessiz olarak yerine getirilmektedir.¹⁵ Bizim konumuz, bugünkü din mensuplarının ibadet şekilleri değildir. Bu kısımda sadece Kur'an'ın, önceki ümmetlere de namazın farz kılındığını bildiren açıklamaları ele alınacaktır.

⁹ Bkz. Enbiyâ, 21/73; Bakara, 2/83.

¹⁰ Bkz. Âl-i İmrân, 3/43.

¹¹ Bkz. Meryem, 19/31-32, 55-59.

¹² Bkz. Meryem, 19/59.

¹³ Enfâl, 8/35.

¹⁴ Rûm, 30/31.

¹⁵ Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ank., 1997, s. 478.

Hz. İbrahim (a.s.) ve Namaz

Kur'an-ı Kerim'de en çok bilgi verilen peygamberlerden biri Hz. İbrahim'dir. İbrahim (a.s.), putperest bir toplum içerisinde dünyaya geldi. Kur'an'da adı geçen birçok peygamber, onun neslinden gelmiştir.¹⁶ Kur'an, onun Allah tarafından dost edinildiğini "... Allah İbrahim'i dost edinmiştir"¹⁷ ifadesi ile açıklamaktadır.

Hz. İbrahim küçük yaşta babası ve kavminin tapmakta oldukları putlardan uzaklaşmış ve onlara karşı tavrını cesurca ortaya koymuştur. Hatta bu konuda babasını bile sert bir dille: "... Bir takım putları tanrılar mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni de kavmini de apaçık bir sapıklık içerisinde görüyorum"¹⁸ diyerek kınamaktan çekinmemiştir.

İbrahim (a.s.), kendisine lütfedilen akılla, Allah'ın varlığına ve birliğine inanmış ve "*Ben müşriklerden değilim*"¹⁹ sözüyle teslimiyetini göstermiştir. O, tek başına putperest kavmi ile mücadele etmekten çekinmemiştir.²⁰

Hz. İbrahim, Allah Teâlâ'dan "... Rabbim! Bana iyilerden bir evlat ihsan et" diye dua etti. Bunun üzerine Allah Teâlâ ona uslu bir evlat nasip etti.²¹ Hanımı Sare tarafından hediye edilen Hacer isimli kadınla evlenerek ondan bir çocuğa sahip oldu. Ancak Sâre, onu kıskandı ve yanından çıkarılmasını istedi. Hz. İbrahim aynı zamanda ilk çocuğu olan Hz. İsmail ve annesi Hacer'i Allah'ın emriyle Filistin'den alarak Hicaz'a götürüp Sefa tepesinin civarına bıraktı.²²

¹⁶ Bkz. En'am, 6-84-86.

¹⁷ Nisâ, 4/125.

¹⁸ En'am, 6/74.

¹⁹ En'am, 6/79.

²⁰ Bkz. Meryem, 19/42-49; Enbiyâ, 21/52-67; Sâffât, 37/85-99.

²¹ Bkz. Sâffât, 37/100-101.

²² Beydâvî, *Envâru't-Tenzil*, Beyrut, ts. III, 533; ayrıca geniş bilgi için bkz. İsmail Yiğit, *Peygamberler Tarihi*, İst., 2004, s. 236-237, 241.

Buharî'nin rivayetine göre İbrahim (a.s.), Hz. Haceri ve oğlu İsmail'i Mekke'ye götürdü. Ka'be'nin yanına, zemzem kuyusunun üst tarafına bıraktı. O zaman Mekke'de hiçbir kimse bulunmuyordu ve su da yoktu. Onların yanına içinde hurma bulunan bir dağarcık (torba) ve içi su dolu bir kırba bıraktı. Daha sonra Hz. İbrahim, geri dönmek için hareket etti. Bunun üzerine İsmail'in annesi Hacer, Hz. İbrahim'in peşine takılarak "Ey İbrahim! İçinde insan ve hiçbir şey bulunmayan bu vadide bizi bırakıp ta nereye gidiyorsun?" diye seslendi. Defalarca bu seslenişini sürdürdüğü halde Hz. İbrahim ona dönüp bakmadı. En sonunda Hacer "Ey İbrahim! Böyle yapmanı Allah mı sana emretti?" deyince Hz. İbrahim "Evet" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hacer: "Öyleyse Allah, bizi zayı etmez" dedi ve sonra geri çocuğunun yanına döndü. Hz. İbrahim, yoluna devam etti. Onların kendisini göremeyeceği bir tepeye varınca Ka'be'ye karşı yönelerek ellerini kaldırdı ve şu sözlerle dua etti.²³

*"Ey Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bir kısmını, senin kutsal evinin (Ka'be'nin) yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için (böyle yaptım). Sen de insanlardan bir kısmının gönülleri onlara meylettir ve meyvelerinden onları rızıklandır. Umulur ki bu nimetlere şükrederler."*²⁴

İbrahim (a.s.), dua ederken "Ka'be'nin yanında" sözünü niçin söyledi? Hâlbuki o sırada Ka'be yoktu, şeklinde bir soru akla gelebilir. Allah Teâlâ Hz. İbrahim'e eskiden orada Ka'be'nin var olduğunu ve ileride orayı kendisinin imar edeceğini vahyetmiş olabilir. Bu sebeple Hz. İbrahim "Ka'be'nin yanında" diyerek dua yapmıştır.²⁵

Görüldüğü gibi Hz. İbrahim, ziraata elverişli bulunmayan, çorak ve kayalık olan bir yere neslinden bir kısmını yerleştirmiş

²³ Bkz. Buharî, Müsâkât, Enbiyâ, 9, Ahmed b. Hanbel, I, 347.

²⁴ İbrahim, 14/37.

²⁵ Bkz. Hazin, *Lübâbu't-Te'vil*, Beyrut, ts. III, 534.

ve Ka'be'nin inşa edileceği yere doğru yönelerek dua etmiştir. Duanın en temel noktasını namaza dayandırmıştır. Öncelikle kulluk görevinin başı olan namazı kılmaları için bunu yaptığını ifade etmiştir. İkinci olarak da Allah Teâlâ'dan, insanların gönüllerini onlara meylettirmesini istemiştir. Yaratıcısına karşı kulluğunu yapan, O'na teslim olan kimseleri Allah Teâlâ sever ve o kimseyi başkalarına da sevdirebilir. Nitekim bir âyette, iyi davranışta bulunanları, Allah'ın seveceği ve başkalarına da onları sevdireceği beyan edilmiştir.²⁶

Hz. İbrahim, kendisine lütfedilen akli olgunluk sayesinde bu inceliği bildiğinden dolayı, öncelikle nesline namazı nasip etmesi için Allah'a dua etmiş ve diğer isteklerini sonraya bırakmıştır. Allah onun bu duasını kabul etmiş ve onun neslinden namaz kılan insanlar çıkarmıştır. Sonradan gelen ve namaz kılan nesiller, Hz. İsmail'i, annesini ve onların soyundan gelen mü'minleri hep sevmişlerdir.

İbrahim (a.s.)'ın yaptığı önemli bir duayı Kur'ân şöyle bildirir: *"İhtiyar halimde bana İsmail'i ve İshak'ı lütfeden Allah'a hamdolsun! Şüphesiz Rabbim duayı işitendir. Ey Rabbim! Beni ve soyumdan gelecekleri, namazı devamlı kılanlardan eyle; Ey Rabbimiz! Duamı kabul et!"*²⁷

Hz. İbrahim (a.s.)'ın yaptığı bu duanın tesiri ve bereketi ile namaz kıldığımızı ve namazı sevdiğimizi unutmamamız gerekir. O, oğlu İsmail (a.s.) la birlikte Ka'be'nin temellerini yükseltince Allah Teâlâ'dan, Müslüman olan ve ibadet eden bir ümmet istemiştir.²⁸ Allah, onun bu arzusunu kabul etmiş peygamberlerin sonuncusu ve efendisi Hz. Muhammed (s.a.v.)'i, onun soyundan getirmiş ve bizi ona ümmet kılmıştır. Biz de "Ey Rabbimiz! Bizi

²⁶ Bkz. Meryem, 19, 96.

²⁷ İbrahim, 14/34-40.

²⁸ Bkz. Bakara, 2/128.

ve neslimizi namaz kılanlardan eyle!” diyerek hayatımızın her safhasında ihlasla bu duayı devam ettirmeliyiz.

Allah Teâlâ, İbrahim (a.s.)’a, Ka’be’nin yerini göstermiş ve oranın inşasını emretmiştir. Ayrıca ondan, tavaf yapanlar, ibadet edenler, rükû ve secdeye varanlar için Ka’be’nin temiz tutulmasını istemiştir.²⁹ Hz. İbrahim (a.s.), Ka’be’yi inşa etmiş ve kendisinden sonra gelecek nesillere o mübarek evi emanet etmiştir. Onun yaptığı bu hizmet ve dua ile insanlar o günden itibaren Ka’be’ye akın etmekte, orayı tavaf etmekte, orada rükû ve secde etmektedirler. Ayrıca dünyanın her yerinde kılınan namazlarda, varılan secdelerde, yapılan rükûlarda, durulan kıyamlarda hep yöneliş oraya olmaktadır.

Hz. İsmail (a.s.) ve Namaz

İbrahim (a.s.), tek başına putperest kavmi ile mücadele ederek onların putlarını parçaladı, tahrip etti.³⁰ Müşrikler, putlarının intikamını almak için, İbrahim (a.s.)’ı ateşe attılar. Fakat Allah Teâlâ, *“Ey ateş! İbrahim’e karşı serin ve esenlik ol”*³¹ buyurarak, onu tevhidin hatırına korudu ve ateş, İbrahim’i yakmadı. İbrahim (a.s.) ateşe atılınca *“Allah bana kafidir. Ona dayandım. O, ne güzel dosttur”*³² sözleriyle Allah’a olan sarsılmaz imanını gösterdi. Hz. İbrahim, ateşten kurtulduktan sonra *“Ben Rabbime gidiyorum. O, bana doğru yolu gösterecek. Rabbim! Bana Salihlerden olacak bir çocuk bağışla dedi.”*³³ Allah Teâlâ, İbrahim (a.s.)’ın duasını kabul ederek ona İsmail adında bir çocuk nasip etti.

Hz. İbrahim, 86 yaşında iken İsmail (a.s.), dünyaya gelmiştir. Daha sonra Allah Teâlâ, İbrahim (a.s.)’a ilk eşi Sare’den de bir

²⁹ Bkz. Hac, 22/26.

³⁰ Bkz. Enbiyâ, 21/58; Sâffât, 37/93.

³¹ Enbiyâ, 21/69.

³² Taberî, *a.g.e.*, c. X, cz. XXIII, 48.

³³ Sâffât, 37/99-100.

erkek çocuğunun olacağını müjdelemiş ve adını İshak koymasını emretmiştir. İshak doğduğunda, İbrahim (a.s.), yüz yaşında idi. Buna göre İsmail, İshak'dan 13 yaş büyüktür.³⁴

Kur'ân-ı Kerim'de isimleri geçen peygamberlerden 16'sından 14'ü Hz. İbrahim'in soyundan gelmiştir. Bu peygamberlerin ilk ikisi, Hz. İsmail ve Hz. İshak (a.s.)'dır. Geriye kalan 12 peygamberden sadece biri yani Hz. Muhammed aleyhisselâm, Hz. İsmail'in, diğerleri ise Hz. İshak'ın soyundan gelmiştir.³⁵

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. İsmail'in, hangi kavme peygamber olarak gönderildiği belirtilmemiştir. Ancak onun da diğer peygamberler gibi vahye muhatap olduğu bildirilmiştir.³⁶ Tarihçiler ise, onun babası Hz. İbrahim'den sonra hac ile ilgili hizmetlere devam ettiğini, Mekke çevresi halkına peygamber olarak gönderildiğini ve davetinin 50 yıl müddetle sürdüğünü söylemişlerdir.³⁷

Kur'ân-ı Kerim'de, İsmail (a.s.)'ın hatırlanması ve yad edilmesi hakkında şöyle buyrulmaktadır: *“(Resûlüm!) Kitapta İsmail'i de an. Gerçekten o, sözüne sadıktı, resûl ve nebî idi. Halkına namazı ve zekâtı emrederdi. Rabbi nezdinde de hoşnutluk kazanmış bir kimse idi”*³⁸

Bu âyet, İsmail (a.s.)'ın peygamberlik döneminde halkın namazla sorumlu olduğunu göstermektedir. Hz. İbrahim ve İsmail (a.s.)'a Ka'be'nin inşası emredilmiş ve orayı rükû ve secde edenler için temiz tutmaları istenmiştir.³⁹ Bu durum, hem Hz. İbrahim'e ve Hz. İsmail'e hem de onların halkına namazın emredildiğini vurgulamaktadır. Daha önce belirttiğimiz gibi İbrahim (a.s.), Allah Teâlâ'dan kendisini ve neslini namaz kılmaya muvaffak kılmasını istemiş ve bu hususta dua ve niyazda bulunmuştu.

³⁴ Yiğit, İsmail, *a.g.e.*, s. 246.

³⁵ Yiğit, İsmail, *a.g.e.*, s. 200.

³⁶ Bkz. Nisâ, 4/163.

³⁷ Yiğit, İsmail, *a.g.e.*, s. 293-294.

³⁸ Meryem, 19/54-55.

³⁹ Bkz. Bakara, 2/125, 127; Hac, 22/26.

Meryem Sûresi, 54. âyette İsmail (a.s.)'in ehline namazı emrettiği beyan edilmektedir. Söz konusu âyette geçen "ehl" kelimesi, çeşitli âyetlerdeki kullanılışı itibariyle halk, ahali, yakın akraba, aşîret, aile anlamlarına gelmektedir. Kur'an'da "ehl" sözcüğünün tebaayı, peygamberlerin gönderildiği sosyal çevreyi, kitap ehlini ifade ettiği de görülür.⁴⁰

Bu anlamlar çerçevesinde düşünüldüğünde "*İsmail, ehline namazı ve zekâtı emrederdi*" anlamındaki âyetten, Hz. İsmail'in hem ailesine, hem akrabasına, hem yakın çevresine, hem halkına ve hem de sosyal muhitine namaz kılmayı emrettiği anlaşılmaktadır.

Hz. İsmail'in özellikle aile efradına namazı ve zekâtı emretmesi, eğitimin en verimli şeklinin önce yakın çevreden başlatılması esasıyla uygunluk arz eder. Onun eğitim ve öğretim konusunda pek faydalı ve verimli davranışı, son peygamber Muhammed Mustafa (s.a.v.) Efendimizde de aynıyle vaki olmuştur. Hak Teâlâ Hazretleri, sevgili Peygamber'imize de "*Aile efradına namazı emret ve buna sabırla, ısrarla devam et*"⁴¹ emrini vermiştir.⁴² Sorumluluk bilincinde olan her mü'minin de aynı hassasiyeti göstermesi gerekir.

Hz. Musa (a.s.) ve Namaz

Kur'an'da en çok ismi zikredilen peygamber Hz. Musa'dır. 136 yerde ismi geçen Musa (a.s.)'in çocukluğundan itibaren hayatı, Firavunla mücadelesi ve kavmi ile olan alakası geniş bir şekilde anlatılmaktadır.⁴³

İsrailoğulları, Hz. Yûsuf'tan sonra Mısır'da üreyip çoğaldılar. Onlar, Hz. Yakub ve Yûsuf (a.s.)'in şeriatı üzere hareket ediyorlardı.

⁴⁰ Bkz. Bakara, 2/105, 109; Âl-i İmrân, 3/64, 65, 69, 75; Nisâ, 4/58; 159, 171; Tevbe, 9/101, 102; Yûsuf, 12/109, Hicr, 15/67; Tâ Hâ, 20/132; Fetih, 48/26 vb.

⁴¹ Tâ Hâ, 20/132.

⁴² Bkz. Ahmed Lütfi Kazancı, *Peygamberler Tarihi*, İst. II, 17.

⁴³ Bkz. M. Fuad Abdulbaki, *a.g.e.*, s. 680-682.

Mısır'ın yerlisi olan kıbt⁴⁴ kavmi ise yıldızlara ve putlara tapmakta ve İsrailoğullarını küçük görmekteydiler. İsrailoğulları, eski yurtları olan Kenan diyarına gitmek istemekteydiler. Fakat bir türlü yakalarını Firavun'un pençesinden kurtarıp da Mısır'dan çıkamıyorlardı. İsrailoğulları, on iki kabile idi. Her bir kabile Hz. Yakub oğullarından birine mensup idi ve her bir kabilenin bir reisi vardı.⁴⁵

İsrailoğulları, dağınık kabileler halinde bulunmakta idiler. Hepsi bir araya geldikleri takdirde önemli bir kuvvet oluşturabilirlerdi. Fakat bunları toplayacak, bir araya getirecek bir lidere, bir reise ihtiyaçları vardı. Ancak bu şekilde tek vücut olup kendilerini esaretten kurtarabilirlerdi. Bunlar sınıf sınıf esir ve amele gibi ayrılmış, ağır yapı yapmakta, yıkmakta, dağlardan kayalar yontup taşlar taşımakta, kerpiç, kiremit pişirmekte, marangozluk, demircilik ve daha bunlar gibi ağır hizmetlerde çalışmakta ve ağır vergiler altında ezilmekte idiler.⁴⁶

Böyle bir ortamda İsrailoğulları hayatlarını sürdürmekte iken bunlardan doğacak bir çocuğun, Firavun'un hükümranlığını yok edeceği hakkında kâhinlerin verdiği bir haber veya bir rüya neticesinde İsrailoğullarından doğan erkek çocukları, Firavun'un emriyle öldürülmeye başlandı. Bu sırada Hz. Yakub'un üçüncü oğlu olan Lâvi'nin torunlarından İmrân isimli zatın sulbünden Hz. Musa dünyaya geldi.⁴⁷

Allah Teâlâ, Hz. Musa'nın annesine oğlunu bir sandığa koyup Nil nehrine bırakmasını emretti.⁴⁸ Hz. Musa'nın içine koyulduğu sandık, Firavun'un sarayının önünde durdu. Firavun ailesi, onu bir

⁴⁴ Mısır'ın eski halkına Araplar tarafından verilen ad.

⁴⁵ Bkz. Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tarih-i Hülefâ*, İst. 1976, I, 29.

⁴⁶ Bkz. Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, I, 293; Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, I, 29.

⁴⁷ Bkz. Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, I, 29.

⁴⁸ Bkz. Kasas, 28/27, Tâ Hâ, 20/39.

yitik çocuk olarak saraya aldı. Böylece Hz. Musa, Firavun ailesinin himayesine girmiş oldu. Firavun, ileride kendisi için bir düşman ve üzüntü kaynağı olacak çocuğu terbiye ediyor ve yetiştiriyordu. Firavun'un ilahî plandan ve sonunu hazırlayacak olan bu çocuğun peygamber olarak karşısına çıkacağından haberi yoktu.⁴⁹

Hz. Musa, yiğitlik çağına erişip olgunlaşınca Allah ona hikmeti ve ilmi vermiş ve onu peygamber olarak göndermiştir.⁵⁰ Ayrıca ona kitabı yani, Tevrat'ı indirerek⁵¹ dini tebliğ etmekle vazifelen-dirmiştir. Biz burada Musa (a.s.)'ın kıssasını ve tevhit mücadelesini anlatacak değiliz. Çünkü bu ayrı bir çalışma ve geniş bir araştırma konusudur.

Hz. Musa (a.s.)'ın, peygamber olarak seçildiğini ve namazla emrolunduğunu Kur'ân şöyle anlatır: *"Ben seni (peygamber olarak) seçtim. Şimdi vahyolunacak şeyleri dinle. Şüphe yok ki ben Allah'ım. Benden başka hiçbir İlâh yoktur. O halde bana ibadet et ve beni anmak için namaz kıl."*⁵²

Bu âyetle Allah Teâlâ, kendisinden başka İlâh olmadığını belirttikten sonra Hz. Musa'dan sadece zatına ibadet etmesini istemiş ve ona namaz kılmayı emretmiştir. Namazı da kendisini anmak için bir sebep kılmuştur. İbadet emrinin içerisine namazın da girmiş olmasına rağmen, yukarıda anlamını verdiğimiz âyetle namazın özel olarak zikredilmesi, onun ibadetlerin en şerefli ve faziletli olması dolayısıdır. Çünkü hakiki anlamda zikir, ancak ibadet ve namazın muhtevasında gerçekleşir. Ayrıca ibadet ve namaz, bütün zikirleri kapsamaktadır.⁵³

Namaz kılmanın asıl amacı, Allah'ı anmaktır. Namaz, insanlara dünyevi zevkler nedeniyle Allah'tan gafil olmaları ve insa-

⁴⁹ Geniş bilgi için bkz. Kasas, 28/8-13; Şuarâ, 26/16-19.

⁵⁰ Bkz. Kasas, 28/14.

⁵¹ Bkz. En'am, 6/154; İsrâ, 17/2.

⁵² Tâ Hâ, 20/13-14.

⁵³ Şekvânî, *Fethu'l-Kadîr*, Beyrut, 1994, III, 444.

nın kendi başına bağımsız bir varlık değil, Allah'ın kulu olduğunu hatırlamaları için günde beş vakit olarak farz kılınmıştır.⁵⁴

Namaz konusunda Hz. Musa ve kardeşi Harun (a.s.)'a şu talimatın verildiği Yûnus Sûresinin 87. âyetinde şöyle açıklanır: "*Musa ve kardeşine, "kavminiz için Mısır'da (sığınak olarak) evler hazırlayın ve evlerinizi namaz kılınacak yerler yapın, namazlarınızı da dosdoğru kılın. (Ey Musa!) mü'minlere müjdele!" diye vahyettik.*"

Görüldüğü gibi Allah Teâlâ, Hz. Musa ve kardeşi Harun (a.s.)'a, evler hazırlamalarını, bu hazırlanacak evleri, namaz kılmaya elverişli hale getirmelerini emretmiştir. Ayrıca onlardan, namazlarını da dosdoğru kılmalarını istemiştir. Bu âyette bütün mü'minlere önemli ders, uyarı ve teşvik vardır. Bir mü'min, evini, meskenini, işyerini, eğitimini, kurumunu, fabrikasını namaz kılmaya elverişli hale getirmeli yani, zikredilen yerlerde ve benzeri mekânlarda namaz kılınabilecek yerler hazırlamalıdır. Diğer taraftan evler, sadece yenilen, istirahat edilen, uyunan yerler olmamalı, ibadet, zikir, dua ve Allah'a yaklaşma ve ibadet mahalli olarak da hizmet vermelidir. Çünkü yaşadığımız dünya evlerinde yaptığımız ibadetler, icra ettiğimiz kulluk görevlerimiz ve kıldığımız namazlar sayesinde ebedi olan âhiret yurdunu, cennet saraylarını hak edeceğiz. Öte yandan bu âyette Hz. Musa'nın, kardeşi Harun (a.s.)'ın ve onların peygamber olarak gönderildikleri İsrailoğullarının namazla yükümlü olduklarına vurgu yapılmıştır.

İbn Kesîr'in belirttiğine göre, Allah Teâlâ, Musa (a.s.)'a ve Hz. Harun'a evlerini mescit yapmalarını ve evlerinde namaz kılmalarını emretmiştir. Firavun ve kavmi tarafından gerçekleştirilen baskılar ve sıkıntılar artınca, Hz Musa ve kardeşi Harun (a.s.), çok namaz kılmakla emrolunmuşlardır.⁵⁵

⁵⁴ Ebu'l-Alâ el-Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'ân*, trc. Komisyon, İst. 1966, III, 241.

⁵⁵ İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kurâni'l-Azîm*, İstanbul, 1985, IV, 224.

İsrailoğulları ve Namaz

İsrail, Hz. Yakub'un lakabıdır. İbranî dilinde bunun manası, safvetüllâh (Allah'ın seçkini) veya Abdullah (Allah'ın kulu) anlamında olduğu beyan edilmiştir.⁵⁶ Yahudiler, Yakub (a.s.)'ın soyundan geldiği için İsrailoğulları diye anılmıştır.

Yahudi kelimesi ise, buzağıya tapmaktan tevbe ettikleri vakit İsrailoğullarına takılmış bir addır. Bir başka rivayete göre de Hz. Yakub'un en büyük oğlu Yahûza'ya nispet edilmiştir.⁵⁷

İsrailoğulları, yaklaşık M. Ö. 1600 yılları civarında Hz. Yûsuf (a.s.) zamanında onun daveti üzerine ataları Hz. Yakub (a.s.) ile birlikte Mısır'a gitmişler ve orada Hz. Yûsuf tarafından kendilerine tahsis edilen bölgeye yerleşmişlerdir. Daha sonraki asırlarda nüfuslarının artmasıyla ülkede önemli bir unsur haline geldiler. Hz. Yûsuf'un ölümünden uzun bir süre sonra Mısır iktidarını ele geçiren yeni Firavun hanedanları, düşmanlarıyla işbirliği yapmak suretiyle hâkimiyetlerini tehdit edebileceklerini düşünerek gittikçe çoğalan İsrailoğulları üzerinde baskı uygulamaya başladılar. Önce mal ve mülklerini ellerinden aldılar. Putperestliği ve Firavunların İlahlığını reddeden İsrailoğullarını ağır işlerde çalıştırdılar. Güçlerini tamamıyla kırmak için, muhteşem şehir ve saraylarını yapırlarken inşaat işlerini bütünüyle onlara yüklediler.⁵⁸

Firavun, İsrailoğullarını ezmek için onları çeşitli gruplara bölüyor, doğan erkek çocuklarını boğazlatıyor, kızlarını ise hayatta bırakarak onlara baskı uyguluyordu⁵⁹. İsrailoğullarından doğacak bir çocuk tarafından kendi saltanatının elinden alınacağını haber

⁵⁶ Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, I, 284.

⁵⁷ Ali Özek ve Arkadaşları, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meâli*, Medine, 1992, Bakara, 62. âyetin izahı.

⁵⁸ Yiğit, İsmail, *a.g.e.*, s. 390.

⁵⁹ Bkz. Bakara, 2/49; A'raf, 7/141, Kasas, 28/4

alan Firavun, İsrailoğullarından 990 bin çocuğun daha beşikte iken öldürülmesini emretmiştir.⁶⁰

Allah Teâlâ, İsrailoğullarına merhamet ederek aralarından seçtiği Musa (a.s.)'ı onlara peygamber olarak gönderdi. Fakat onlar, bu nimetin kadrini bilmeleri gerekirken, nankörlük ettiler. Kendilerine ihsan edilen nimet ve şerefın hakkına riayet etmediler.

Bakara Sûresinde İsrailoğullarından, kendilerine verilen nimetleri hatırlamaları, sözlerini yerine getirmeleri, Kur'ân'a iman etmeleri, hakkı batıl ile karıştırmamaları istendikten sonra⁶¹, şu emirler de verilmiştir. *"Namazı tam kılın, zekâtı hakkıyla verin, rükû edenlerle beraber rükû edin."*⁶²

Elmalılı Hamdi Yazır'ın belirttiğine göre bu emir ve yasaklar, İsrailoğullarına hitap etmektedir. Ancak söz konusu hükümler sadece onlara mahsus değildir. İslam şeriatinde bunlar vardır. Bu hükümlerin, "Siz de bunlara iman ve itaat ediniz" demek olduğu açıktır. Şu halde sebebin özel oluşunun, hükmün genel oluşuna engel olmayacağı açıktır.⁶³ Diğer bir ifade ile İsrailoğullarına namazın emredilmesi ile ilgili bu âyetteki hüküm, aynı zamanda bütün insanları da içine alır.

Namaz ve zekât her zaman vahye dayanan dinlerin temel noktalarından birini oluşturmuştur. Diğer bütün peygamberler gibi İsrailoğulları'na gelen peygamberler de bunları emretmiştir. Fakat Yahudiler, bunları unutmaya yüz tutmuşlardı. Namazı cemaatle kılmayı terk etmişler ve çoğu tek başına kılmaya bile başlamıştı. Zekât vermek yerine faiz almaya başlamışlardı.⁶⁴

İsrailoğullarına verilen on emir içerisinde namazın ve zekâtın emredildiğini görmekteyiz. Bu husus Kur'ân-ı Kerim'de şöyle

⁶⁰ Bkz. Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, I, 294.

⁶¹ Bkz. Bakara, 2/39-43.

⁶² Bakara, 2/43.

⁶³ Bkz. Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, I, 286.

⁶⁴ Mevdûdî, *a.g.e.*, I, 72.

anlatılır: “Vaktiyle biz, İsrailoğullarından yalnızca Allah’a kulluk edeceksiniz, ana-babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara, iyilik edeceksiniz diye söz almış ve ‘insanlara güzel söz söyleyin, namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin’ diye de emretmiştik...”⁶⁵

İsrailoğullarının yaptığı işler ve davranışlar hakkında verilen bilgiler, Kur’ân’ın geldiği devirde yaşayan Yahudilerin Tevrat’ı tahrif edip gerçekleri gizlemelerinden dolayı verilmiştir.⁶⁶

Bir diğer âyette İsrailoğullarından alınan söz hakkında şu açıklama yapılmıştır: “Andolsunki Allah; İsrailoğullarından söz almıştı. (Kefil olarak) içlerinden on iki de başkan göndermiştik. Allah onlara şöyle demişti: “Ben sizinle beraberim. Eğer namazı dosdoğru kılar, zekât verir, peygamberlerime inanır, onları desteklerseniz ve Allah’a güzel borç vererseniz (ihtiyacı olanlara Allah rızası için faizsiz borç vererseniz) andolsunki sizin günahlarınızı örterim...”⁶⁷

Görüldüğü gibi her iki âyette de İsrailoğulları’na namazın emredildiğinden söz edilmektedir. Mevdûdî’nin belirttiğine göre, Kur’ân’da en fazla konusu geçen bu millet, son dört bin yıl boyunca dünyadaki bütün milletlere yaşayan bir örnek oluşturmuştur.⁶⁸ Bu sebeple Kur’ân-ı Kerim, onlardan ve onlara verilen talimatlardan bahsederek, kendilerinden sonra gelen ümmetlere ve milletlere misaller sunmuş ve onların şahsında namaz, zekât ve benzeri ibadetlerin bütün insanlık ailesine emredildiğini göstermiştir.

Hız. Şuayb (a.s.) ve Namaz

Kur’ân-ı Kerim’de Şuayb (a.s.)’ın mensup olduğu Medyen halkına ve Eykelilere peygamber olarak gönderildiği belirtilir. Bu konuda şöyle buyrulur: “Medyen halkına da kardeşleri Şuayb’ı

⁶⁵ Bakar, 2/82.

⁶⁶ Özek, Ali ve Arkadaşları, a.g.e., Bakara, 83. âyetin izahı.

⁶⁷ Mâide, 5/5,12.

⁶⁸ Mevdûdî, a.g.e., I, 70.

peygamber olarak gönderdik. Şuayb, onlara şöyle dedi: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için ondan başka hiçbir İlâh yoktur. Rabbinizden size açık bir delil gelmiştir. Artık ölçüyü ve tartıyı tam yapın. İnsanların mallarının değerini düşürmeyin. Düzene sokulduktan sonra yeryüzünde bozgunculuk etmeyin. İnananlar iseniz bunlar sizin için daha hayırlıdır. Bir de tehdit ederek Allah yolundan O'na iman edenleri çevirmek, Allah yolunu eğri ve çelişkili göstermek üzere her yol üstüne oturmayın. Hatırlayın ki, siz az (ve güçsüz) idiniz de O, sizi çoğalttı. Bakın bozguncuların sonu nasıl oldu?"⁶⁹

Şuayb (a.s.), Eyke halkına şöyle demişti: "Ölçüyü tam yapın. Eksik verenlerden olmayın. Doğru terazi ile tartın. İnsanların mallarını ve haklarını eksiltmeyin. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın. Sizi ve önceki nesilleri yaratana karşı gelmekten sakının."⁷⁰

Yukarıda anlamlarını sunduğumuz âyetlerde gerek Medyen ve gerekse Eyke halkının tevhid inancından uzaklaştıkları, ticarî faaliyetlerde dürüst davranmadıkları, insanları Allah'ın yolundan alıkoydukları, toplumun huzurunu bozan davranışlarda bulundukları anlaşılmaktadır. Bunların yaptığı olumsuzluklara karşı Şuayb (a.s.), onlardan önce, Allah'a kulluk etmelerini, ölçü ve tartıda hile yapmamalarını, insanların mallarını haksız usullerle alıp satmamalarını ve değerini düşürmemelerini, toplum düzenini, huzur ve güvenini bozmamalarını istemiştir. Ayrıca dürüst davranmalarının, ahlaklı hareket etmelerinin kendileri için daha hayırlı olacağını açıklamıştır.

Eyke halkı ve Medyenliler, kendilerine verilen öğüdü dinlemeyerek Şuayb (a.s.)'ı alaya aldılar. Kur'an-ı Kerim bu konuyu şöyle dile getirir: "Dediler ki: Ey Şuayb! Babalarımızın taptıklarını (putları), yahut mallarımız hususunda dilediğimizi yapmayı terk

⁶⁹ Âraf, 7/8586; ayrıca bkz. Hûd, 11/84.

⁷⁰ Şuarâ, 26/181-184.

etmemizi sana namazın mı emrediyor? Oysa sen yumuşak huylu ve çok akıllısın."⁷¹

Görüldüğü gibi Meyden halkı, Şuayb (a.s.)'in namaz kıldığını itiraf etmiş ve aynı zamanda onun kıldığı namazla alay etmişler, ticaret alanında yaptıkları ahlaksız ve usulsüzlüklerden vazgeçmelerini isteyen Şuayb (a.s.)'a karşı namazı bahane ederek mücadele başlatmışlardır. Onlar, Şuayb (a.s.)'in, akıllı ve yumuşak huylu bir kimse olduğunu kabul etmekle birlikte, onun namazına karşı açıkça tavrı almaktan da çekinmemişlerdir.

Hız. Âdem'den günümüze ve kıyamete kadar, bâtılın temsilcileri, mü'minlerin ibadetleri ve kıldıkları namazları ile alay etmeyi ve bu konuda inananları küçük görmeyi adet edinmişler ya da mani olmak için ellerinden gelen gayreti sergilemişlerdir. Nitekim Ebu Cehil Hz. Peygamber'imizin namaz kılmasına mani olmaya çalışmıştır. ⁷² Ancak bu haksızlığı yapanların ve Allah'ın hâkimiyetini gösteren namaz ibadetine mani olanların hepsi Hak Teâlâ'nın cezasından, rezil ve rüsva olmaktan kurtulamamışlardır. Âhiret gününde daha fazlasını –Allah en iyisini bilir– çekeceklerdir.

Şuayb (a.s.), onlardan tevhide yönelmelerini yani, Allah'ın varlığını ve birliğini kabul etmelerini, alışverişlerde doğru ölçüp eksik tartmamalarını, insanların mallarının değerini düşürmemelerini istemiştir. Medyen halkı, bu önemli talebi reddetmekle kalmamış, Şuayb (a.s.)'in namazı ile alay etmeye başlamışlardır. Rivayet olunduğuna göre Şuayb (a.s.), çok namaz kılardı. Kavmi, onu namaz kılariken gördüklerinde kaş göz hareketleriyle onunla alay ederler ve gülüşürlerdi. *"Sana namazın mı putlara tapmayı terk etmemizi emrediyor ve mallarımızda istediğimiz şekilde tasarrufta bulunmayı yasaklıyor"* diyerek alay ederlerdi.⁷³

⁷¹ Hûd, 11/87.

⁷² Bkz. A'lak, 96/9-14.

⁷³ Fahrüddin Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb (Tefsiru'l-Kebir)*, Beyrut, 1990, c.XVIII, 36; Beydâvî, *a.g.e.*, III, 352; Nesefî, *Medârikü'l-T-Tenzil*, Beyrut, ts. III, 352.

Merhum Hamdi Yazır, Şuayb (a.s.)'in çok namaz kıldığını belirttikten sonra şu değerlendirmeyi yapar: İbadetler içerisinde dinin direği olan namaz, Allah huzurunda divan durmanın, secdelere varmanın zevk ve ulviyetini idrak edemeyenler için boş ve faydasız bir uğraş gibi gelir. Bu sebeple namaz kılanlarla alay edip eğlenmek, küfrün gereği ve azgın kâfirlerin öteden beri adetleridir. Bundan dolayı Şuayb (a.s.)'in kavmi de onun tevhid inancını, hukuk ve ahlâka ilişkin bildirilerini, doğrudan doğruya red ve inkar edemediler. Özellikle bütün bunları, onun kıldığı namaza bağlayarak dolaylı yoldan değersiz ve geçersiz göstermeye çalıştılar. Hz. Şuayb (a.s.)'in peygamberliği ile alay etmek için onun namazıyla alay ediyorlardı. Yalnızca Allah'a ibadet edip türlü türlü mabutlara kul olmaktan kurtulmayı, ticaret ve siyasette hukuk ve ahlâk kurallarına riayet etmeyi, hürriyete engel ya da budalalık sayıyorlardı. Onlar, hakka, hukuka ve adalete riayet etmiyorlar, haramdan çekinmiyorlardı. Bir taraftan putlara tapıyor, bir taraftan da Allah'a karşı kibir ve gurur taslayarak namazı hor görüyorlardı. Bir başka taraftan da hürriyet ve ticaret adı altında hilekarlık, haklara saygısızlık ve terbiyesizlik ederek vahye ve peygamberliğe karşı ukalalık demek olan bu davranış, günümüz kâfirlerinde de en çok görülen cahiliyye devri hastalıklarındandır. Bu bakımdan günümüz insanları Şuayb (a.s.)'in kıssasını ve Medyen ahalisinin akıbetini çok dikkatle ve ibretle dinlemelidir.⁷⁴

Bu değerlendirmeye göre günümüzde hakka karşı çıkanların, mü'minlere uyguladığı strateji de aynı tarzda sürmektedir. İnananların ibadet hakkı, düşünce hakkı, inandığı gibi giyinme ve yaşama hakkı, çağdaş söylemler altında ellerinden alınmaya çalışılmaktadır.

⁷⁴ Bkz. Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, IV, 561-562.

Hz. Meryem ve Namaz

Hz. Meryem, İsrailoğulları'nın büyüklerinden olan İmran adlı zatın kızıdır. Annesi Hanne, Zekerıyyâ (a.s.)'in hanımı İyşâ'nın kız kardeşidir. Dolayısıyla Zekerıyyâ (a.s.), Hz. Meryem'in teyzesinin kocasıdır. Zekerıyyâ (a.s.)'in oğlu Hz. Yahyâ ile İsa (a.s.) teyze çocuklarıdır.⁷⁵

Hanne, Allah Teâlâ'nın kendisine bir çocuk lütfetmesi halinde onu Beytül-Makdis'in (Mescidi-i Aksa'nın) hizmetine vereceğini vaat etmiştir. Kur'an-ı Kerim, bu hadiseyi şöyle açıklar: *"İmran'ın karısı şöyle demişti: Rabbim! Karnımdakini azatlı bir kul olarak sırf sana adadım. Adağımı kabul buyur. Şüphesiz (niyazımı) hakkıyla işiten ve (niyetimi) bilensin"*⁷⁶

O devirde erkek çocuklarını Beytül-Makdis'in hizmetine vermek adet idi. Hanne'nin isteği de bir erkek çocuğunun olması ve onu Beytül-Makdis'e adamaktı. Ancak ilahî takdir böyle gerçekleşmedi. Kur'an'ın beyanına göre o, kız çocuğu doğurdu.

*"Onu, doğurunca, Allah, ne doğurduğunu bilip dururken, Rabbim! Ben onu kız doğurdum. Oysa erkek kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Kovulmuş şeytana karşı onu ve soyunu senin korumanı diliyorum, dedi. Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu ve onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi. Zekerıyyâ'yı da onun bakımı ile görevlendirdi..."*⁷⁷

Ahmet Cevdet Paşa'nın açıklamasına göre, Hanne: "Alınız bunu, mescide nezirdir (adanmıştır)" diyerek Beytül-Makdis'in hizmetine verdi. Meryem, bir büyük zatın kızı olduğundan her-

⁷⁵ Bkz. Beydavî, a.g.e., I, 485; İbn Kesir, *Tefsîrül Kur'ânî'l-Azîm*, II, 26; İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (Büyük İslam Tarihi), trc. Mehmet Keskin, İst. 1994, II, 94; Ahmet Cevdet Paşa, a.g.e., I, 42; Yazır, Muhammed Hamdi, a.g.e., II, 357.

⁷⁶ Âl-i İmrân, 3/35.

⁷⁷ Âl-i İmrân, 3/36-37.

kes onu büyütüp terbiye etmeye rağbet gösterdi. Hz. Zekerıyyâ, onu alıp eşinin yanına götürdü. Bu suretle Hz. Meryem, teyzesi İyşâ'nın yanında büyüdü. Hz. Zekerıyyâ, Beytül-Makdis'te ona hususi bir oda yaptı.⁷⁸

Hz. Meryem, Mescid-i Aksâ'da teyzesinin kocası Hz. Zekerıyya Peygamber'in gözetiminde iyi bir şekilde yetişti. Zamanını ibadet ve dua ile geçiriyordu. Beytül-Makdis'te zamanının büyük bir bölümünü mihrabında (odasında) ibadet ve taatla geçiren Hz. Meryem, yıllar sonra takvâsı (Allah'a olan saygısı) ve iffetiyle meşhur bir azîze olmuştu. Zekerıyyâ (a.s.), bir peygamber olmasına rağmen, Hz. Meryem'de kendisini imrendirecek takvâ âlâmetleri görmeye başlamıştı. Onun bu seçkinliği, en sonunda vahiyyle belgelendi. Hz. Meryem'e gelen vahiy meleği Cebrail (a.s.), ona Allah tarafından seçildiğini ve bütün kadınlara üstün kıldığını haber vermiş ve taata devam etmesini emretmiştir.⁷⁹

Bu konuda Kur'an şu bilgiyi verir: *"Melekler (yani Cebrail aleyhisselâm) şöyle demişti: Ey Meryem! Allah seni seçti. Seni tertemiz yaptı ve seni bütün dünya kadınlarına üstün kıldı. Ey Meryem! Rabbine ibadet et; secdeye kapan, (O'nun huzurunda) rükû edenlerle birlikte rükûa git."*⁸⁰

Görüldüğü gibi bu âyetlerde Hz. Meryem'in özel olarak seçildiği belirtilmiş, gönülden Allah'a ibadet etmesi, secdeye kapanması ve rükûya varması istenmiştir. Hz. Meryem'e namazın en önemli rükünlerinden (farzlarından) olan rükû ve secdenin emredilmesi gayet manidardır. Çünkü nefsi arındırmada ve kemâle erdirmede en önemli ibadet namazdır. Bütün insanlığa bir mucize ve rahmet olan bir peygambere yani Hz. İsa'ya anne olacak bir zatın (Hz. Meryem'in) yetişmesi, olgunlaşması namaza bağ-

⁷⁸ Ahmet Cevdet Paşa, *a.g.e.*, I, 42-43.

⁷⁹ Yiğit, İsmail, *a.g.e.*, s. 579-5890.

⁸⁰ Âl-i İmrân, 3/42-43.

lanmıştır. Çünkü o, secde ve rükû ile yani, namaz kılarak bu şerefe yükselecek ve Allah'ın takdiri ile babasız bir çocuk dünyaya getirecektir. Ayrıca kendisinden sonra gelecek bütün annelere bir sabır, sebat ve iffet abidesi olarak örnek teşkil edecektir ki, bunu da secde ve rükû yoluyla temin edecektir.

Bazı müfessirler, âyette zikredilen “kunût” ve “secde” ile namazın emredildiğini açıklamışlardır. Çünkü bu iki önemli ilke, namazın özelliklerinden ve rükünlerindendir. Diğer taraftan Hz. Meryem'den, cemaatle namaz kılması ve namaz kılanların yanında olması istenmiştir.⁸¹ Bir başka açıklamaya göre, Hz. Meryem'e namaza devam etmesi emredilmiştir. Âyette “secde” emrinin “rükû” emrinden önce zikredilmesi, secdenin daha faziletli olmasındandır ya da onların şeriatinde secdenin rükûdan önce yapılmasından dolayı, secde emri, rükûdan önce zikredilmiştir. Ayrıca Hz. Meryem'e onlarla beraber rükûnun emredilmesi, cemaatle namaz kılmanın meşruiyetine delalet eder.⁸²

Bu açıklamalar, Hz. Meryem'e namazın emredildiğini göstermekte ve ayrıca onun yaşadığı toplumda namazın var olduğuna işaret etmektedir. Secdenin ister rükûdan önce isterse rükûdan sonra olması, neticeyi değiştirmemektedir.

Hz. İsa (a.s.) ve Namaz

Hz. Meryem, Zekerıyyâ (a.s.) tarafından Mescid-i Aksâ'nın içinde kendisine yaptırılan odada ibadetlerine devam ediyordu. Âl-i İmrân, Sûresi, 42. âyette belirtildiği gibi Allah Teâlâ, ona babasız olarak İsa (a.s.)'ı bağışlamak suretiyle onu bütün dünya kâdınlarına üstün kılmıştır. Çünkü kadınlardan hiçbirinin böyle bir özelliği yoktur.⁸³

⁸¹ Bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, Beyrut, ts. I, 262.

⁸² Bkz. Râzî, *a.g.e.*, III, 39; Hâzin, *a.g.e.*, I, 495; Şevkânî, *a.g.e.*, I, 426.

⁸³ Zemahşerî, *a.g.e.*, 1/226.

Hız. Meryem, taatla meşgul olur, Rabbinin divanına durur, kaşını gözünü kaldırmaz, dua eder, secdeye kapanır, namaz kılar, asilerle değil, namaz kılan cemaatle beraber olur, “Beytü’l-Makdis” de ibadet ederdi. Böyle yapması için kalbinde meleklerin kendine ilham ettiğini duyar ve bu emirlere uyardı.⁸⁴

Allah Teâlâ’nın Hz. İsa gibi bir insana anne olma şerefini nasip ettiği Hz. Meryem, Mescid-i Aksa’da ibadetle meşgul olduğu bir sırada, vahiy meleği insan suretinde ona göründü. Allah tarafından gönderilen bu melek, Cebrâil (a.s.) idi Hz. Meryem’e bir erkek evladını müjdelemeye gelmişti. Kur’ân bu hadiseyi şöyle anlatır: “(Resûlüm!) Kitapta Meryem’i de an. Hani o, ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti. Meryem, onlarla kendi arasına bir perde çekmişti. Derken biz ona ruhumuzu gönderdik de o, kendisine tastamam bir insan şeklinde göründü.”⁸⁵

Âl-i İmrân Sûresi, 45. âyette meleklerin Hz. Meryem’e adı Meryem oğlu İsa, lakabı Mesih olan birisini müjdeledikleri açıklanır. Dolayısıyla Hz. Meryem’e görünen ruhun bir melek olduğu ve o meleğin de Bakara Sûresi 87. âyette belirtildiği üzere Cebrâil (a.s.) olduğu anlaşılmaktadır.

Melek ona, temiz bir erkek çocuğu bağışlamak üzere Allah tarafından gönderilen bir elçi olduğunu söyler. Meryem, bir insan elinin kendisine dokunmadığı halde, nasıl çocuğunun olacağını hayretle sorar. Melek, ona bunun Allah’ın emri olduğunu, insanlara bir delil ve Allah tarafından bir rahmet kılınacağını açıklar. Allah’ın emriyle melek ona ruh üfürür ve bunun üzerine Meryem hamile kalır. Allah’ın izni, yardımı ve lütfu ile Meryem İsa’yı doğurur.⁸⁶

⁸⁴ Bkz. Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, I, 360.

⁸⁵ Meryem, 19/16-17.

⁸⁶ Bkz. Meryem, 19/16-26.

Hız. Meryem, İsa'yı sarıp sarmaladı ve alıp kavminin yanına götürdü. Onu kucağında çocukla gören kavmi, iğrenç bir şey yaptığını ve ailesinden böyle kötü bir insan çıkmadığını söyleyerek Hız. Meryem'i şiddetle kınadılar hatta taşlamak istediler. Bunun üzerine Hız. Meryem "Ondan sorunuz" diyerek eliyle Hız. İsa'yı işaret etti. Orada bulunanlar, "Biz beşikteki çocukla nasıl konuşalım" der demez daha henüz bebek olan İsa söze başladı: "Ben Allah'ın kuluyum. O, bana kitap verdi ve beni Peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, O, beni mübarek kıldı, yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti..."⁸⁷

Allah Teâlâ, Hız. İsa'ya şartlarına göre namaza devam etmesini ve kendisine farz kılındığı şekilde namazı dosdoğru yerine getirmesini emretmiştir.⁸⁸

Peygamber (s.a.v.), "Üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır: Uyandıncaya kadar uyuyan kimseden, ergenlik çağına erişinceye kadar çocuktan, akıllanıncaya kadar deliden"⁸⁹ buyurduğu halde, daha henüz çocuk yaşta olan İsa'ya nasıl olur da namaz ve zekât emredildi? Şeklinde bir soru akla gelebilir. Bu soruya şöyle cevap verilebilir: Âyette geçen "Namazı ve zekâtı emretti" ifadesi, Allah Teâlâ'nın, o anda yani çocukluk halinde İsa'ya namazı ve zekâtı emrettiğini değil, bu emrin ergenlikten sonra (geçerli) olduğunu gösterir. Zîrâ Allah Teâlâ, Hız. İsa'ya namaz kılmayı ve zekât vermeyi belirli vakitte yani buluş vaktinden itibaren emretmiştir.⁹⁰

Hız. İsa'ya namazın emredildiğini gösteren âyetteki açıklama ve bu yorumlar, Hız. İsa'nın peygamber olarak gönderildiği topluma, yani İsrailoğullarına da namazın emredildiğini ya da en azından bu toplum tarafından namazın bilindiğini gösterir.

⁸⁷ Bkz. Meryem, 19/27-33.

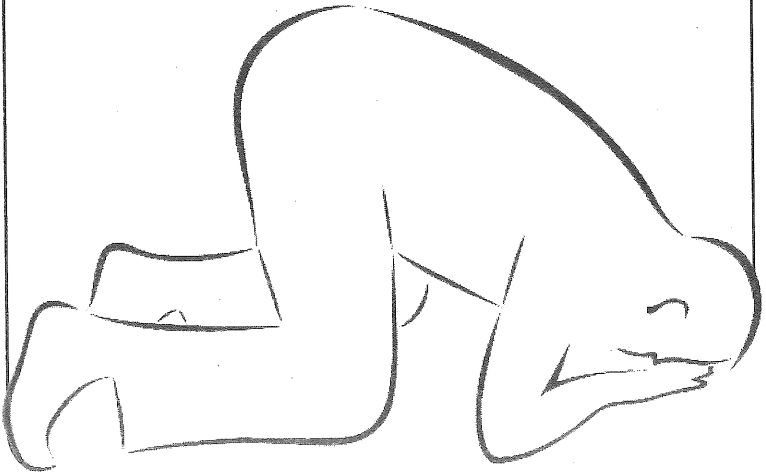
⁸⁸ Taberî, a.g.e., c. VIII, cz, XVI, 61.

⁸⁹ Buharî, Hudûd, 22, Talâk, 11; Tirmizî, Hudûd, 1; İbn Mâce, Talâk, 15.

⁹⁰ Bkz. Hazin, a.g.e., IV, 157; Râzî, a.g.e., XXI, 183-184.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Namazın Kazandırdıkları

Namazın Manevî Faydaları

Kur'ân-ı Kerim'de tevhitte sonra üzerinde ısrarla durulan namazın hikmetlerini, faydalarını ve kazandırdıklarını gerçek anlamda açıklamak mümkün değildir. Meselenin daha iyi anlaşılabilmesi için, görülebilen bazı hikmet ve faydalarını anlatmanın yararı da ortadadır. Ancak namaz, öncelikle Allah Teâlâ'nın emri olduğu için kılınır. O'nun emrine itaat, hikmet ve faydadan önce gelir. Aslında namaz ibadeti, hiçbir gaye ve hikmeti olmasa bile, diğer ibadetlerde olduğu gibi, sırf inanılan dinin bir gereği, yüce yaratıcının bir emri olduğu için, yerine getirilmelidir.¹

“... İştittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz, affına sığındık!...”² prensibi, kulluğun temel ve değiştirilmez maddesini oluşturur. Bu boyun eğiş ve kabulden sonra, yapılan ibadetlerin, kılınan namazların maddi-manevî tesirleri ve kazançları ortaya çıkmaya başlar. Mü'min, namazını bu şuurla kılmaya çalışır, “Allah Teâlâ'nın emrine uymak boynumun borcudur. Zaten O, bana faydası olmayan hiçbir şeyi emretmez” düşüncesiyle namazını eda eder. Teslimiyet boyutu gerçekleşmeden, ibadetlerden maddi-manevî haz almak

¹ Bkz. H. Yunus Apaydın, *Namaz (İlmihal, İst., ts. içinde)* I, 220.

² Bakara, 2/285.

da mümkün görülmemektedir. Diğer taraftan teslimiyette rıza yani, Allah'ın emrettiği ibadetleri gönül hoşluğu ile kabul vardır. Yine teslimiyette sevgi vardır. Allah Teâlâ'nın emrettiği bir ibadeti, mü'min sever. Mü'min, ibadetini ve namazını dünyevî her işten daha fazla sever. Bilinçli mü'minler, *"Onlar, ne ticaret ne de alışverişin kendilerini Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoymadığı insanlardır..."*³ âyetinde belirtildiği gibi ibadetlerini dünyevî işlerden daha önce tutarlar ve benimserler.

Yukarıda yapılan değerlendirmenin sebebi, şuurlu bir mü'minin, ibadetlerini kâr-fayda ilişkisine dayandırmadan yapması gerektiğine vurgu yapmak içindir. Allah'ın emirlerine karşı "işittik, itaat ettik" şeklinde gösterilmesi gereken bağlılık ve samimiyetin, aynı şekilde yasaklarına karşı da "vazgeçtik, bıraktık, uzaklaştık" sözleşmesi ile gösterilmesi gerekir.

Namaz Kulluk Bilincini Kazandırır

Allah Teâlâ, insanı en güzel biçimde yaratmış ve onu diğer varlıklardan üstün kılmıştır. Düşünebilen, konuşabilen ve aklettigini bilgi haline getirebilen bir varlık olarak insan, diğer canlılardan daha farklı bir konuma ve mevkie sahiptir. Akıl, insanın en üstün özelliğidir. Allah Teâlâ'nın emir ve yasakları akıl sayesinde kabul edilir. Kur'an, insanın mükemmel yaratılışına ve şerefli kılınıışına işaret ederken, yerin göğün yüklenmekten çekindiği emaneti de insanın yüklendiğini ve sorumluluğu kabul ettiğini açıklar.⁴

Allah Teâlâ tarafından teklif edilen emanet çerçevesinde hayat, akıl, düşünce, irade, servet, maddi ve manevî bütün değerler bir sorumluluk dâhilinde insana emanet olarak verilmiştir. Kulluk da bir emanettir. Bu açıdan kulluk görevlerini bir emanet bilinci ile yerine getirmek her insanın vazifesidir.

³ Nûr, 24/37.

⁴ Bkz. Ahzâb, 33/72.

İnsan dünyaya geçici olarak gönderilmiş sorumlu bir varlıktır. Misafir olarak geldiği bu dünyada kendisine verilen can emanetini, sahibinin arzu ve iradesiyle tamamlayacak ve ölümle birlikte ebedî âleme göç edecektir. İnsan, kendi isteği neticesinde değil, sadece Allah'ın takdiri ve dilemesi ile bu dünyaya gelmiştir. İnsan, kâinata ve diğer varlıklar arasındaki itibarını ve mevkiini koruması için, ilahî iradenin çizdiği istikamette yürümek ve yaşamak mecburiyetindedir. Bütün kâinatı ve varlıkları insanın hizmetine sunan Allah Teâlâ, insandan kendisine kul olmasını ve kendisine şükretmesini istemektedir.

İnsanın yaratılış gayesi şu âyetlerde gayet veciz bir şekilde anlatılmıştır. *"Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım".⁵ "İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır?"⁶ "Sizi sadece boş yere yarattığımızı ve bize tekrar döndürülmeyeceğinizi mi sandınız."⁷*

Allah Teâlâ, varlığına en büyük delil kıldığı insanoğluna, kulluğu, ibadeti ve kendini tanımayı emretmiştir. Onu gayesiz ve hikmetsiz yaratmamıştır. İnsanın, Allah katında olgunluğa ermesi, hürmete layık olması ve itibar görmesi de yaratılış gayesine uygun hareket etmesi ile mümkündür.

Kulluğun en baş ibadeti namazdır. Namaz, insanın nefesine en zor gelen fakat yerine getirildiğinde ise nefsi en güzel terbiye eden ve kontrol altında tutan bir ibadettir. Allah'ın insandan yapmasını istediği ilk şey, kendisinin varlığını ve birliğini kabul etmesidir. Bu önemli görevi yerine getirdikten sonra kula, namaz ve oruç ibadetleri yüklenir. Çünkü bu iki ibadet, kulluk şuurunun kazanılmasında en etkili yoldur.

⁵ Zâriyât, 51/56.

⁶ Kıyâmet, 75/36.

⁷ Mü'minûn, 23/115.

Namaz, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (onlar da), evet (buna) şahit olduk, dediler”⁸ âyetinde belirtilen ruhlar âlemindeki kulluk sözleşmesinin bir ikrarıdır. Namaz, “Allah’ım! Ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım isteriz”⁹ ifadesi ile kulluğu doruklaştıran bir ibadettir. Namaz kılan bir kimse, kıldığı namazların her rekâtında bu cümleyi tekrar ederek hem acziyetini bildirir hem de antlaşmaya bağlı kalacağını yineleyip durur. Bu açıdan kulluk bilincinin yerleşmesinde ve artmasında namazdan daha etkili ve üstün bir ibadet yoktur.

Namaz, inancı güçlendiren, ahlâkı güzelleştiren, kulluk sorumluluğunu hatırlatan bir özelliğe sahiptir. Mü’minin, Allah Teâlâ’ya karşı kulluğunu ortaya koyması ve bütün benliği ile O’na yönelmesi namazla mümkündür. Kulluğun mahiyeti namazla anlaşılır. Namaz olmadan, kulluğun gerçek hikmeti kavranamaz.

Namaz bütün ibadetlerin temelini oluşturur. Namazın samimiyetle kılınması halinde diğer ibadetleri de yapmak kolaylaşır. Vereceğimiz şu misal bu konuda gayet önemlidir. Hz. Peygamber’imize Sakîf heyeti gelmişti. İrşat ve tebliğin daha etkili olması için Hz. Peygamber, onları mescitte kabul etti. Onlar, Hz. Peygamber’imize, cihada çağrılmamaları, kendilerinden zekât alınmaması, namaz kılmamaları ve kendilerinden başka birinin kendilerine emir tayin edilmemesini şart koştular. Bunun üzerine Hz. Peygamber, onların cihada katılmama, zekât vermeme ve üzerlerine kendilerinden başka birini emir tayin etmeme şartlarını kabul etti. Ancak namaz kılmama fikrini reddederek şöyle buyurdu “Rükûsuz (namazsız) bir dinde hayır yoktur.”¹⁰ Hz. Peygamber’imizin, onlara diğer hususlarda ruhsat vermesi, onun tebliğ ve irşat metodu ile ilgilidir. Fakat Hz. Peygamber, namaz konusunda onlara müsamahada bulunmamış

⁸ A’raf, 7/172.

⁹ Fatıha, 1/5.

¹⁰ Ahmed b. Hanbel, IV, 218; Ebû Dâvûd, İmâret, 26.

ve namazsız bir dinde hayır yoktur buyurarak, namazdan asla feragat edemeyeceklerini bildirmiştir. Çünkü namazı kılan, namazın sevgi ve zevkini kalbinde hisseden kimse, burada zikredilen ibadetleri yapabileceği gibi diğer ibadetleri de hiç zorlanmadan yapabilir.

Namaz, İslam'ın nişanı ve sembolüdür. Namaz, Allah'a kulluğun yegane berat ve senedir. Diğer ibadetlerin kabul ve ihlaslı olması da namaza bağlıdır. Kişi, farz olan namazlarını kılmadığı takdirde, kulluk görevinde samimiyetten uzaktır. Ergenlik çağından ölüm anına kadar, yaratılış gayesine uygun bir hayat yaşamakla yükümlü olan insanın, bu sorumluluğunu en yüksek derecede yerine getirmesinin vazgeçilmez şartı, namazdır.¹¹

Hız. Peygamberimiz "İstikâmet üzere olun (dürüst davranın). (Böyle davranmanızın) sevabını siz sayamazsınız. Şunu biliniz ki, en hayırlı ameliniz namazdır.¹² buyurmuştur. Görüldüğü gibi, bu hadiste namazın, ibadetlerin en hayırlısı olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple namaz, kulluğun bütün çeşitlerini içinde toplayan bir ibadet şeklidir. Namaz, istikamet (doğru dürüst davranmanın) temelini oluşturmaktadır. Namaz, kulluk şuuru güçlükleştiren ve derinleştiren bir ibadettir. Günde beş kere devam edilen farz namazları, haftada bir kere kılınan Cuma namazları, senede iki sefer kılınan bayram namazları ve bunların dışında yerine getirilmeye çalışılan vacip ve nafil namazları, kulluğun sürekliliğini temin eden ve kulluğun temel amacını hatırlatan ibadetlerdir. Kullukta esas olan, ibadetlerin devamlılığıdır. "... Nerede olsanız, O sizinle beraberdir..."¹³ gerçeğini yaşatarak, insana her an Allah'ı hatırlamaya sevk eden ve böyle bir yüksek kulluk bilincini aşıl原因an ibadet, namazdır.

¹¹ Bkz. İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, Almanya, ts. VII, 319.

¹² Muvatta, Tahâret, 36; İbn Mâce, Tahâret, 4.

¹³ Hadîd, 57/4.

Namaz Allah'a Teslimiyeti Sağlar

Allah Teâlâ, Hz. Âdem'i yaratınca, meleklerle ona secde etmesini emretti. Melekler, Allah'tan aldıkları bu emre teslimiyet göstererek derhal secdeye kapandılar. Ancak İblis¹⁴ denilen varlık, secde emrine karşı çıktı ve Allah'a itaat etmedi. Kendini büyük gördü. *"Ben onlardan daha hayırlıyım"*¹⁵ diyerek secdeden yüz çevirdi. Bu yüzden ilahî rahmetten uzaklaştırıldı. Kur'an'da, *"Rabbinin emrinden (dışarı) çıktı"*¹⁶ ilahî beyanı ile İblis'in isyanı anlatılmaktadır. Kur'an-ı Kerim, İblis'in itirazını ve kibirlenmesini haber verirken, meleklerin teslimiyetini, itaatini ve Allah'ın verdiği emre bağlılıklarını da önemle anlatmıştır.

Namazın en önemli rükünlerinden biri olan secde, teslimiyetin en üstün şeklidir. Dolayısıyla namaz, teslimiyetin, yani Allah'a olan en yüksek derecedeki bağlılığın bir göstergesidir.

Namaza tekberi iftitah (Allahü ekber lafzı) ile başlayan mü'min, eûzü besmele ile Allah'a sığınarak ve O'nun adını anarak rahmet ve koruma dilemektedir. *"Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun"* övgüsüyle Kur'an okumaya başlayan ve bütün dünyevî işlerden ve atmosferden kendisini uzaklaştıran mü'min, büyük bir teslimiyetle Allah'a yönelmenin huzurunu manen ve madden en derin bir şekilde yaşamaktadır. Namaz, kula, bütün kâinatın ve varlıkların yaratıcısı olan Allah'a teslimiyeti ve yönelmeyi sağlamaktadır. Namazdaki teslimiyet ve boyun eğiş, hiçbir ibadette yoktur.

¹⁴ İblis, cin denilen gizli yaratıklardanır. Şeytan, azgınlıkta, şer ve kötülükte fevkalade bir yükselişe kendi sınıf ve benzerlerinin dışına çıkmış, kötü, inatçı manasında bir cins isimdir. Şeytan cins ismi, bilhassa görülmeyen ruhlar ve kötülöklere isim olmuştur. Yaratılıştta her cins bir tek fert ile başlamış olduğundan şeytan denilince bu cinsin babası olan o ilk fert yani, İblis akla gelir. Bu takdirde o, özel isim gibi olur. (Bkz. Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, I, 214-215). Kısaca söylemek gerekirse, İblis, şeytanların babasıdır.

¹⁵ Sâd, 38/76.

¹⁶ Kehf, 18/50.

Namaz, insanın ruh ve bedeninden oluşan bütün varlığı ile yalnız Allah'a yapılan bir teslimiyet ve itaattir. *"Yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım isteriz"* ifadesiyle dile getirilen ve namazın her rekâtında tekrar edilen bu söyleşi, kulluğun teslimiyet beyannamesidir. Kendisini bu ikrarla Allah'a teslim eden mü'min, *"Bizi doğru yola ilet"* duası ve niyazı ile Allah'a samimiyetle güvendiğini ikrar etmektedir.

Namaz, kulluğun vazgeçilmez bir prensibidir. Namaz olmadan, Allah'a teslimiyetten söz edilemez. Allah'a gönülden inanan kişinin imandan sonra yapacağı ve devam ettireceği en önemli ilke, namazdır. Allah Teâlâ'nın emrettiği diğer ibadetlerdeki teslimiyet, namazla başlar, namazla devam eder, namazla korunur ve namazla tamamlanır.

Kulluk hayatında sadece kalp ile doğrulamanın (imanın) yetmediği ve hiç olmazsa dil ile ikrar edilerek kalpten dışa yansımalarının da gerekli olduğu söylenmiştir. Bir insanın inancını dışa yansıtan en belirgin amel, namazdır. Allah'a namazla teslimiyetini gösterenler, O'ndan başkasına boyun eğemezler. Gerçek anlamda namaz kılarak teslimiyetini gösterenleri Allah Teâlâ, başkalarına teslim etmemiş, onların şerefini ve haysiyetini korumuştur.

Hakiki anlamda kılınan namazda, kişinin bütünüyle varlığını ve kısaca her şeyini tam bir kulluk statüsü içerisinde Allah'a teslim etmesi ve O'na yönelmesi söz konusudur. *"Rabbi ona (İbrahim'e) 'İslâm ol' demiş, o da 'âlemlerin Rabbine bütün varlığımı teslim oldum' demişti"*¹⁷ âyetindeki sözü edilen teslimiyet ruhuna, ancak namazla ulaşılır.

Namaz, tevhidin pratiğidir; İmandan aksiyona geçiştir; tevhidin temel ilkelerini hem dilimizle, hem kalbimizle ve hem de hareketlerimizle tekrar edip iman ve ikrarımızı tazelemektir.¹⁸

¹⁷ Bakara, 2/131.

¹⁸ Abdullah Yıldız, *Namaz Bir Tevhid Eylemi*, İst. 2004, s. 23.

Bu yoruma göre namaz, bütün davranışlarımızla Allah'a teslimiyetin bir ifadesidir. "Hepiniz O'na yönelerek O'na karşı gelmekten sakının, namaz kılın; müşriklerden olmayın"¹⁹ âyetinde Allah'a yönelmek ve namaz kılmaktan söz edilmiştir. Demek ki, Allah'a teslimiyetin en belirgin özelliği, O'na saygı duymak ve namaz kılmaktır.

Namazın farzlarından olan kıyam (ayakta durma), rükû (eğilme), secde (yere kapanma) gibi yapılması gereken ilkeler, Allah Teâlâ'ya teslimiyeti, hürmeti, O'na gönülden boyun eğmeyi ifade eden fiillerdir. Bütün bunları sağlayan namazdır. Namaz, kılınış itibarıyla hem rûhen, hem bedenlen, hem şeklen, görünen ve görünmeyen yarar ve hikmetleriyle baştan sona Allah'a gösterilen bir teslimiyetin göstergesidir.

Namaz Allah'a Yaklaştırır

Namaz, insanı, Allah Teâlâ'ya yaklaştıran çok mühim bir ibadettir. Mü'min, tekbir getirerek başladığı namazında Allah'a en yakın bulunduğu anı yaşamaktadır. Namaz kılan kimse, arada hiçbir vasıta ve engel olmadan doğrudan doğruya Allah'ın huzurunda durmakta, O'na halini arz etmekte ve O'nun rızasını dilemektedir. Allah Teâlâ'nın büyüklüğü karşısında hakkıyla secdeye kapanmak, O'nun adına ayakta durmak, eğilmek ve O'nun hatırına defalarca kalkıp doğrulmak, düşünmek ve niyazda bulunmak, değerli bir amel ve yüce bir vazifedir.

Daha önce değindiğimiz gibi, A'lak Sûresinde Ebû Cehl'in, Hz. Peygamber'i namaz kılarken engellediğinden söz edilmektedir. Ayrıca Ebû Cehl'in hakkı yalanlaması, doğru yoldan yüz çevirmesi anlatılmakta, bu haksız ve kötü davranışlarından vazgeçmediği takdirde, günahkâr ve yalancı, alnından yakalanarak cezalandırılacağı bildirilmektedir.²⁰ Bütün bunlara karşılık Allah Teâlâ, Hz.

¹⁹ Rûm, 30/31.

²⁰ Bkz. A'lak, 96/9-18.

Peygamber'den şu talimatlara uymasını istemiştir: *"Hayır! Sakın ona boyun eğme! Allah'a secde et ve (yalnız O'na) yaklaş."*²¹

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber'den namazına mani olmak isteyen yalancı, azgın ve kendini zengin ve üstün görerek büyülenen kimseye (Ebu Cehl'e) boyun eğmemesi istenmiş ve secde ederek Allah'a yaklaşması talep edilmiştir. Secde ile yani namaz ile Allah'a yaklaşılabileceği bu âyetten anlaşılmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber'imiz bir hadisinde bu gerçeği şöyle dile getirmektedir: *"Kulun Rabbine en yakın olduğu durum, secdede bulunduğu halidir. Bu sebeple secdede duayı çok yapın"*²²

Hz. Peygamber'imiz, namazın, Allah'a yaklaştıran bu özelliğini bildiği için rükû ve secde halinde iken *"Allahım! Seni tesbih ederim. Ey Rabbimiz! Sana hamedederim. Beni bağışla"*²³ duasını çok yapardı.

Hz. Peygamber'imiz, Allah Teâlâ'nın bir kutsî hadiste şöyle buyurduğunu haber verir: *"Kul bana nafile ibadetlerle devamlı yaklaşır. Öyle ki, ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, hissettiği kalbi olurum. Benimle işitir, benimle görür, benimle hisseder"*²⁴

Merhum Hamdi Yazır, secdenin, bütün yakınlığın esası olan boyun eğme ve teslimiyetin en mükemmel şekli olduğunu söyler.²⁵ Görüldüğü gibi secde, kulun Rabbi ile buluştuğu en yüksek makamdır. Bu yaklaşma esnasında şayet kul, bilinçli hareket edebilir, düşünce ve duygularını dünyevî meşguliyetlerden arındırabilir, kalbini ve niyetini ihlâsla bütünleştirebilirse, o zaman Allah Teâlâ'nın huzurunda bulunmanın hazzına varabilir, buluşmanın ve O'na yaklaşmanın tarif edilmez zevkini yaşayabilir. Mü'min,

²¹ Alak, 96/19. (secde ayetidir)

²² Müslim, Salât, 215; Nesâî, Tatbîk, 78; Tirmizî, Daavât, 118; Ahmed b. Hanbel, II, 421.

²³ Müslim, Salât, 217.

²⁴ Buharî, Rikâk, 38; Ahmed b. Hanbel, VI, 256.

²⁵ Bkz. Yazır, Muhammed Hamdi, a.g.e., IX, 333.

secdede Allah'a yaklaşmanın sağladığı feyiz ve şuurla, yukarıdaki hadiste belirtildiği gibi namazın dışında da Allah'ın emrettiği şekilde görmeye, duymaya, düşünmeye başlar. Âhiret adamı olur. Allah'ın dostu ve cennetin sahibi olmaya hak kazanır.

Kulun Rabbini tesbih için yapabileceği en saygılı davranış secde halidir. Secde; kulun kendisini en fazla küçümsediği, Rabbini ise en çok yücelttiği, dolayısıyla Allah'a en fazla yakın olduğu andır.²⁶

Namaz Allah ile Konuşturur

Namazın dış görünüşü bir takım şekiller ve zikirden ibaret ise de, içerisi ve gerçek mahiyeti, yüce yaratıcıya dua etmek, O'nunla konuşmak, O'na yakınlaşmak ve O'nun büyüklüğünü anlamaktır. Bu özelliğinden dolayı, yani yüce yaratıcı ile teklifsiz, aracısız buluşma ve konuşma anlamına gelişinden dolayı, namaz ilahî bir lütuf olarak kabul edilmiştir.²⁷

Namaza tekbir ile başlayan mü'min, kendisini Allah'a teslim etmiş ve "Allah en büyüktür" kutsal cümlesi ile O'nun yüceliği ve azameti karşısında kul olmanın zevkini yaşamaya başlamıştır. Artık Allah ile kul arasında perde kalkmış diyalog ve konuşma başlamıştır.

"Kovulmuş olan şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım" diyerek söze başlayan mü'min, kendisini yaratıcısının himayesine bırakmıştır. Daha sonra "Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla başlarım" sözleriyle konuşmasını sürdüren mü'min, bütün âlemlerin Rabbini övmeye ve yüceltmeye devam etmektedir.

Konuşma alabildiğine genişlemeye ve derinleşmeye ve ötelere ötesine doğru uzanmaya başlamıştır. Hayatın gayesini ve sebebini

²⁶ Bkz. Abdullah Yıldız, a.g.e., s. 55.

²⁷ Bkz. Apaydın, H. Yunus, a.g.e., I, 221.

anlatan, dünyayı ve âhireti kuşatan kapsamlı bir söyleşi devam etmektedir. Namaz kılan kimsenin en fazla etkilendiği ve huzur bulunduğu konuşmanın, dua ve yakarışın metni şöyledir: *“O, rahmandır ve rahimdir. Ceza gününün malikidir. (Rabbimiz!) Ancak sana kulluk ederiz ve yalnız senden medet umarız. Bize doğru yolu göster. Kendisine lütuf ve kereminde bulunduğun kimselerin yoluna; gazabına uğramışların ve sapmışların yoluna değil!”*²⁸

Namaz kılan kimse bu söyleşisini kâinatın ve bütün varlıkların yaratıcısı ile yapmaktadır. Allah Teâlâ öyle merhamet sahibi ve öylesine kendisine yönelen kulunu sever ki, onu asla kapısından boş çevirmez, asla ona ilgisiz kalmaz, asla onun konuşmasını ve söyleşisini cevapsız bırakmaz, bilakis onun yalvarışını, naz ve niyazını bağışlama, rahmet ve ihsanla ödüllendirir. Nitekim Hz. Peygamber’imizin şu açıklaması bu izahı teyit etmektedir.

“Allah Teâlâ, ‘namazı kendimle kulum arasında ikiye ayırdım. Yarısı benim için, (diğer) yarısı da kulum içindir. Kuluma istediği şey verilecektir’ buyurdu. (Allah Resûlü şöyle devam etti). Kul, ‘*elhamdü lillâhi rabbi’l-âlemîn*’ (âlemlerin rabbine hamdolsun) dediğinde Allah Teâlâ, ‘kulum bana hamdetti’ der. Kul, ‘*er-rahmânirrahîm*’ (rahman ve rahim olan Allah’ım) dediğinde, Allah Teâlâ, ‘kulum beni övdü’ der. Kul, ‘*mâliki yevmiddîn*’ (din gününün sahibi) dediğinde, Allah Teâlâ ‘kulum beni yüceltti’ der. (bir defasında da ‘kulum bütün işlerini bana havale etti’ buyurdu). Kul, ‘*ıyyâke na’bûdü ve ıyyâ kenesteîn*’ (ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım isteriz) dediğinde, Allah Teâlâ ‘bu benimle kulum arasında bir sözleşmedir. Kuluma dilediği verilecektir’ der. Kul, ‘*ihdine’s-sırâta’l-Müstekîm, sıratallezîne en’amte aleyhim gayrîl mağdûbi aleyhim ve laddâllîn*’ (bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıkların-

²⁸ Fatiha, 1/1-7.

kine değil.) dediğinde, Allah Teâlâ ‘bütün bu istekler kulumundur. Kuluma istediği şeyler verilecektir’ buyurur.”²⁹

Kul, fatihayı okuyarak Allah Teâlâ ile konuşmasını tamamlar ve diğer sûrelerle söyleşisini devam ettirir. Kul, “*Öyle ise azîm (ulu) olan Rabbinin adını tesbih et*”³⁰ emrine boyun eğerek rükûda “Sübhâne Rabbiye’l-Azîm” (ulu Allah’ım! Seni tesbih eder ve noksan sıfatlardan tenzih ederim) diyerek, Allah Teâlâ’yı yüce sıfatlarla anar. “*Ulu (yüce) Rabbinin adını tesbih et*”³¹ buyruğuna sarılarak secde “sübthane rabbiyel ‘âlâ” (Ey yüce Rabim! Seni tesbih eder, noksan sıfatlardan tenzih ederim) sözleriyle son derece tevazu ve teslimiyetini göstererek Allah Teâlâ ile konuşmasını sürdürür ve kulluktaki en son zirveye çıkmanın gayretinde olur. Namazın yüceliği bu noktada odaklaşır. Kul, konuşur, dua eder, yalvarır, ister, Allah Teâlâ da huzurundaki kula icabet eder. Böylece yüce makam, kabul buyurarak kulu sevindirir, rahmetiyle ve bağışlamasıyla muamele eder. Günde beş kez gerçekleşen bu söyleşi ve diyalog neticesinde kul, nefsinin terbiye etmeye çalışır ve her söyleşide miracını (yükselişini) sürdürür, kurbunu (yaklaşmasını) tamamlar.

Namaz Allah’ın Rızasına Ulaştırır

Allah Teâlâ, Kur’ân-ı Kerim’de iman edip Salih amel işleyenlerden razı olacağını açıklamıştır. Nitekim bu hususta şöyle buyrulmaktadır: “*Şüphesiz iman edip, salih ameller işleyenler var ya; işte onlar, yaratıkların en hayırlısıdır. Onların Rableri katında, içlerinden ırmaklar akmakta olan devamlı bir şekilde kalacakları Adn cennetleridir. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah’tan*

²⁹ Müslim, Salât, 38-40; Ebû Dâvûd, Salât, 136; Nesâî, İftitah, 23; İbn Mâce, Edeb, 52; Ahmed b. Hanbel, II, 241.

³⁰ Vâkıa, 56/74.

³¹ Alâ, 87/1.

razı olmuşlardır. İşte bu mükâfat, Rablerine derin saygı duyanlara mahsustur."³²

Allah Teâlâ, salih amel işleyenlerden hoşnut olacağını bildirmiştir. Salih amellerin başı ve en üstünü namazdır. Hz. Peygamber'imiz, "Şunu biliniz ki, amellerinizin en hayırlısı namazdır"³³ buyurarak, namazın faziletini ve üstünlüğünü açıklamıştır. Namaz, yapılan bütün ibadetlerin özünü oluşturmaktadır. Namaz, sırf Allah için kılındığında onun sevap ve mükâfatının hesabını yapmak mümkün değildir.

İnsanı beş vakit yaratıcısı ile buluşturan namaz, Allah ile kul arasında bir sözleşmedir. Bu sözleşmeyi kurallarını ihlal etmeden yerine getiren kimseye Allah Teâlâ, cennetini vaat etmiştir.³⁴ Hz. Peygamber'imize Allah Teâlâ'nın en sevdiği amelin hangisi olduğu sorulunca "Vaktinde kılınan namazdır"³⁵ diye cevap vermiştir.

Allah Teâlâ'nın razı olduğu ve sevdiği amel, vaktinde kılınan namazdır. Vaktinde ve belirlenen şartlarına göre kılınan namaz Allah'ın hoşnutluğuna sebep olmaktadır. Diğer taraftan, böyle yerine getirilen namazın karşılığında cennet sözü verilmiştir.

"Allah Teâlâ, kuluna namazdan daha üstün ve hoşuna giden bir ibadeti emretmemiştir. Kul, namazına devam ettiği müddetçe ilahî lütuf onun üzerine inmeye devam eder."³⁶

"Bizim namazımızı (farz kılınan beş vakit namazı) kılan, kıblemize yönelen, bizim zebihamızı (üzerine Allah'ın adı anılarak kesilen hayvanları) yiyen kimse, işte bu kimseler Allah ve Resûlü'nün

³² Beyyine, 98/7-8.

³³ İbn Mâce, Tahâret, 4; Muvatta, Tahâret, 36.

³⁴ Bkz. Ebû Dâvûd, Salât, 9; Nesâî, Salât, 6.

³⁵ Buhârî, Mevâkît, 5; Müslim, Müsâfirûn, 216; Tirmizî, Kur'ân, 11; Nesâî, Mevâkît, 51; Dârimî, Salât, 24.

³⁶ Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân, 17; Ahmed b. Hanbel, V, 268.

zimmetinde (ahdi altında) olan Müslüman'dır. Allah'a verdiğiniz ah-dinizi tutunuz, asla bozmayınız"³⁷

Bu hadisten, namaz kılan kimsenin, Allah ve Resûlü'nün gü-vencesi altına girdiği anlaşılmaktadır. Bu da, Allah ve Resûlü'nün en fazla sevdiği razı olduğu ibadetin namaz olduğunu göstermek-tedir. Hz. Peygamber'imiz, "Şüphesiz mü'min, namazda iken Rabbi ile fısıldaşıyor..."³⁸ buyurarak namaz kılan kimsenin, dikkatli ol-masını ve namazda sağına soluna tükürmemesini ve saygılı ol-masını istemiştir.

Bu açıklamalar namazın, Allah'ın rızasına ulaştıran ve O'na yakınlığı sağlayan bir ibadet olduğunu gösterir. Namaz kılarak Allah'ın rızasına ulaşmaya çalışan kimseye, diğer ibadetlerde de Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak kolaylaşır.

Namaz Allah'a Şükretmeyi Öğretir

Daha önce şükür, iyilik yapanı, yapmış olduğu iyilikten do-layı övmek olduğunu belirtmiştik. Bir kulun, Allah'ın kendisine lütfettiği göz, kulak ve bütün organlarını yaradılış gayelerine göre kullanmasının da şükür olduğunu izah etmiştik. Ayrıca şükürün kalple, dille, bedenle ya da bunların hepsi ile yapılabileceğini açıklamıştık.³⁹

Şükürün anlamları çerçevesinde düşündüğümüzde de namazın şükür görevinin yerine getirilmesinde muazzam bir ibadet olduğu anlaşılır. Kul, namazda, bütün organları, duygu ve düşünceleri ile Allah'a yönelmekte, bunları kendisine lütfeden yaratıcısına, iba-det etmek suretiyle şükürünü yerine getirmeye gayret etmektedir.

³⁷ Buharî, Salât, 28; Tirmizî, Salât, 51; İbn Mâce, Fiten, 6; Darimî, Salât, 136.

³⁸ Buharî, Salât, 36, 38.

³⁹ Bu konuda Namazın Tesir ve Kapsam Alanı adı altındaki ara başlığa ba-kılabilir.

Hayatın, insan olarak yaratılmanın, vaktin, maddi ve manevi her çeşit nimetin şükürünü eda etmek, hakiki manada kılınan namazla sağlanır. Bu anlamda düşünüldüğünde namazın, şükürün bütün kısımlarını ihtiva ettiği anlaşılır. Aşağıda yaptığımız alıntı, namazın, bir kulluk şükürü olduğunu açıkça ifade eder.

Hız. Aişe'nin rivayetine göre Peygamber (s.a.v.), ayakları patlayacak dereceye gelinceye kadar geceleyin evinde nafile namazı kıları. Hız. Aişe "Ey Allah'ın Resülü! Allah senin gelmiş geçmiş bütün günahlarını bağışladığı halde böyle mi yapıyorsun (bu zahmetlere katlanıyorsun)" deyince Hız. Peygamber "Ey Aişe! Şükreden bir kul olmayayım mı?"⁴⁰ şeklinde cevap vermiştir.

Görüldüğü gibi Hız. Peygamber'imiz, kıldığı namazları ve bu uğurda katlandığı sıkıntıları, şükür görevini yerine getirmek için yaptığını belirtmiş ve bunu kulluğun şükürü olarak nitelendirmiştir. İster farz, ister vacip, ister nafile olsun her çeşit namaz, Allah'a karşı gösterilen derin bir saygının ve O'na yapılan minnettarlığın bir göstergesidir.

Yüce yaratıcıya ve O'nun makamına karşı gösterilecek minnettarlık duygusu yani şükür, namazla yerine getirilir. "Onların önlerinden, arkasından, sağlarından ve sollarından sokulacağım. Sen de çoğunu şükredici bulamayacaksın"⁴¹ diyerek şükürsüz bir nesil ve şükürsüz bir toplum oluşturacağını iddia eden İblis'in, başvurağı en etkili silah, şükürsüzlük yani, nankörlüktür. En büyük nankörlük de İblis'in yaptığı ve ilahî huzurdan kovulmasına vesile olan secdesizlik halidir.

Günde beş vakit okunarak insanları namaza, kurtuluşa çağırın ezanın meşru olmasındaki hikmet, insanların Allah Teâlâ'yı unutmaması ve devamlı şükür halinde olmalarını sağlamak içindir. İşte

⁴⁰ Buharî, Teheccüt, 6; Müslim, Münâfikûn, 81; Nesâî, Kıyâmü'l-Leyl, 17; Tirmizî, Salât, 187.

⁴¹ A'raf, 7/17.

namaz, böyle büyük bir görevin yapılmasına yardımcı olmakta ve bu konuda insanlara şükretmeyi öğretmektedir.

İnsanın gerek iç ve gerekse dış organlarının her birinin gördüğü işlev ayrı olmakla birlikte, bir bütünlük içerisinde görev yaparlar. Kul, namaz kılariken sadece secde organlarını⁴² kullanmaktadır. Duygu, düşünce, akıl gibi insanı insan kılan kuvvetler de namazda faal durumdadır. Dolayısıyla namaz kılan kimse, bütün organlarını ve insani yeteneklerini namaz esnasında harekete geçirmektedir. Her organı yaratıldığı gaye ve ubudiyet çerçevesinde muhafaza etmek, organların şükrüdür. Allah Teâlâ'nın insana lütfettiği bütün organlar, birer emanettir. Bu emanetleri bilinçli ve emanet sahibinin arzusuna göre kullanmak, korumak şükürün kısmına girmektedir. Namaz, bu anlamda, kapsamlı bir şükür hazinesidir, denilebilir.

Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle Allah Teâlâ'nın insana lütfettiği nimetleri saymak mümkün değildir.⁴³ İnsan sayısız nimetlerle donatılmıştır. Verilen nimetleri tek tek saymak şöyle dursun, onların cinsini bile saymaya güç yetirilemez. Çünkü Allah'ın insanoğluna verdiği nimetler sonsuzdur.⁴⁴

Her nimete şükretmek, insanın görevidir. Ancak "... *Kullarından şükreden azdır.*"⁴⁵ âyetinde beyan buyurulduğu üzere, şükür görevini hakkıyla yerine getirmek de oldukça zordur. Zor olan bu görevin ifası için namaz kılmak, büyük bir fırsattır. Çünkü namaz, Allah Teâlâ'ya ve O'nun nimetlerine karşı yapılacak şükran görevinin ve yerine getirilecek kulluk borcunun en güzel ifade-

⁴² Secde organları, alın, eller, dizler ve ayaklar (ayakların uçları) Hz. Peygamber'imiz "Ben yedi kemik üzerine secde etmekle emrolundum: Yüz (eliyle burnuna işaret ederek), eller, dizler, ayakların uçları" buyurmuştur. (Buhârî, Ezân, 133; Müslim, Salât, 217-231; nesâî, Tatbîk, 40.)

⁴³ Bkz. İbrahim, 14/34.

⁴⁴ Bkz. Râzî, a.g.e., XIX, 102; Beydâvî, a.g.e., III, 530.

⁴⁵ Sebe', 34/13.

sidir. Kul, “*elhamdü lillâhi rabbi'lâlemîn*” (âlemlerin Rabbi olan Allah’a hamdolsun) diyerek sözlü şükürünü, namazın rükünlerini emredilen şekiller ile bütünleştirerek fiili şükürünü, duygu ve düşüncesini Allah’ın kudreti, sanatı ve büyüklüğünde yoğunlaştırarak, aklının ve kalbinin şükürünü yerine getirmektedir.

Namaz Allah İle İrtibatı Temin Eder

Namaz, Allah ile kul arasındaki irtibatı sağlayan çok mühim bir ibadettir. Allah Teâlâ ile kul arasında her an iletişimin olması lazımdır yani, kulun Allah’ı unutmaması gerekir. Kur’ân-ı Kerim’de vakti, miktarı, ayı, günü ve saati tayin edilmeyerek yapılması en fazla emredilen ibadet, hiç şüphesiz zikirdir. “*Ey iman edenler! Allah’ı çokça zikredin*”⁴⁶ âyetinde belirtildiği gibi, bazı istisnalar hariç Allah’ı zikretmenin, onu anmanın belirli bir mekânı, zamanı ve sınırı yoktur. Kul, gücü yettiği ölçüde her an, her vakit, her gün, her yerde (belirli yer ve zamanlar hariç) Allah’ı anmalı ve hatırlamalıdır.

“*Allah’ı unutan ve bu yüzden Allah’ın da onlara kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın...*”⁴⁷ ilahî mesajının uyarısı, kulluk hayatının özünü teşkil eder. Kul, Allah’ı unutmamalı ve O’nunla irtibatını kesmemelidir. Aksi takdirde Allah böyle davranan kimselere yaratılış gayelerini, benliklerini ve yükümlülüklerini unutturur. İşte bu noktada namaz, kulun imdadına yetişmekte kul ile Allah arasında sıkı bir bağ oluşturmaktadır.

Namaz, en büyük ve en kapsamlı zikirdir.⁴⁸ Kul, namaz kılarken yüksek seviyede Allah’ı yüceltmekte ve O’nunla irtibat kurmaktadır. Namaz, Allah ile kul arasında bir diyalogdur. Namaz sayesinde mü’min, Allah ile en güçlü bağı kurar, en etkili ve en hızlı

⁴⁶ Ahzâb, 33/41.

⁴⁷ Haşr, 59/19.

⁴⁸ Şevkânî, a.g.e., IV, 255.

iletişimi sağlar. Bu iletişimi kurmayan kimse Allah'tan uzaklaşır. Allah Teâlâ, kendisinden uzaklaşanları rahmetinden ve sevgisinden mahrum eder.

Bazı âyetlerde namaz, “zikir” kelimesi ile ifade edilmiştir.⁴⁹ Bu da gösteriyor ki, namaz, Allah'ı hatırlatan ve O'nunla kul arasındaki irtibatı sağlayan bir ibadettir. Kul ile Allah arasındaki en etkili haberleşme namaz ile olmaktadır.

Kur'an'ın ele aldığı ana konulardan biri de âhiret yani ebediyet fikrini canlı tutmak ve o âlemi hatırlatmaktır. Kur'an, günlük eda edilen beş vakit farz, haftalık Cuma, vacip ve nafil namazlarının her rekâtında okunan “*mâliki yevmiddin*” (cezâ günün maliki) ifadesiyle âhiret ile dünya arasında irtibat kurmakta ve ebediyet inancını ayakta tutmayı hedeflemektedir. Günde insanları beş kere Allah'ın huzurunda toplayan namaz, Allah ile kul arasındaki sıkı ve güçlü irtibatı sağlamaktadır. Bu irtibat, istenilen ölçüde ve kuvvetli bir şekilde kurulamadığı takdirde, kul ile Allah arasındaki bağ gevşeyebilir hatta kopabilir. Bu bağın koparılması, kuvvetlendirilmesi ve devam ettirilmesi kulun görevidir ve ayrıca onun menfaatinedir.

Müslüman, gününü namazıyla açar, namazıyla kapatır. Ömrü oldukça, gece ile gündüz devam ettiği sürece, belirli aralıklarla namazını kılar, yükselişini sürdürür. Allah ile olan irtibatını asla koparmaz. Allah Teâlâ, Musa (a.s.)'ı peygamber olarak seçmiş ve vahyedilene kulak vermesini ve kendisini anmak için namaz kılmasını emretmiştir.⁵⁰ Hz. Musa ve kardeşi Harun (a.s.), Firavun'a tebliğ etmek üzere giderlerken Allah Teâlâ onları, “... *Beni anmayı ihmal etmeyin*”⁵¹ mesajı ile uyarmıştır. Demek ki, Allah'ı unutmamak son derece mühimdir ve ilahî yardımın gelmesi için de bir

⁴⁹ Bkz. Cuma, 62/9; A'raf, 7/205; İnsan, 76/25.

⁵⁰ Bkz. Tâ Hâ, 20/13-14.

⁵¹ Tâ Hâ, 20/42.

vesiledir. Namaz, zikirden ibarettir. Allah Teâlâ'yı hatırlatan ve O'na kulu bağlayan bir ibadettir.

Beş vakit namaza günlük terazi (muhasabe), Cumaya haftalık terazi, Ramazana aylık terazi denilmiştir. Hacca ise ömrün terazisi (muhasabesi) denilmiştir. Bu ise hayatın sonunda misk kokulu bir mühürdür. Böylece kişi her anını, her gününü, bütün yılını ve ömrünü yani, kendisine verilen zamanı murakabe eder.⁵² Görüldüğü gibi namaz, hayatın bütününe Allah ile irtibatlayan bir ibadettir.

Namaz İmanı Güçlendirir

Kur'an-ı Kerim, mü'minlerin en önemli özelliklerinden birisinin de namaz kılmak olduğunu belirtmiştir. Kur'an, Mü'minlerin temel özelliklerini şöyle anlatır: *"Onlar gayba inanırlar, namaz kılarlar ve kendilerine verdiğimiz mallardan Allah yolunda harcarlar."*⁵³ *"Onlar, Rablerinin rızasını isteyerek sabreden, namazı dosdoğru kılan... kimselerdir..."*⁵⁴ *"Gerçekten mü'minler kurtuluşa ermiştir. Onlar ki, namazlarında huşu içindedirler ve onlar ki, namazlarına devam ederler."*⁵⁵ *"Yine onlar, Rablerinin davetine icabet ederler ve namaz kılarlar..."*⁵⁶ *"... Onlar, namazlarında devamlıdırlar."*⁵⁷

Görüldüğü gibi iman edenlerin en temel görevi ve yaptıkları en esaslı amel, namazdır. Namaz, imanın bir gereğidir. Namaz kılmak, namazı sevmek ve namaza teşvik etmek imanın göstergesi olduğu gibi, aynı zamanda imanı koruyan, kuvvetlendiren ve geliştiren bir ibadettir.

⁵² Yusuf el-Kardavi, *Müslümanın Hayatında Vakit*, trc. Muhammed Enes, Konya, 1990, s. 16.

⁵³ Bakara, 2/3.

⁵⁴ Ra'd, 13/22.

⁵⁵ Mü'minûn, 23/1, 2, 9.

⁵⁶ Şûrâ, 42/38.

⁵⁷ Meâric, 70/23.

Hız. Peygamber’imiz bu hususta şöyle buyurur: “Bir adamın mescede gidip geldiğini görürseniz, onun imanına şahitlik ediniz.”⁵⁸ Bir kimsenin camiye gidip gelmesi yani cemaatle namaza iştirak etmesi, Müslümanların arasında namaz kılarken görülmesi, onun mü’min olduğunu gösterir. Demek ki, bir insanın namazı cemaatle kılması onun imanına bir delildir. Allah Teâlâ’nın varlığına, birliğine ve âhiret gününe kesin olarak inanan bir kimse, asla namazdan uzak durmamalıdır.

Bilindiği gibi Müslüman’ın kimliği ya doğuştan ya da ihtidâ yoluyla sonradan elde edilir. Bunun için Kelime-i Şehâdet veya kelime-i tevhidi inanarak söylemek gerekmektedir. Bir insan, “Allah’tan başka İlâh yoktur” diye Şehâdetde bulununca Müslüman sayılır. Şehâdetin sadece sözde kalmaması için mü’min onu, dinî hareketlerle yani İslam’ın şartı olan namaz, zekât ve oruç gibi ibadetler ve sosyal hayattaki hal ve hareketleri ile helal-haram sınırlarına riayetle görülebilir hale getirmek yani tanımlamak ve ispat etmek durumundadır.⁵⁹

Bu değerlendirmeye göre şu söylenebilir. Namaz, imanı açığa çıkaran ve ispatlayan bir ibadettir. Namaz, imanın pratiğidir. İman, namazı emreder. Namaz olmadan imanın varlığını dışa yansıtmak mümkün olmaz. Namaz, imanın dışı bakan penceresidir.

İman dairesinin içinde en kapsamlı ibadet, namazdır. Bir bakıma namaz, mü’minin inanç, ibadet, ahlâk ve amel gündemini belirler. Namaz, mü’minin hayat tarzını oluşturur. Hem maddi ve hem de manevî hayatını güzelleştirir.

“Muhammed Allah’ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarına merhametlidirler. Onları rûkûya varırken, secde ederken görürsün. Allah’tan lütuf ve rıza isterler. Onların

⁵⁸ Tirmizî, Tefsîr, 9; İbn Mâce, Measâcid, 19; Dârimî, Salât, 23; Ahmed b. Hanbel, 3/68.

⁵⁹ İsmail Lütü Çakan, *Müslüman’ın Kimliği*, İst. 2003, s. 52.

*nişanları yüzlerindeki secde izidir...*⁶⁰ Bu âyetle mü'minlerin yüzlerinde oluşan secde eserinden söz edilmektedir. Namaz kılanların yüzlerinde secdenin alâmeti belli olur. Onların yüzlerinde görülen, hissedilen elbette üzerinde secde edilen yerin, halının, secadenin, eşyanın izi değildir. Allah Teâlâ onların yüzlerinde nuru artırır. Onlara, bakanları sevindiren, cezbeden ve sevdiren bir yüz nasip eder. Namazın ve içinde en üstün farz olan secdenin tesiri büyüktür. Allah, kendisi için eğilenleri, secdeye kapananları ve en üst seviyede gösterilen tevazuları boşa çıkarmamaktadır. Nitekim yukarıdaki âyetin ifadesinden böyle bir yorum çıkarılabilir. Demek ki namaz, kişinin imanını, Allah'a olan aşkını artırmaktadır. Namaz, kulu, daha fazla dine, imana bağlamakta, daha fazla ahlâkın yükselmesini sağlamakta ve daha fazla Allah için amel yapmaya hazırlamaktadır.

Hız. Peygamber'imiz namaz-iman alakası ile ilgili şöyle buyurmuştur: *"Namaz, imandandır."*⁶¹ Nitekim şu âyetle geçen "iman" kelimesi, namaz anlamında zikredilmiştir. *"Allah, sizin imanınızı (namazınızı) asla zayıf edecek değildir."*⁶² Bütün bunlar, namazın imanın bir sigortası, güçlendiricisi ve tamamlayıcısı olduğunu göstermektedir. Merhum Hamdi Yazır'ın da belirttiği gibi, ümmet teşkilatının en birinci ve en esaslı belirtisi olan namaz, imanın en büyük güçlendiricisi ve büyüyerek bütün vücutta fişkırmasıdır.⁶³

Namaz Kalbi Nurlandırır

Namaz, kalbi, duygu ve düşüncüyü aydınlatır, arındırır ve terbiye eder. Kalbe genişlik ve huzur verir. Kalbin huzur ve neşe ile dolması, diğer organlara da tesir eder. *"Dikkat edin! Bedende bir*

⁶⁰ Fetih, 48/29.

⁶¹ Buhârî, İman, 30.

⁶² Bakara, 2/143.

⁶³ Bkz. Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, I, 176, 449-450.

*et parçası vardır ki, bu parça düzgün olursa, bütün beden de düzgün olur; şayet bu bozuk olursa bütün beden de bozuk olur. Dikkat edin o kalptir*⁶⁴ hadisinde açıklandığı gibi, onun düzgünlük veya bozukluk hali, bütün vücudu etkiler. Onun aydınlanması bütün organların güzelleşmesini sağlar. İmanın merkezi olan kalbin, namazın nuru ile aydınlanması, insanın maddi ve manevî yönünün de aydınlanmasına vesile olur. Kalbin aydınlanmasında namazın fonksiyonu oldukça mühim ve büyüktür.

Hız. Peygamber'imize kişinin evinde kıldığı namaz hakkında sorulunca *"Kişinin evinde (nafile olarak kıldığı namaz) bir nurdur. Evlerinizi nurlandırınız"*⁶⁵ diye cevap vermiştir. Bir başka hadisinde *"Namaz bir nurdur"*⁶⁶ buyurmuştur.

Bu hadisler, namazın bir nur olduğunu açıkça ifade etmektedir. Evimizin, işyerimizin, okulumuzun ve kısaca çeşitli mekânlarımızın ışıkla aydınlanmaya nasıl ihtiyacı varsa, kalbimizin de namazla aydınlanmaya ihtiyacı vardır.

Kalbimizin karanlıklar içinde kalması halinde, dünya ışığının da bir anlamı kalmaz. Kalbi, karanlıklar içerisinde kalanların; dünyayı karanlığa, zulme, haksızlığa, adaletsizliğe boğan ve mahkûm eden kimseler olduğu görülmektedir. O halde namazın aydınlığa öncelikle kalplerimizin, gönül ve düşünce dünyamızın ve ardından da evlerimizin yani ailelerimizin ve toplumumuzun şiddetle ihtiyacı vardır. Yukarıda belirttiğimiz gibi namaz, kalbin nuru, ruhun kuvveti ve mü'minin yükselişini tamamlayan feyiz kaynağıdır.

Namazın nur olmasından murat, nurun ışığından istifade ederek geceleyin insan nasıl yolunu bulursa, namaz da günahlardan, çirkinliklerden ve kötülüklerden alıkoyarak insanı doğru yola

⁶⁴ Buharî, İman, 39; Müslim, Müsâkât, 107.

⁶⁵ İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 186; Ahmed b. Hanbel, I, 14.

⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, V, 342, 343; Müslim, Tahâret, I, Tirmizî, Daavât, 85.

götürür, demektir. Bazı âlimler, “namazın sevabı, kıyamet gününde bir nur olacak” demişlerdir. Bazılarına göre ise, marifet nurlarının parlamasına, kalbin genişlemesine ve gerçeklerin kalbe yayılmasına, kulun dışı ve içiyle Allah’a yönelmesine sebep olduğu için namaza, nur denilmiştir. Bazı âlimlere göre de, namaz kılanların yüzlerinde hem dünyada, hem kıyamet gününde aşikâr bir nur parlayacağı için, namaza nur denilmiştir.⁶⁷

Hiz. Peygamber’imiz, ümmetinin abdest organlarının parlayarak kıyamet gününde geleceklerini bildirmiştir.⁶⁸ Hatta bu halin onlardan başka kimselerde bulunmayacağını belirtmiştir. Namazın anahtarı olan abdest ve temizliğin bu ümmet için bir nur olması, namazın nur üstüne bir nur olduğunu da göstermektedir.

Namaz Kötülüklerden Alıkoyar

Namaz, mü’minin hayatını tanzim eden, onu çirkinliklerden uzaklaştıran, kötülüklerden ve günahlardan koruyan bir ibadettir. Çünkü namaz, mü’mini günde beş vakit Allah Teâlâ’nın huzurunda toplayarak kulluk sözleşmesini ona hatırlatmakta, yüce yaratıcının emir ve yasaklarına uymanın gerekliliğini ona hissettirmektedir.

Kur’ân-ı Kerim, hakiki manada kılınan namazın etkisini ve gücünü şöyle açıklar: “(Resûlüm!) Sana vahyedilen Kitab’ı oku ve namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah’ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir. Allah yaptıklarınızı biliyor.”⁶⁹

Âyetin Arapça metninde geçen “fahşâ” kelimesi, çirkinlikler, zina gibi şehvi arzulara uymada gösterilen aşırılıklarla ilgili bütün günahları kapsar. İslam dininin yasakladığı bütün şeyler de “fahşâ”

⁶⁷ Davudoğlu, Ahmet, *a.g.e.*, II, 783-784.

⁶⁸ Müslim, Tahâret, 34-38.

⁶⁹ Ankebût, 29/45.

nın içine girer. Fiilî ve sözlü bütün büyük ve küçük günahlara da “fahşâ” denilmiştir.⁷⁰

Yine âyette geçen “münker” ise, ne şeriatla ne âdetle tanımandır. Çünkü şeriat ve âdetle uygun görülmeyen fiiller hoş görülmez. Hakkı olmayan şeyi istemek, başkasının hakkına tecavüz etmek ve zulüm, münkerin kapsamına girer.⁷¹ Aklın ve şeriâtin çirkin gördüğü her şey, münker olarak açıklanmıştır.

Yukarıdaki âyet-i kerime, bu anlamlar çerçevesinde yorumlandığında namazın, mü'minin hayatında büyük bir tesir oluşturduğu görülür. Namaz, her türlü kötülükten, zulümden, haksızlıktan, büyük ve küçük günah işlemekten, başkalarının hakkına tecavüzden alıkoyar. Hakkı verilerek kılınan namaz, insanı maddi ve manevî açıdan yükseltir, kötülüklerden, haramlardan ve günahlardan uzaklaştırır. Söz konusu çirkin fiillerden arınan bir musalliden (namaz kılan kimseden) iyilikten, güzel ahlâktan, adaletten, merhametten, şefkatten, sevgi ve saygıdan başka ne zuhur edebilir?

Yalnız Allah için namaz kılan bir mü'min, Allah'ın haram kıldığı ve çirkin gördüğü şeylerden uzak durmaya ve onlara yaklaşmamaya çalışacaktır. Çünkü namazla bu tür olumsuzlukları bağdaştırmak mümkün değildir. Ateşle barutu bir arada tutmak nasıl imkânsızsa, namazla çirkinliklerin ve kötülüklerin arasını telif etmek imkânsızdır.⁷²

Namaz, gönlü Allah'a bağlar. Gönlü Allah'a bağlı olan kişi, günah işlemekten utanır, hayasızlıktan çekinir ve haramdan uzaklaşır. Her zaman temiz ve arınmış olarak Allah'ın huzuruna varmak ve durmak ister. Namaz kılan kimse, hayasızlığın ve çirkinliğin yükü altında ezilmemeye çalışır. Namaz kılarak Allah'a yaklaşan

⁷⁰ Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, V, 254; Şekânî, *a.g.e.*, I, 210; Râzî, *a.g.e.*, XX, 82.

⁷¹ Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, V, 253; Râzî, *a.g.e.*, XX, 82.

⁷² Yıldız, Abdullah, *a.g.e.*, s. 168.

ve bu suretle en büyük zikri gerçekleştiren mü'min, Allah'a karşı saygısızlık yapmayacağı gibi, O'nun yaratıklarına karşı da yanlışlık ve haksızlık yapmamaya özen gösterir.

Namaz, açık çirkinlikten, edepsizlikten, aklın ve şeriatın beğenmeyeceği uygunsuzluktan, günahtan men eder. Ne olduğu bilinerek kılınan sahih (doğru) namaz, namaz dışında da, çirkinlikten, uygunsuzluktan uzaklaştırır. Doğru bir şekilde namaza devam edildikçe iyilik artar. Namazı gereği gibi kılmayan kimse, Allah Teâlâ'dan uzaklığı artırmaktan başka bir şey yapmış olamaz. Namazı, sınırlarını gözeterak hakkıyla kılmak gerekir. Onun sınırında ise, açık ve gizli bütün kötülüklerden men etme ve alıkoyma vardır.⁷³

Namaz sebebiyle insanın içi ve dışı mümkün olduğu kadar temizlenir; kalp ve beden alıştırmaya ile kuvvetlendirilir. Herhangi bir kimsenin namazsız bulunduğu haliyle namaza devam ettiği halini karşılaştırırsanız, namazlı bulunduğu zamandaki ahlâkını, herhalde yükselmiş bulursunuz. (aslında bu değerlendirmeyi herkes kendi nefsinde yapabilir ve bir sonuca varabilir). Bazı hususta ahlâklı farz edilen namazsız, namazına devam ettiği zaman hiç şüphesiz ahlâk ve mâneviyatça daha yükselir.⁷⁴

Namaz Büyüklenmeyi Önler

Kibir, insanın kendini beğenmesi ve kendisini başkasından büyük görmesidir. İnsana özgü bir haldir. Kibir, tepeden bakma ve başkalarını küçük görmektir. Kibrin en büyüğü, Cenab-ı Hakka ibadet etmemek, itaat etmemek ve hakkı kabule yanaşmamak suretiyle Allah'a karşı yapılan büyüklemedir.⁷⁵

⁷³ Bkz. Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, VI, 222-223.

⁷⁴ Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, I, 176.

⁷⁵ Toshhiko İzutsu, *Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar*, çev. Selahattin Ayaz, İstanbul, 1991, s. 195.

Yukarıdaki anlamlar dahilinde düşünüldüğünde namazın, kibri, büyüklenmeyi ve gururu yok eden en büyük ibadet olduğu görülür. İnsan, Allah'ın huzurunda ayakta durarak, rükûya vararak ve secdeye kapanarak en mükemmel tevazuyu gösterir. Allah Teâlâ'ya karşı alçak gönüllü olan, insanlara karşı da alçak gönüllü olur. Hakka karşı tevazu gösteren halka karşı da tevazu sahibi olur. Namazla kazanılan tevazu, bir zilletin, bir korkaklığın, bir çekingenliğin ve bir zafiyetin eseri değildir. Söz konusu ahlâk ile donananlar, Allah'tan başkasının, haksızlığın, zulmün ve kötülüklerin karşısında eğilmezler, kimsenin karşısında eziklik hissetmezler.

İnsanoğlunun kalbi, kâinatın mutlak hâkimi olan Allah'a ibadetten mahrum olursa, elinde bulunan servet, saltanat, kuvvet veya güzellik gibi değerler onu şımartır ve büyüklenmeye sevk eder. İnsan, sahibi bulunduğu her şeyin Allah'a ait olduğunu, O'nun ih-sanı olarak kendine verildiğini ve Allah'ın büyüklüğü karşısında kendisinin zayıf bir varlık olduğunu düşünebildiği ölçüde, kibirden, büyüklenmekten ve kendini beğenmekten kurtulur, mütevazı ve olgun bir insan olur. İşte bütün bunları sağlayacak en etkili ibadet namazdır.

Merhum Hamdi Yazır'ın ifade ettiği gibi, namazın büyük faydalarını hesap etmek mümkün değildir. Fakat en ufak ahlâkî faydası bilfiil büyüklenmeyi kırmaktır. Namaz kılan kimse, en güzel elbiselerini giyinerek kalbinde iman ettiği Allah Teâlâ'nın huzurunda durur. Kibir ve gururunu kırarak defalarca secdeye kapanır. Namaz kibri ve gururu kırarken, ruhî açıdan en büyük hürriyeti temin etmektedir.⁷⁶

Şeytanların başı olan İblis, Allah'ın emrine karşı çıkmış, Hz. Âdem'e secde etmemiş, büyüklenmiş, kendini üstün görmüş ve neticede kâfirler grubuna dahil olmuştur.⁷⁷ Hz. Âdem ve nesli-

⁷⁶ Bkz. Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, I, 176-177.

⁷⁷ Bkz. Bakara, 2/34.

nin, şeytana uyup uymamakta sınındığı en önemli hadise, secde-
dir. Daha geniş bir yorumla namaz ibadettir. Namaz kılarak mü-
tekebbir olan (büyüklükte eşi olmayan) Allah'a teslim olmayan
kimselerin, hayat boyu değişik şeylere boyun eğdikleri, hürriyet-
lerini dünyevi menfaatlara teslim ettikleri görülür. Bu gibi kim-
selerin, ilâhları yani taptıkları maddeler çoğalır ve kendilerini de
bu anlamda güçlü, büyük ve üstün görme hastalığına kaptırırlar.
Hâlbuki hakkını vererek namaz kılan mü'minin, tek bir İlah'ı var-
dır. O da âlemlerin Rabbi olan Allah'tır. O'nun huzurunda eğilme-
sini bilen ve bu büyük terbiyeden geçerek nefsinin düzelten kimse-
ler, alçak gönüllü insanlar olurlar. Namazın kazandırdığı en büyük
faydalardan birisi de budur.

Namaz İç Huzurunu Oluşturur

En büyük zikir olan namaz, Allah Teâlâ'yı anma şekillerinin
en kapsamlısı ve en mükemmelidir. Bu sebeple namaz, hem maddi
hem de manevî yönden insanı rahatlatan bir özelliğe sahiptir.

Huzaa kabilesinden bir adam *"keşke namaz kılsam da rahat-
lasam"* deyince çevresinde bulunanlar bu zatı ayıplamıştı. Bu-
nun üzerine Salim adındaki bir sahabî şöyle der: *"Ben Resûlullah
(s.a.v.)'den "Ey Bilal! Kalk (ezan oku da) bizi namazla rahatlat"*
derken işittim."⁷⁸

Görüldüğü gibi namaz, insanı rahata kavuşturan, dinlendi-
ren, iç huzurunu temin eden bir ibadettir. Namaz, dünyanın meş-
guliyetlerinden ve stresten uzaklaştırarak insanı ruhen sükûna er-
diren bir görevdir. Hz. Peygamber'imiz, bir üzüntü ve sıkıntı ile
karşılaştığında namaz kılardı.⁷⁹ Bu anlatımdan açıkça anlaşılacağı
üzere Hz. Peygamber'imiz, zor, sıkıntılı ve büyük bir iş ve hadise

⁷⁸ Ebû Dâvûd, Edeb, 86; Ahmed b. Hanbel, V, 364.

⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, I, 206, 268, V, 388; Nesâî, Mevâkît, 46.

ile karşılaştığında namaz kılmış ve bu güzel yönelişle kendisini Allah'a teslim ederek rahatlamaya çalışmıştır.

Namaz, hem bir düzeni sağlama yolu, hem de rahatlama amacıyla yapılan bir şükran borcudur. Korku halinde kılınırsa ümidi, emniyet halinde kılınırsa neşe ve isteği artırır.⁸⁰ Demek ki namaz, her durumda, huzuru, emniyeti, güveni ve ümidi temin etmektedir. Ümidini kaybetmeyen mü'min her halükârda, iç âleminde huzur ve istikrarı kaybetmez.

Namaz, psikolojik olarak insanı rahata ve huzura kavuşturan bir etkiye sahiptir. İnsan, maddi ve manevi yapısı ile bir bütündür. Maddi açıdan sağlanan huzur ve güven, manevi yöne, manevi hayatta ulaşılan istikrar ve rahatlama maddi hayata nüfuz eder. Ruhsal halin iyiliği bedenselliğe, beden halinin iyiliği ruhsal hayata yansır. Bu açıdan düşünüldüğünde namaz, ruh ve beden sağlığına büyük katkı sağlayan bir vazifedir.

Namaz kılan mü'min, Allah'a karşı görevini yerine getirmiş olmanın iç huzurunu ve mutluluğunu yaşar. Namazın edasından sonra kalbinde büyük bir genişlik duyar, düşünce ve duygularında bir arınma hisseder. Bu rahatlık ve sevinç onun bütün bedenini, iç ve dış organlarına yansır. Namazın insanın ruh sağlığına olan katkısı ile ilgili merhum Haluk Nurbaki'nin yorumu dikkate şayandır.

"Bütün insanlar, çağımızda ateist, materyalist düşüncelerin etkisinde kalmış, ekonomik baskıların altında ezilmiş ve makine hayatının çarkları arasında sıkışmıştır. Bu yüzden insanların büyük çoğunluğu ruh sağlıklarını yitirmişlerdir. Sonuç olarak insanların mutsuzluğu doğal hale gelmiştir.

Gerek Bakara Sûresinin 5. âyetinde bildirilen "*Onlar, felâha (kurtuluşa) ermiştir*" hükmü, gerekse ezanda namaza çağrılırken felâha (kurtuluşa) çağırılması, işte çağımızda akılları durduran bir Kur'ân mucizesidir. Evet Kur'ân: "Ey insanlar! Hüsrân (zarar)

⁸⁰ Bkz. Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, III, 72.

içindesiniz, perişansınız. Felâha, mutluluğa ve ruhsal dirliğe kavuşmak istiyorsanız, namaza gelin” diye emrediyor. Şimdi namazın nasıl bir felâh lütfettiğini gözden geçirelim:

Allah’ın huzuruna duruyoruz ve tüm gailelerden, dünya telaşından sıyrıldığımıza, sıyrılacağımıza dair Allah’a söz veriyor, iftitahtekbiri getiriyoruz. Hiç değilse, on dakika için dünya dertlerini, telaşını elimizin ardına atıyoruz. Sonra Allah’ın yüceliğini tesbih demek olan “sübhâneke” yi okuyup Fatiha’ya geçiyoruz.

Fatiha, bir insanın iç dünyasındaki telaş ve yanlışlıkları yıkip, yeni bir dünya meydana getiren harika bir ilaçtır. Bu yüzden Fatiha’ya Şifâ Süresi de denir. Bir insan ne denli çıkmazda olursa olsun, Fatiha onu, çıkmaz sokaklardan alıp dosdoğru yola, gerçeklerin ve güzelliklerin yoluna koymaya muktedirdir.

“Yalnız sana kulluk eder, yalnız senden yardım dileriz.” Bu âyeti okuyan tüm streslerden, bunalımlardan kurtulur. Bu âyeti günde kırk kez okuyan, hele ömür boyu bu ritmi sürdüren yani, namazı aralıksız kılan, işte kurtuluşa erenlerden olur. Tüm aşırılıklardan, kötülüklerden kurtulur. Namaz, insanın iç dünyasına, manasına vurulan ilahî bir damgadır ve ilk nimetini ruh sağlığında hemen görürüz. Felâhı, mutluluğu bu noktada hissetmemek için kör olmak gerekir. Eğer bazılarında bu etkiyi göremiyorsak o namazın ihlâssız bir gösteriş olmasındandır.”⁸¹

Namazın, insanı nasıl rahatlattığını ve gönül huzuru sağladığını pratik olarak görebilmek için aşağıdaki anlatımlar güzel bir örnektir.⁸²

⁸¹ Bkz. Haluk Nurbaki, *Kur’ân-ı Kerim’den Âyetler ve İlmi Gerçekler*, Ankara, 2001, s. 152-157.

⁸² Bu izlenimler, Zeytinburnu İlçesi Vehbi Efendi Kız Kur’an Kursu’nda 2004-2005 öğretim yılında Kur’an Kursuna devam eden yaşları 18-60 arasındaki hanımlara “Namaz kılarken ve namazı kıldıktan sonra hangi duyguları yaşıyorsunuz?” şeklindeki soru neticesinde elde edilmiş ve 20’ye yakın hanımdan alınan yazılı cevaplar arasından seçilerek buraya aktarılmıştır.

“Ne yazık ki, namaza çok geç başladım. Geçmiş zamanda böyle bir mutluluğu yaşamadığım için üzüliyorum. Namaz kıldığım zaman duyduğum huzuru kelimelerle anlatamam.”

“Şimdi namazımı kılıyorum. Çölde susamış bir çiçek, yağmur damlalarıyla yeniden canlanır ya, ben de öyle hayat buluyorum namazla. Kendime daha fazla güveniyorum. Hiç olmazsa, başımı yastığa rahat koyuyorum. Namazın en fazla hoşuma giden yanı secdeye gitmek. İnsanların önünde eğilmezken Allah’ın huzurunda eğilmek, Müslümanların bir ayrıcalığıdır bence. Namazdan sonra Allah’a dua ederiz, Allah’a derdimizi anlatırız, mutluluğumuzu paylaşıyoruz, kederimizi paylaşıyoruz. Allah bizden para talep etmez ve O’ndan randevu da almayız. Her dakika, her saniye O’nunla konuşur ve dertleşiriz. En iyi tedavi yönü namaz kılip Allah’ı hatırlamak.”

“Namaz kıldığımda rahatlıyorum. Kendimi Allah’a daha yakın hissediyorum. Namaz kıldığım için haram işlememeye azmediyorum, daha merhametli oluyorum. Namaz kıldığımda imanım daha kuvvetli oluyor. Namaz kılmadığımda huzursuz oluyorum.”

“Namazla buluşmam 4-5 sene öncedir. Namaz kılmadan önce hayatımda kayda değer çok şey yaptığımı sanıyordum. Fakat namaza başladıktan sonra bunun böyle olmadığını fark ettim. Gerçekten yaşadığımı zannettiğim dünya sanal bir dünya imiş. Namazla beraber hareketlerim, düşüncelerim ve her şeyden önce kalbim değişmeye başladı. Bu yaşam tarzıma da yansıdı. Kapandım. Kur’an-ı Kerim öğrenmeye başladım, arkadaşlarım değişti ve birçok şey... Namazın gerçekten ruh sağlığımız için ne kadar gerekli olduğunu o zaman anladım. Namazı kılmaya başlamamla beraber Allah’ın yavaş yavaş beni haramlardan kendine doğru çekmeye başladığını hissettim. Namazla kendi eksikliklerimin farkına varmaya başladım.”

“Namaz kılmadığım zaman ya da bir vakit kaçırdığım zaman, çok huzursuz oluyorum ve bu olumsuzluk bir şekilde çevreme

yansıyor. Sonra düşünüyorum, ben namaz kılmadan önce, onca seneyi nasıl geçirmişim. Namaz bir tutku. Sen onu bıraksan da o seni bırakmıyor. Namaz beni rahatlatıyor. Şu an 5 vakit kılmamam da 4 vakit kılabilirim, yani sabah namazlarına kalkamıyorum. Şu an namaz kılanların en büyük sorunlarından biri de budur. Sabah namazını kılmadığım zaman sanki diğer namazlarında önemini yitirdiğini, başla bedeninin birbirinden ayrıldığını hissediyorum. İnşallah bir gün sabah namazlarını da kaçırmadan kılarım.”

“Namazda Allah ile tam olarak buluştuğumu hissettiğim zaman hemen kalbim harekete geçiyor, içim coşuyor ve gözlerimden yaşlar dökülüyor. Düşünüyorum neden ağlıyorum? Mutluluktan mı? Yoksa üzüntüden mi? Bunun ismini koyamıyorum. Zaten kalbim hissediyor, dilim söylemese de olur diyorum.”

“Besmeleyle başlayıp, âmin ile bitirdiğim namazımı, orada hiçbir yerde bulamadığım huzuru buluyor ve hiçbir yerde alamadığım o hazzı orada buluyorum. Keşke o anı anlatmam için kelimeler bulsam da yazsam buraya. Ama benim için bunu anlatmam hem imkânsız hem de yetersiz kalıyor. Namaz bana çok şey kazandırdı. Daha şefkatli, daha edepli ve daha Müslüman olmayı öğretti. Yaratana, binlerce, milyonlarca şükür olsun ki, doğruyu bulmam için bana sebep verdi. Hamdü senalar olsun!”

“Düzenli olarak namaz kılmaya 1999 senesinde başladım. Namaza başlamamla birlikte yaşamımda farklılıklar oldu. Elimden geldiğince kul olduğumu unutmadan bir şeyler yapmaya çalışıyorum. Öyle zamanlar oluyor ki, tüm benliğimi bir huzur kaplıyor. Uykuya yenik düşmeyip sabah namazına kalktığım zaman her yerde ölüm sessizliğinin ardından ilahî davet ezan sesi sonrasında huzura durma. İşte orada inanılmaz bir güzellik yaşıyorum. Sanki bulutların üstündeyim...”

“Bir insanın iman ve inancı varsa, bu iman ve inancını da namazla kuvvetlendirmesi gerekir. Kendime baktıkça namaz kılmadan

önceki halimle, şimdiki halim arasındaki farklılıkları çok iyi anlıyorum. Namaz bana ahlâkımı düzeltmeyi, insanlarla iyi geçinmeyi, her işimde Allah rızasını gözetmeyi öğretti, diyebilirim. Bence insanlar, psikolojik sorunlarını ve sıkıntılarını namaz kılarak atabilir, diye düşünüyorum. Çünkü ben ne zaman namaza dursam, okuduğum her sûre, çektiğim sıkıntılarımı yenmeme yardımcı oluyor. Çünkü, kendimi Allah'ın huzurunda hissediyorum, Allah'ın bana verdiği nimetlere namaz kılarak şükretmek ve bu namazların da O'nun bize bir hediyesi olduğunu düşünmek beni çok mutlu kılıyor. Namaz kıldığım zaman Müslüman olduğumu hatırlıyorum. Çünkü Müslüman ve kâfiri birbirinden ayıran en önemli özelliğin namaz olduğunu biliyorum. Belki çevreme, dünyaya Müslüman olduğumu haykıramıyorum ama, namaz kılarak sanki çığlıklar atarak haykırıyorum gibi geliyor bana." Bu izlenimlere, bu hissiyatlara, bu derûnî duygulara bir ilave yapmaya gerek yoktur. Çünkü içten gelen yukarıdaki ikrarlar, namazın ne kadar tesirli ve büyük bir huzuru temin ettiğini ortaya koymaktadır.

Namaz Fıtratla Buluşturur

Fıtrat, (hak) dini kabul etmeye müsait olan bir yaratılış anlamındadır.⁸³ Allah Teâlâ, kendisini tanıyacak ve iman edecek kuvveti, insanların içine yerleştirmiş ve yaratmıştır. Her insanın yaratılışında Allah'ı tanıyacak liyakat, eğilim ve kabiliyeti mevcuttur. Nitekim bir âyette bu konuda şöyle buyrulmaktadır:

"(Resûlüm!) Sen yüzünü hanîf⁸⁴ olarak dine, Allah'ın insanları hangi fıtrat üzere yaratmış ise ona çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler."⁸⁵

⁸³ Seyidi Şerif Ali b. Muhammed, *Kitâbu't-Ta'rifât*, ts. yy. s. 168.

⁸⁴ Hanîf, Allah'ı bir bilen, Hakk'a yönelen ve batıldan hoşlanmayan anlamını ifade eder.

⁸⁵ Rûm, 30/30.

Müfessirler, bu âyette geçen “fitrat” sözcüğünü, dini kabul, hakkı idrak, Allah’ın birliğini ve İslâm dinini itiraf edebilecek kabiliyet, diye açıklamışlardır. Yaratılışın başlangıcında her doğan kimse bu tabiatla ve bu kabiliyet üzere doğar. Âyette geçen “fitrat” la din murat edilmiştir ki, o da İslâm ve tevhittir.⁸⁶

İnsanların hepsi, yaratılış sözleşmesinde “*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*”⁸⁷ hitabına “*belâ*” (evet Rabbimizsin) demiştir. Herkes yaratanın Rabliğine şahit olmaya söz vermiştir. Her insanın yaratılışında, kendine dair bilincinin aslında, vicdanının derinliğinde bir hak duygusu, Allah’ı tanıma gizlidir. Onun içindir ki, başlılarının son derece sıkıldığı zaruret zamanlarında inatçı kâfirler bile, derinden derine yaratanına bir sığınma hissi duyarlar. İnsanın fitratının (yaratılışının) aslı, Hakk’ı tanımak ve gerçek yaratanından başkasına kul olmamak içindir. İnsanın insan olma yönüyle asıl fitratı, yaratıcısına boyun eğmektir. Dinsizlik fitrata aykırı bir sapıklık olduğu gibi, Allah’tan başkasına tapmak da öyledir.⁸⁸

Aslında bütün insanların yaratılış mayasında Allah’ı tanıma, Allah’a yönelme, Allah’a kulluk etme ve Allah’a secde etme kabiliyeti ve meyli vardır. Bu anlam dahilinde düşünüldüğünde namazın, fitratı destekleyen, fitratla buluşturan ve fitratı geliştiren bir ibadet olduğu anlaşılır. Nitekim Rûm Sûresinin 30. âyetinde değişmeyen asıl fitrattan ve dosdoğru dinden söz edildikten sonra, fitratı (yaradılışı) koruyacak ve geliştirecek kurallar bir sonraki âyette şöyle açıklanır:

“Allah’a yönelmiş kimseler olarak yüzünüzü hak dine çevirin, O’na karşı gelmekten sakının, namazı dosdoğru kılın ve müşriklerden olmayın.”⁸⁹ Âyetten açıkça anlaşılacağı üzere, insanın aslı

⁸⁶ Râzi, *a.g.e.*, XXV, 105; Beydâvî, *a.g.e.*, V, 44; Neseî, *a.g.e.*, V, 44; İbn Kesir, *a.g.e.*, VI, 320, Şevkânî, *a.g.e.*, IV, 279.

⁸⁷ A’raf, 7/72.

⁸⁸ Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, VI, 255-256.

⁸⁹ Rûm, 30/31.

fitratını muhafaza edecek bazı temel ilkeler ve özellikler belirlenmiştir. Allah'a yönelmek, O'na saygı duymak, O'nun emir ve yasaklarına uymak, namazı dosdoğru kılmak ve müşriklerden olmamak, aslı fitratın temel prensipleridir. Namazın aslı fitratı korumada ve geliştirmedeki rolü büyüktür. Fıtratın, çeşitli dış ve iç etkenlerin olumsuz tesirinde kalarak bozulmasının önünde en büyük engel, namazdır.

Kişinin, kendi nefsinde Allah korkusunu (takvayı) güçlendirmesi için, günde beş vakit kıldığı namaz kadar hiçbir davranış ve hiçbir hareket etkili olamaz. Başka bir davranış her ne olursa olsun aralıklı yapılar veya farklı durumlarda, farklı şekillerde yerine getirilir. Fakat namaz öyle bir harekettir ki, birkaç saat ara ile ve sürekli olarak belirlenen şekilde eda edilir. İnsan her defasında Kur'an'ın öğrettiği İslâm'ı bir kez daha tekrarlar ve böylece onu hiç unutmaz.⁹⁰

Namaz, yaratılıştaki imanî duygunun üzerinde daha sonraları oluşan bütün inkar, şirk, isyan ve günah tozlarını siler. Günde beş defa namaz kılan bir kimse, bu sayede nefsinin arındırmayı sürdürür ve fitratının çeşitli günahlarla örtülmesini, kirlenmesini, zedelenmesini ve istikametten ayrılmasını Allah'ın izni ve yardımıyla önlemeye çalışır. Namazda "*Bizi müstakîm (doğru) yola ilet*" anlamındaki duanın okunmasının hikmeti de budur.

Namaz Manevî Yükselişi Sağlar

Namaz, insanın maddi ve manevî yükselişini ve nefsinin olgunlaşmasını sağlar. Namaz sayesinde mü'min, Allah Teâlâ'nın huzuruna yükselir, O'na dua ve niyazda bulunarak manevî yakınlığa erer. Bu durum, mü'min için büyük bir şereftir. Namaz, aynı zamanda manevî bir zenginliktir. Mevlânâ Celaleddin Rûmî (672 h.1273)'nin, bu konudaki değerlendirmesi oldukça dikkate

⁹⁰ Mevdûdî, *a.g.e.*, IV, 303-304.

şayandır. “Kendilerini akıllı sananlar, zenginlik bununla olur demişler, böyle demişlerdir ama yanılmışlardır. Tanrı tapısının âşıklarınca zenginlik, namaz darphanesinde basılmış, naz ve niyaz parasına sahip olanlarındır.”⁹¹

Daha önce de belirtildiği gibi namaz emrini, Allah Teâlâ’nın yeryüzüne melek aracılığı ile göndermeyip mi’rac gecesi Hz. Peygamber’in huzuruna çıktığında ona tebliğ etmesi⁹² de, bu ibadetin, Müslüman’ın dinî ve ruhânî hayatı açısından önem ve anlamını göstermektedir. Bu sebeple dinî literatürde namaz ibadetinin, kulun Allah’a ulaşması ve kavuşması yolunda önemli bir araç olduğunu anlatmak için “namaz mü’minin miracıdır” denilmiştir.⁹³

Mevlid-i Şerif’in müellifi merhum Süleyman Çelebi, namazın, ümmetin miracı olduğunu, Allah’a yaklaşmanın ve kavuşmanın namazla sağlanacağını ne güzel ifade etmiştir:

*Sen ki mi’râc eyleyûp ettin niyâz
Ümmetin mi’râcını kıldım namaz.
Her kaçan kim bu namazı kılalar
Cümle gök ehli sevabın bulalar.
Çünkü her türlü ibadet bundadır
Hakk’a kurbîyetle vuslat bundadır.”⁹⁴*

Bu ümmetin ruhî ve ahlâkî yönden yücelişi namaza bağlıdır. Hatta maddi açıdan yükselişinin de namazla olacağı söylenebilir. Çünkü namazla arınan, temizlenen ve kötülüklerden uzaklaşan vicdanlardan, ancak iyilik, fazilet ve adâlet beklenir. Kendi içinde adaleti, hakkâniyeti, merhameti ve şefkati gerçekleştiren

⁹¹ Mevlânâ Celâleddin er-Rûmî, *Fihimâ Fih*, Hazırlayan, Abdülbaki Gölpinarlı, İst. 1971, s. 267.

⁹² Buhâri, Salât, 1, Müslim, İman, 263.

⁹³ Bkz. Apaydın, H. Yunus, *a.g.e.*, I, 220-221.

⁹⁴ Süleyman Çelebi, *Mevlid-i Şerif*, Derleyen, Yusuf Tavash, İstanbul, 1976, s. 19.

mü'minler, insanlığın maddi ve manevî cihetten yükselişini sağlamışlardır ki, tarihte bunun birçok şahidi vardır. Allah katında yükselmeyi gerçekleştirenler, halkı da, toplumu da, insanlığı da yüceltir ve geliştirirler.

Hamdi Yazır, “namaz, mü'minin bir miracıdır yani, onu beşerî (insanî) olmanın sertliğinden, tek olan Allah'a ait arşa çıkartan bir merdivendir” der.⁹⁵ Evet, namaz, Allah'a yükselten, ulaştıran ve kavuşturan bir merdivendir. Mü'min, namaz merdiveni ile hem maddi hem de manevî yükselişini sürdürmekte, kendisine lütfedilen can emanetini teslim edinceye dek olgunlaşmaya ve yücelmeye devam etmektedir. Mü'min, namaz asansörü ile Allah Teâlâ'nın takdir ettiği ölçüde yükselebileceği en son merhaleye ulaşacak, namazın ona kazandırdığı rıza anahtarı ile cennetin kapısını açacak ve ebediyet sarayındaki makamında istirahatına çekilecektir. Çünkü Hz. Peygamber'imiz “*Namaz, cennetin anahtarıdır*”⁹⁶ buyurmuştur. İşte bu anahtar ile mü'min, hem hak rızasının hem de cennet yurdunun kapısını aralayacaktır.

Mü'min, dünyevî endişe ve kaygıları bir tarafa bırakır, şeytanî vesveseleri terk eder, bütün vücudu ve uzuvları ile Allah'a teslim olup huşu içinde tekbir alır, pişmanlığını ifade eder. Saygı ile ayakta durur, eğilip rükû eder, secdeye kapanır, doğrulur, tekrar secde eder; böylece kıyâm, rükû ve secdeleri tekrarlar durur, oturur, dua ve niyazda bulunur, tevbe ve istiğfar eder. Nihâyet ulvî miracını selamla noktalar.⁹⁷ Mü'min, bu tatbikatını, yönelişini ve hareketlerini günde beş kez tekrar ederek yükselişini sürdürür. Mü'min, hayat boyu bu faaliyetine devam eder ve nihayet Allah'a kavuşur. Bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber'imiz, Allah Teâlâ'nın, kendi rızası için secde eden kimsenin derece-

⁹⁵ Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, I, 177.

⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, III, 330.

⁹⁷ Yıldız, Abdullah, *a.g.e.*, s. 172.

sini yükselteceğini ve onun bir hatasını sileceğini belirtmiştir.⁹⁸ Demek ki, Hak Teâlâ, kendisi için namaz kılan kimsenin derecesini yükseltmektedir. Namaz, insanın ahlâkî yükselişini sağlamaktadır. Mü'min, namaz sayesinde uyumlu ve herkesle iyi geçinebilen bir insan olmaktadır.

Namaz Sabırlı Olmayı Öğretir

Sabır, acıya katlanmak, onu geçirmek için dayanmak ve karşı koymaktır ki, her refahın, her başarının anahtarıdır. Başa gelen darlığın, sıkıntının geçmesi için Allah'ın yardımını sağlayacak sebeplerin birincisidir. Sabırsız ruhlar, her zaman darlık içindedirler. Onların dünyaya ait olaylara hiç dayanıklılıkları yoktur. Sabır, her başarının başıdır. İmandan sonra takip edilecek yolun başı sabır, ahlâkın başı sabır, ilmin başı sabır, amelin başı sabır, kısaca varlık âlemini tanımanın başı sabırdır.⁹⁹

Sabırın çeşitli kısımları vardır. Kulun kendi iradesiyle kazandığı şeylere karşı gösterdiği sabır, irade dışında olan şeylere karşı gösterdiği sabır, Allah Tâlâ'nın emrini yerine getirmede ve yasaklarından uzak kalmada gösterdiği sabır. Sabır, kulun Allah'ın kendisine emrettiği zor olan hükümlere ve bunlardan meydana gelen sıkıntılara göğüs germesidir.¹⁰⁰

Namaz, sürekli kılınması gereken bir ibadettir. Kişinin bilinci yerinde olduğu müddetçe hayat boyu yerine getirmesi lazım olan namaz ibadeti, nefse en ağır gelen vazifelerdendir. Çünkü bu ibadet, kişinin ruhunu teslim edinceye kadar aralıksız sürdürülecektir. Gerçi namaz, Bakara Sûresinin 45. âyetinde açıkça belirtildiği

⁹⁸ Bkz. Nesâî, Tatbik, 80; İbn Mâce, İkâmet, 201; Ahmed b. Hanbel, V, 164.

⁹⁹ Geniş bilgi için bkz. Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, I, 289, 448-449.

¹⁰⁰ Bkz. Abdülkerim b. Hevâzin el-Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, Tahkik, Ali Abdulhamid Ebulhayr, Beyrut, 1995, s. 183.

gibi, hakkıyla Allah'tan korkan ve O'na saygılı olanlara ağır gelmez. Ancak namazın bütün hayatı ve zamanı kuşatması ve devamlılık arz etmesi, belirli zorlukları ve sıkıntıları beraberinde getirmektedir. Tam olarak namaza alıştıramamış ve namazı sevememiş olan nefisler, namazı devam ettirmede zorlanırlar. Bu sebeple namaz, bir sabır işidir. Namaz, katlanmayı, dayanmayı ve azmetmeyi gerektiren bir ibadettir. Bu çerçevede nefsi eğiten bir öğretmen ve rehberdir. Bütün dünyevî meşguliyetleri bir tarafa bırakarak namaza hazırlık yapmak, namaza gitmek, divana durmak ve mümkün mertebe cemaate iştirak etmek, gerçekten büyük bir sabır ve aksiyonu gerektirir.

Gücü yetenlerin ayakta, ayakta güç yetiremeyenlerin oturarak, bütün bunlara güç yetirmeyenlerin yatarak, sağa ya da sola yaslanarak namaz kılması ve bu görevi yerine getirmesi, sabrın zirvesini teşkil eder. En ağır şartlarda hatta savaş meydanlarında bile namaz kılmak, ne büyük bir sabır işidir. Bütün bu zorluklar ve sıkıntılarda dahi namazın devam ettirilmesinin Allah tarafından istenmesi, hem namazın çok önemli bir ibadet olduğunu, hem de kul için büyük bir sabır ve imtihan olduğunu göstermektedir.

Allah Teâlâ, mü'min kullarının her an kendisi ile irtibat kurmalarını, kendisini unutmamalarını ve kendisiyle konuşmalarını istemekte, emanet edilen canlarını sahibine teslim edinceye dek bu ulvi göreve her halükârda bağlı kalmalarını talep etmektedir. Bundan sonrası mü'min için büyük bir saadet ve bir rahata kavuşmak olacaktır. Bu sebeple mü'min, hangi şartlarda olursa olsun namazını asla terk etmemeli ve Allah'tan uzak olmamalı, sabır ve metanetle namazına devam etmelidir.

Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de sabırla namazı aynı paralelde zikretmiştir. Namaz, kurumayan bir kaynak, bitmeyen bir hazinedir. Kalbi huzura ulaştırır, azmı artırır. Sabır ipi, yalnız namazla

uzar, namazla birlikte olduğu müddetçe kopmaz. Namaz, sabra, Allah rızasını, iç huzuru ve güveni ekler.¹⁰¹

Gerçekten namaz, hayatın güçlüklerine karşı insanı, sabretmeye alıştırmaktadır. Sabretmesini öğrenmeyenler, bilmeyenler, beceremeyenler ve gerektiğinde sabır göstermeyenler, hiçbir alanda başarılı olamazlar. Hakkı verilerek kılınan namazların temin ettiği dayanma ve katlanma gücünü, hiçbir amel ve hareket sağlayamaz. Kur'an'da sabırla namazın yan yana zikredilmesinin en önemli hikmeti de bu olsa gerek.

Namaz Maddî ve Manevî Yardımın Anahtarıdır

Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ'dan namaz ve sabırla yardım istenilmesi emredilmektedir. Bu konuda şöyle buyrulmaktadır: *"Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Şüphesiz o (sabır ve namaz), Allah'a saygıdan kalbi ürperenler dışında herkese zor gelen bir görevdir."*¹⁰² *"Ey iman edenler! Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Çünkü Allah muhakkak sabredenlerle beraberdir."*¹⁰³

Görüldüğü gibi her iki âyette de sabır ve namaz ile yardım istemenin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Sabır ve namaz, nefsin kötü arzularına karşı en etkili unsurdur. Sabır ve namaz, imanı güçlendirir, nefsin kibrini yok eder. Her ikisi de Allah'ın rızasına iletir. Her ikisinin neticesinde hayır vardır. Allah Teâlâ, sevdiği kullarını yarımsız bırakmaz. Bu sebeple Allah Teâlâ'dan yardım istemenin ve beklemenin en önemli kuralı namaz ve namazın kazandırdığı sabırdır.

Namaz kılan insan yıkanır, temizlenir, ayıp yerlerini kapatır. Bunları yapmak için emek ve mal sarf eder. Yüzünü kibleye

¹⁰¹ Bkz. Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, trc. M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlıhağa, İst. 1979, I, 294-295.

¹⁰² Bakara, 2/45.

¹⁰³ Bakara, 2/45.

çevirerek yönünü tayin eder. Kalbini iyi niyetle doldurur. Gönül buhranlarını, şeytanın vesveselerini atarak büyük bir saygı ile tekbirini alır ve ibadete koyulur. Dünyanın acılarını, tatlılarını şöyle bir tarafa atar, Hak Teâlâ'ya dua eder. O'nunla konuşur. Kur'ân okur, dinler, onun huzurunda hayatın akışını, başlangıcını, sonucunu arz eder; dikilip beklemek, rükûya varmak, defalarca secdeye kapanmak, yine kalkıp doğrulmak, nihâyet oturup dinlemek ve sonunda selam ve esenliğe ermek gibi ruhî ve bedenî büyük bir nizam ve intizam ile bir miraç yapar. Bütün bunlar ilahî yardımın gelmesine aracı olur. Ve hiç şüphesiz bu ulvî manzaralar içinde nefisler, dış ve içlerinde kaybetmek üzere bulundukları intizamı yeniden temin ederler. Sabırdaki acılıkları da unuttur veya hafifletirler ve bütün bunlar ilahî yardımın gelmesine aracı olur. ¹⁰⁴

Namaz, ruhu düzeltmenin, bedenın intizama girmesinin, sabır ve vakarın, dünya ve âhiretle ilgili her olgunluğun düzenleyicisidir. Namaz, gerek kişisel ve gerekse sosyal her özelliği içine alan ve ümmet teşkilatının en birinci ve en esaslı belirtisidir. Namaz, zikri ve şükri içine alan bir ibadet olduğu için, ilahî yardımın en önde gelen ve en yakın elde edilme yoludur. ¹⁰⁵

Elbette şu zayıf, fanî, fakat gücü sınırlı olan insanoğlunun, büyük ve ebedî güç olan ilahî kuvvete sarılması gerekir. Çeşitli zorluklar karşısında insanoğlu, mutlaka o büyük varlıktan yardım dilemek mecburiyetindedir. Dar zamanlarda ve sıkıntılı anlarda namazın hüviyeti ortaya çıkar. Namaz; fani olan insanla bâki olan Allah Teâlâ arasında bir bağıdır. Namaz bir zerrelilik damlayla, bitmez tükenmez derya arasında buluşma zamanı ve yeridir. Namaz, kaynayıp coşan bir hazine anahtarıdır. Namaz, bir ilkbahar yağmuru ve bitmeyen meltemdir. Namaz, üzgün,

¹⁰⁴ Bkz. Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, I, 289.

¹⁰⁵ Bkz. Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, I, 449-450.

yorgun gönüllerin bir el (ilahî yardım) tarafından okşanışdır.¹⁰⁶ Bunun için Hz. Peygamber'ımız daha önce değindiğimiz gibi, başına bir sıkıntı geldiğinde ve zor bir işle karşılaştığında namaz kılardı. Bugünkü şartlar çerçevesinde düşünüldüğünde Müslümanların, namaz ve sabırla Allah'tan yardım istemeye dünkünden daha fazla ihtiyacının olduğu görülmektedir.

¹⁰⁶ Geniş bilgi için bkz. Kutub, Seyyid, *a.g.e.*, I, 294-295.

Namazın Maddi Faydaları

Namazın manevî faydalarını izah ederken belirttiğimiz gibi, namaz öncelikle Allah'ın emri olduğu için yerine getirilmelidir. Hikmet ve yararları ise namaz emrine itaatten sonra düşünölmeli ve değeriendirilmelidir.

Aslında namazın maddi ve manevî yararları diye bir taksim yapmak ve maddelere ayırmak sanıldığı kadar kolay değildir. Zîrâ namazın faydalarının bir kısmı açık olarak görölebilmesi mümkün iken, bir kısmı duyu organları vasıtasıyla müşahede edilememektedir. Ancak etki ve tesirleri açısından birbirini tamamlamakta ve varlıklarını hissettirmektedirler.

Namazın maddi ya da manevî yararları diye kategorize etmemizin sebebi, meselenin daha belirgin bir şekilde anlaşılmasını temin etmek içindir. Zîrâ maddi veya manevî diye adlandıracağımız faydanın nerede başlayacağını ve nerede biteceğini tespit etmek ve kestirmek oldukça zordur hatta mümkün değildir. Diğer taraftan insanın bir bütün olduğunu düşünmek zorundayız. İnsanın maddî ve manevî yönünü birbirinden ayıramayız. Namaz ibadeti de insanın bu bütönlüğünü korumaya, terbiye etmeye ve geliştirmeye yöneliktir. Diğer taraftan namaz, insanı, hem bedenî

hem de ruhî yönden eğiten bir ibadettir. Ancak konunun biraz daha müşahhaslaşması, biraz daha kolay anlaşılabilmesi ve anlaşılabildiğini sağlamak amacıyla böyle bir taksimat yapılmıştır. Mesela, namazın, insan psikolojisini rahatlatan nimet yönü ele alındığında, bu rahatlamamanın dışı dönük olarak insanın yapacağı maddi faaliyetlere doğrudan ya da dolaylı biçimde yansımayacağı nasıl tasavvur edilebilir?

Namaz Bedeni Kuvvetlendirir

İnsan, hareketli bir varlıktır. Sperm hücresi ile yumurta hücresinin birleşmesinden itibaren hareket başlamıştır. Annenin rahminde hayat sürmeye devam eden cenin, doğuncaya kadar ilahî kudret tarafından planlanan hareketlerle imtihan dünyasına ayak basacağı günü yani, doğumunu beklemektedir. İnsan, doğumundan ölümüne kadar çocukluk, gençlik, olgunluk, yaşlılık ve düşkünlük dönemleri geçirerek halden hale intikal etmekte ve hareketini sürdürmektedir. Dünyevî faaliyetlerini yürütürken, ibadetlerini yaparken, rızkını temin ederken harekete ihtiyaç duyan insanın, hareketsiz, değişimsiz, intikalsiz hiçbir zamanı, günü ve saati yoktur. Dolayısıyla insanın, harekete şiddetle ihtiyacı vardır. Hem dünya mutluluğunu, hem âhiret saadetini temin etmesi, hem de bütün bunları elde etmek için sağlıklı bir hayata sahip olabilmesi, insanın hareketine ve aksiyonuna bağlıdır.

Namaz, insanlığının bu yapısına çok uygun olan bir ibadettir. Günün belirli zamanlarında insanları faaliyete, harekete, yürümeye ve dinamik olmaya davet etmektedir. Namaz, ibadet yapısı itibarıyla çeşitli hareketleri ihtiva eden bir görevdir. Namaz, bütün insan hayatının şekillerini bünyesinde barındırmaktadır. Hazırlanmak, ayakta durmak, kalkmak, eğilmek, yere kapanmak, oturmak, ellerini kaldırmak, düşünmek, istemek,

yalvarmak, anmak, hatırlamak gibi özellikleri ile namaz, bir hareketler yumağı, bir düşünce platformu oluşturmaktadır.

Namaz kılan kimse, günde beş kere Allah'ın huzuruna durmakta, kırk defa rükûya varmakta, seksen sefer secdeye kapanmaktadır. Bu hareketler bir âhenk içerisinde ve belirli periyotlarla vücut yorulmadan yapılmaktadır. Dünyanın hiçbir yerinde insanlara bu kadar düzenli ve ritimli hareketleri günde beş kez yaptırarak ve bu anlamda insanları bir araya getirecek hiçbir spor dalı yoktur. Tabii ki, namaza asla spor denilemez. Çünkü namazda Allah'ın emrini yerine getirmek, O'nun rızasını kazanmak ve O'na teslimiyet göstermek hedeflenmiştir. Ancak namaz ibadetinin insan bedenini güçlendireceğini anlatmak için bu misaller verilmiştir.

Namazdaki beden hareketleri, vücuttaki bütün eklem yerlerini çalıştırmaktadır. Eklem ve kas ağrıları şeklinde kendini gösteren romatizmal hastalıkların tedavisinde hekimler, namazdaki hareketlere benzer kültür-fizik hareketleri tavsiye etmektedirler. Bu açıdan namazın, kasların güçlenmesi ve eklemlerin normal faaliyetlerini sürdürmesinde önemli etkisinin bulunduğu rahatça söylenebilir.¹⁰⁷

Gerçekten fizik tedavi uzmanlarının, boyun fıtığının, bel fıtığının ve eklem romatizmalarının riskini azaltmak ya da oluşan söz konusu rahatsızlıkların ilerlemesini önlemek için bazı hareketleri önerdikleri görülmektedir. Bel, omuz ve karın kaslarının kuvvetlenmesi için tavsiye edilen söz konusu kültür-fizik hareketlerinin ve egzersizlerinin, namazda yapılan hareketlerle önemli ölçüde benzeştiği hatta bazılarının tıpa tıp aynı olduğu müşahade edilmektedir.¹⁰⁸

Bütün varlıkları yaratan, idare eden ve insanı kâinat sarayına misafir olarak kabul eden Allah Teâlâ, hayatını ve sağlığını

¹⁰⁷ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, Ankara, 2003, s. 248.

¹⁰⁸ Bkz. Ahmet Yıldızhan, *Bel Fıtığı ve Korunma Yolları*, İst., 2001.

koruması için insana belirli hareketleri yapmasını emretmiştir. Muhammed (a.s.)'in ümmetine değil, bütün peygamberlerin ümmetlerine namazın farz olması, insanlığın, ruhî arınmanın yanında fizikî yönden de bu hareketlere ihtiyacının olduğunu göstermektedir. Namazın içinde yapılması gerekli olan şekillerin dışı yansıyan ve bedene tesir eden görünür yararı, kısaca böyle bir değerlendirmeye ile açıklanabilir.

Namaz Beden ve Çevre Temizliğini Sağlar

İslam dini, temizliği ibadetin temel şartlarından saymış, beden, elbisenin, namaz kılınacak yerin temiz olması gerektiğini ve temiz olmadan kılınacak namazın sahih olmayacağını bildirmiştir. “*Temizlik, imanın yarısıdır*” ilkesi ile İslâm dini, temizliğin, imanın vazgeçilmez ilkesi olduğunu açıklamıştır.

Namaz, hem manevî hem de maddi açıdan, beden, beden, temizliğini sağlayan bir ibadettir. Daha önce ruh ve kalp temizliğinden söz edilmişti. Her gün namaz kılmak için alınan abdestin, bir temizlik uygulaması olduğu görülür. Nitekim abdest, vücutta kir ve mikroplarla en fazla temasta bulunan bölümlerin temizlenmesini sağlamaktadır. Öte yandan abdestin kan dolaşımı ve sinir sistemi üzerinde olumlu etkileri, son zamanlarda bilimsel incelemelere konu olmuştur.¹⁰⁹

Kur’ân-ı Kerim’de namaz ibadetinin yerine getirilmesi için abdest alınması emredilmiştir¹¹⁰ Hz. Peygamber’imiz de “... *Namazın anahtarı temizliktir*”¹¹¹ buyurarak namazın, ancak, abdest alındıktan ve gerekli olan diğer temizlikler yapıldıktan sonra kılınacağını ifade etmiş, namaz ve temizlik ilişkisinin önemini belirtmiştir.

¹⁰⁹ Bkz. Nurbaki, Haluk, *a.g.e.*, s. 12-18, Hökelekli, Hayati, *a.g.e.*, s. 247.

¹¹⁰ Bkz. Mâide, 5/6.

¹¹¹ Ahmed b. Hanbel, III, 330.

Bir başka hadisinde Hz. Peygamber'imiz: *"Bana söyler misiniz? Sizden birinizin kapısı önünde bir nehir aksa ve her gün beş kere bu nehirde yıkansa, kendisinde kir diye bir şey kalır mı?"* orada bulunan ashâb-ı kirâm, 'Hayır kalmaz, ey Allah'ın Resûlü!' diye cevap verdiler. Bunun üzerine Peygamber aleyhisselâm, *"Beş vakit namaz da böyledir. Suyun kiri temizlediği gibi, Allah Teâlâ'da bu namazlar sebebiyle kulun hatalarını siler"*¹¹² buyurdu.

Bu hadis namaz kılan kimsenin ruhî yönden temizleneceğine, kalbinin ve duygularının günahlardan arınacağına işaret olduğu gibi, maddî temizliğe de önemli vurgu yapmıştır. Namaz kılan bir mü'min, namazın anahtarı olan abdest esnasında belirlenen uzuvlarını en azından günde beş kere yıkamakta ve temizlemektedir. Namaz, insana bir ibadet bilinci ile bu alışkanlığı kazandırmaktadır.

Vaktiyle UNICEF'in programlarını yerinde görmek, araştırma ve incelemelerde bulunmak üzere Türkiye'ye gelen UNICEF genel başkan yardımcısı Tazie Vittachi hastalığa yakalanmak için temizliğin birinci şart olduğunu söylemiş ve "en etkili aşı, el yıkamaktır" diyerek el yıkamanın sağlık açısından hayati önem taşıdığını belirtmiştir.¹¹³

Namazın, çevre temizliğine de doğrudan ya da dolaylı olarak etkisi vardır. Namaz kılan bir mü'min, çevresini temiz tutmalı, gelişigüzel kirletmemeli ve insanları bu hususta rahatsız etmemelidir. Çevresini hatta bütün yeryüzünü bir mescid hükmünde kabul ederek hareket etmeli ve bu bilinçle çevresini tanzim etmelidir. Bu konuda Hz. Peygamber'imizin şu açıklaması hem dikkate şayandır hem de mü'mine önemli bir sorumluluk yüklemektedir: *"Bütün yeryüzü bana mescit ve temiz kındı. Nerede namaz vak-*

¹¹² Buharî, Mevâkît, 6; Müslim, Mesâcid, 283; Tirmizî, Edeb, 80; İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 183.

¹¹³ *Türkiye Gazetesi*, 28 Haziran, 1987.

tine ulaşırsam, orayı siler (temizler) ve namazımı kılarım. Benden önceki (ümme) ler, ancak Kiliselerinde ve manastırlarında namaz kılarlardı... "[*] Görüldüğü gibi, yeryüzü yani genel anlamda ibadethanelerin dışındaki bütün yerler, temizlik şartının yerine getirilmesi halinde ibadet edilmeye uygun kılınmıştır. Bu sadece Hz. Muhammed aleyhisselâma ve onun ümmetine mahsus kılınmıştır. Bu sebeple Hz. Peygamber'e ümmet olan herkes, hayatını sürdürdüğü evini, yaşadığı çevreyi ve faaliyetlerini devam ettirdiği toplumunu temiz tutmalı ve her yeri namaz kılınabilecek seviyeye getirmelidir. Bu görevi, yukarıda anlamını sunduğumuz hadis, ümmet-i Muhammed'in bütün fertlerine yüklemektedir. Zaten Allah Teâlâ da Kur'an-ı Kerim'de maddî ve manevî yönden temizlenenleri seveceğini belirtmiştir.¹¹⁴ Mü'min bu şurla çevresini korumalı ve namazını eda etmelidir.

Namaz Vakitlerin Tanzimini ve Düzenli Bir Hayat Sürdürmeyi Temin Eder

Kur'an ve hadisler çeşitli vesilelerle ve değişik şekillerde zamanı değinmiş ve bu konuya dikkat çekmiştir. Bunların başında ise zamanın önemi ve bunun Allah Teâlâ'nın büyük bir nimeti olduğu açıklanmıştır. Allah Teâlâ, vaktin önemini beyan etmek için Mekke'de inen birçok sûreye yeminle başlar.¹¹⁵

İslam dini vakte gereken ehemmiyeti verir, her anın kıymetine dikkat çeker. Gece ve gündüzün peş peşe gelmesine, güneşin ve yıldızların akıp gitmesine, kâinatın (zaman içinde) durmadan dönmesine, böylece mevsimlerin oluşmasına akl-ı selimin dikkati çekilir. Belirlenen zamanlarda okunan ezanlar, mü'minleri "haydin namaza gelin, haydin kurtuluşa gelin" diye sabah-akşam,

[*] Ahmed Bin Hanbel, II, 222

¹¹⁴ Bkz. Bakara, 2/222.

¹¹⁵ Bkz. Fecr, 89/1-2; Leyl, 92/1-2; Asr, 103/1-2 vb.

gece-gündüz durmadan Allah Teâlâ'nın huzuruna çağırır. Ebedî saadetin kazanılmasını sağlayacak program, günde beş kere mü'mine arz edilir.

Müslüman, gününü namazıyla açar, namazıyla kapatır. Ömrü oldukça gece gündüz devam eder, belirli aralıklarla urûcunu (yük-selişini) sürdürür, miracını tamamlar. Farz namazlarının dışında Allah'ın sevgili kullarının seher vakitlerinde kıldığı teheccüt namazları, nafile namazları, rükû ve secde ile Allah için harcanan vakitler, kuşluk namazları ve her an kılınabilen nafile namazları; bütün bunlar, Müslüman'ın yaşadığı anın kıymetini haykırmakta ve bu konuda onları uyarmaktadır.¹¹⁶

Gerek farz, gerek vacip, gerek nafile namazları, insan hayatını tanzim eden ve vakitlerin Allah rızası için değerlendirilmesini sağlayan önemli ibadetlerdir. Dünyevî meşguliyetlerin, günlük sıkıntıların ve yoğun iş atmosferinin içinde insanı ebedî mutluluğa ve rahata hazırlayan namazlar, hayatın âhirete bakan yönünü düzenlemekle kalmamakta bilakis dünyaya ait kısmını da disiplin altına almaktadır. Namaz ve namaza davet eden ezan, Allah için de, kendin için de, âhiret için de “zaman ayırmalısın” şeklinde ikazda bulunarak her gün, her vakit insanı uyarmakta ve muhasebeye çağırmaktadır. Bu anlamda namaz vakitleri, “altın zaman dilimleri” olarak değerlendirilebilir.

Namaz, insanı tertipli bir hayat sürdürmeye, işlerinde ve dünya hayatında düzenli davranmaya alıştırır. Çünkü namaz belli vakitlerde, belli bir düzen içerisinde yerine getirilir. Namaz sayesinde kişi, yumuşak huylu davranmayı, vakarlı olmayı ve yavaş hareket etmeyi öğrenir. Bu sayede kişi, zihnini faydalı işleri düşünmeye hasretme alışkanlığını elde eder. Dolayısıyla namaz kılan kimse,

¹¹⁶ Bkz. Yusuf Kardavî, *Müslüman'ın Hayatında Vakit*, trc. Muhammed Enes, Konya, 1990, s. 13-15.

zihnini Kur'ân'ın manalarını, Allah'ın büyüklüğünü ve namazın manasını düşünme üzerinde yoğunlaştırır.¹¹⁷

İnsanın, her hangi bir işi rasgele bir zamanda yapması mühim değildir. Asıl mühim olan, işin veya ibadetin münasip bir zamanda yapılmasıdır. Onun için Rabbimiz, farz olan birçok ibadetin zamanını tayin etmiştir. Bunları tehir etmek veya öne almak mümkün değildir. Rabbimiz, vaktinden önce veya sonra yapılan ibadetlerin, istenilen bir ibadet olmadığını, ancak zamanında yapılan işlerin kabule şayan olduğunu bildirir ve bu yolla bize vaktin tanzimini öğretir.¹¹⁸

Vaktin tanzimini en iyi öğreten ibadet, hiç şüphesiz namazdır. Âyet ve hadisler, yıllık, aylık, haftalık ve bilhassa günlük hayatın tanzimi ile ilgili bir çok malumat vermiştir. Her çeşit farz, vacip, nafil ve sünnet namazları zamanın tanzimine yönelik gayeler taşımaktadır. Bu açıdan İslâm dininin emirlerinin büyük çoğunluğu, insana zamanı azamî ölçüde verimli bir şekilde değerlendirmeyi öğretmektedir hatta asıl gayesi de budur, denilebilir.¹¹⁹

Namaz Toplumsal Düzelmeyi Gerçekleştirir

Gereği gibi kılınan namaz, sürekli olarak ferdi düzeltmekte, terbiye etmekte ve yükseltmektedir. Ferdi rûhen, ahlâken iyileştiren, yücelten ve güzelleştiren namaz, aynı şekilde toplumu da yükseltmekte, günahlardan arındırmakta ve temiz bir toplum meydana getirmektedir. Çünkü toplum, fertlerden meydana gelmektedir. İslâm dininin hedefi temiz, faziletli ve insanın onuru ile yaşayacağı bir toplum oluşturmaktır. Hiç şüphesiz namaz, böyle bir toplumun meydana gelmesi için en önemli katkıda bulunmaktadır.

¹¹⁷ Vehbe Zuhayli, *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi*, trc. Kurul, Almanya, 1994, I, 386.

¹¹⁸ Bkz. Yusuf Kardavî, *a.g.e.*, s. 35, 39.

¹¹⁹ Canan, İbrahim, *a.g.e.*, s. 17.

Günde beş kere özel olarak, haftada bir kere umumi olarak kulluk sözleşmesine bağlılığını yineleyen ve kendisini muhasebeye çeken mü'minin, kötülüklerden uzaklaşmak için elinden gelen gayreti göstermesi gerekir. Çünkü bireysel düzelme olmadan toplumsal düzelmeden söz edilemez.

Namaz kılan mü'min, iyi davranışlarda bulunarak, işlerini doğru dürüst yaparak günahlardan temizlenmeye çalışır. Namaz kılan mü'min, "Allah'ı görüyormuş gibi" O'na kulluk ederek işlerini tam ve noksansız yapar. Mü'min, "*Gündüzün iki ucunda, gecenin de ilk saatinde namaz kıl. Çünkü iyilikler, kötülükleri (günahları) giderir*"¹²⁰ âyetinde işaret edilen sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını kılarak, iyiliklerin önce kendi nefsinde daha sonra toplumda hâkim olması için çalışır. Âyette zikredilen iyiliklerden beş vakit namaz murat edilmiştir.¹²¹ Demek ki, namazlar, bireysel ve toplumsal düzelmeyi ve en az günah işlenen bir toplum oluşturmayı sağlamaktadır. Namazın farz kılınmasındaki hikmetlerden biri bu olabilir.

Namaz, insanda bir kısım olumsuzlukları yok ettiği gibi, birçok müspet alışkanlıkların kazanılmasına da vesile olur. Namaz sayesinde camilerde ve mescitlerde itikadî, ahlâkî ve ruhû yönden eğitilen insanların, toplumun düzelmesine de önemli katkılar sağladığı görülmektedir. İslâm, ileride söz edeceğimiz gibi cemaatleşmeye büyük önem vermiştir. Cemaatleşmeden yani, birlik olmadan İslâm'ın emirleri ve güzellikleri hayata geçirilemeyeceği gibi, yasaklanan fiillerden ve günahlardan da uzaklaşmak mümkün olmaz. İyiliklerin ve insanı yücelten değerlerin toplumda hâkim olması da yine cemaatleşmeye bağlıdır. Namaz, bu yönüyle en mükemmel bir ibadettir.

¹²⁰ Hûd, 11/114.

¹²¹ Özek, Ali ve Arkadaşları, a.g.e., Hûd, 114. âyetin izahı.

Merhum Hamdi Yazır, namazın toplumsal düzeltmeye vesile olduğunu belirtir.¹²² Maddi ve manevî temizliğini yapan, vakitle-rini bir disiplin içerisinde verimli ve meşru bir şekilde değerlen-diren bireylerden, topluma faydadan başka ne gelebilir? Bireyleri bu şekilde düzgün olan toplumda ancak iyilik ve güzellikten söz edilir. Namazın sağladığı bireysel düzeltme hali, topluma yansır, hak ve adaletin hâkim olduğu bir toplum oluşur.

Namazın, kötülüklerden ve çirkinliklerden alıkoyma özel-liği ve etkisi¹²³ genel bir ifade ve hükümdür. Namaz bireyi azgın-lıktan, yalan, iftira, zina gibi fiil ve sözle işlenen günahlardan, çir-kinliklerden ve davranışlardan alıkoyduğu gibi, toplumu da bu gibi olumsuzluklardan korur. Namaz, ferdi iyiliğe sevk eder, ru-hen ve ahlâken onu yükseltir. Bu sayede toplum, kötülüklerin ve çirkinliklerin en az seviyeye indiği bir toplum haline gelir. Başta namaz olmak üzere bütün ibadetlerin hedefi de hayırlı bir top-lum meydana getirmek, iyiliklerin hâkim, kötülüklerin mahkum olduğu bir cemiyet oluşturmaktır.

Namaz Kardeşliği Hâkim Kılar

Namaz, mü'minleri aynı inanç, ideal ve hedef altında her gün bir araya getirerek Allah'ın huzurunda toplamaktadır. Nama-zın, mü'minleri toplama ve birleştirme gücünü hiçbir ibadet sağ-layamaz. *"Namaz toplayıcı, bir araya getiricidir"*¹²⁴ sözleriyle Hz. Peygamber'imiz, namazın birleştiricilik ve kaynaştırıcılık özelli-ğine işarette bulunmuştur.

İrk, dil, renk, makam, mevki, varlık, yokluk farkı gözetmeden, zengin, fakir, tahsil, kültür ayırımı yapmadan mü'minleri günde

¹²² Bkz. Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, I, 1176.

¹²³ Bkz. Ankebût, 29/45.

¹²⁴ Buhârî, Küsûf, 3, 18, 19; Müslim, Küsûf, 4, Fiten, 119-120; Nesâî, Küsûf, 6, 11, 13, 21; İbn Mâce, Mukaddime, 11; Ahmed b. Hanbel, I, 14.

beş kere bir safta yek vücut halinde toplayan namaz, kardeşliğin, eşitliğin ve dostluğun en canlı örneğini sergilemektedir. Namazda, omuz omuza vererek yeryüzündeki mabetlerin en ilki ve en mu-kaddesi olan Ka'be'ye yönelen mü'minler, aralarında oluşan kardeşliğin neşesiyle aynı hedefe kilitlenmekte, düşünce ve gönül bir-liği içerisinde Allah'a teslim olmanın zevkini yaşamaktadırlar.

Namaz, toplumsal barışı, huzuru ve asayışı temin etmekte, in-sanların kardeşçe geçinmelerini sağlamaktadır. Namaz, Merhum Hamdi Yazır'ın ifade ettiği gibi, toplumu oluşturan bireyler ara-sında kardeşliği tesis eden ve hâkim kılan bir ibadettir.¹²⁵

Tevbe Sûresinde müşriklerin, mü'minlere galip gelmeleri durumunda ahitlerine, antlaşmalarına bağlı kalmayacakları be-lirtilmiş, mü'minlere karşı sözleri ile özlerrinin birbirini tutmaya-cağı ifade edilmiş, Allah Teâlâ'nın âyetlerine değer vermeyecek-leri açıklanmış, insanları Allah'ın yolundan alıkoyacaklarına işaret edilmiş, bir mü'minin hakkında ne ahit ne de antlaşma tanıma-yacaklarına değinilmiş, onların saldırgan olduğu açıklanmış¹²⁶ ve daha sonra şöyle buyurulmuştur: *"Fakat tevbe eder, namaz kılar ve zekât verirlerse, artık onlar dinde kardeşlerinizdir. Biz, bilen bir kavme âyetlerimizi böylece açıklıyoruz."*¹²⁷

Âyette açıkça belirtildiği gibi müşriklerin, kâfirlerin ve mü-nafıkların küfürlerinden vazgeçmeleri, mü'minlere karşı takın-dıkları olumsuz tavır ve davranışlardan kesinlikle uzaklaşmaları halinde ve dosdoğru namaz kılmaları ve zekât vermeleri duru-munda "din kardeşliği" çemberinin içerisine girecekleri açıklan-mıştır. Söz konusu âyette namaz, din kardeşliğinin oluşmasında temel kriter olarak sunulmuştur ki, bu da namazın İslâm kardeşli-ğinin kurulmasında büyük bir fonksiyonunun olduğunu gösterir.

¹²⁵ Bkz. Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, I, 176.

¹²⁶ Tevbe, 9/8-10.

¹²⁷ Tevbe, 9/11.

Dünyanın hangi tarafına gidilirse gidilsin, dili, ırkı, rengi ne olursa olsun namaz kılan bir insan görüldüğünde kardeşlik alakasının, samimiyetinin pratik ve sözlü olarak hemen işlemeye ve hissedilmeye başladığı görülür. Bu kardeşliği ve birlikteliği namaz sağlamaktadır. Namaz, tabiri caizse “kardeşlik parolası” dır. Bir mü'min, namaz kılan birini gördüğünde hemen kardeşlik sinyalinin geldiğini, sempatisinin oluştuğunu hisseder ve ona bağlılığı artar. Namaz, mü'minler arasında en etkili iletişimi temin eder. Kardeşlik ruhunun en büyük tezahür ettiği ibadet namazdır.

Eski insanlar, namazlarını vaktinde bilhassa cemaatle kılmaya dikkat eder ve itina gösterirlerdi. Camii, kalabalıkların en kolay, en samimi bağlarla sosyalleşebilecekleri ve kendi aralarında bir aşinalık alışverişi temin edip, köprü kurdukları mahaldi. Cemaat arasındaki bu manevî yaklaşımın yanında maddi yardımlaşma zemini de oluşur. Camiye gelmeyen bir Müslüman'ın, diğer Müslümanlar tarafından aranıp sorulması, hasta ve sağ olduğunun araştırılması ne güzel kardeşlik örneğidir.¹²⁸

Namaz Toplumda Birlik Ruhunu Kuvvetlendirir

Günde beş kere inananları bir araya getiren namaz, kalpleri birbirine bağlamakta, kaynaşmayı temin etmekte, sevgi ve cemaatleşme ruhunu kuvvetlendirmektedir. İslâm dininde cemaatle namaz kılmaya büyük önem verilmiştir. Cemaatle kılınan namazın, yalnız kılınan namazdan yirmi yedi derece daha üstün olduğu Hz. Peygamber'imiz tarafından açıklanmıştır.¹²⁹ Bu durum, İslâm dininin cemaatleşmeye verdiği değeri ve başta namaz olmak üzere toplu olarak yerine getirilen ibadetlerin üstünlüğünü gösterir.

¹²⁸ Mehmet Şeker, *İslam'da Sosyal Dayanışma Müesseseleri*, Ankara, 1984, s. 68-69.

¹²⁹ Bkz. Buhârî, Ezân, 30; Müslim, Mesâcid, 249, Nesâî, İmâmet, 42; Mu-vatta, Cemaât, 1.

Farz namazlarını cemaatle kılmak, İslâm'ın önemli bir özelliği olduğu gibi, imanın da en belirgin alâmetlerindendir. Cemaatle kılınan namazlar sayesinde, Müslümanların birbirine bağlılıkları canlı olarak ortaya çıkar. Cemaatle kılınan namazlar vasıtasıyla Müslümanlar arasında bir sevgi, dayanışma ve bir birliklilik oluşur.

Kur'ân-ı Kerim'in tertibinde, yazılmasında ve namazda okunmasında ilk olma özelliğini taşıyan, diğer Kur'ân Sûrelerinin aslı ve esası kabul edilen Fatiha Sûresi, Mü'minlere cemaat olma şuurunu ve birlik ruhunu aşılamaktadır. Allah Teâlâ bu sûrede "*Ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım isteriz*" açıklaması ile birlik ve cemaat anlayışı ile hareket edilmesini istemiş, fertlerin kendi adına hareket etmemesi gerektiğini önemle beyan etmiştir.

Kul "*Ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım isteriz*" derken cemaat namına, mü'minler topluluğu adına Allah Teâlâ ile antlaşma yapmış olmaktadır. Bir kimse Fatiha Sûresini okurken "yalnız sana ibadet ediyorum ve yalnız senden yardım diliyorum" dese namazı bozulur. Çünkü yüce Allah kişiden yalnız kişisel vicdan ile bir antlaşma yapmak istemiyor da sosyal vicdanı ile bir antlaşma yapmak istiyor. Yani kendi içinde, kendi şahsında toplumun adına söz almak istiyor. Hatta "biz" adına yapılan böyle bir sözleşmeye, hazır bulunan cemaatin gireceği gibi, insanın yaptığı işleri yazan meleklerin de gireceği belirtilmiştir.¹³⁰

Görüldüğü gibi Fatiha Sûresinde "*Ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz. Bizi doğru yola ilet*" şeklinde söylenen çoğul kipleri, cemaatleşmenin ve beraber hareket etmenin yolunu açmakta ve bunun zaruretime işaret etmektedir. Fatiha'yı okuyan bir kimse "ibadet ederim, yardım dilerim" ifadeleriyle tekil kipi ile değil, çoğul kipi ile sözleşmesini yapmaktadır. Demek ki öncelikle cemaatleşmenin, birliğin, toplumun oluşması gerekir ki, cemaatle namaz kılınabilsin. Kişi, kendisi ibadet yapma-

¹³⁰ Bkz. Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, I, 116-117.

sına rağmen, kardeşlerini ve toplumunu temsil ettiğini düşünerek namazını kılmaktadır. İşte bu durum, namazın birlik ruhunu geliştirdiğini göstermektedir.

“Ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım isteriz” âyeti ile Allah Teâlâ daha İslâm’ın ilk yıllarında Müslümanlara artık “ben” değil “biz” olmaları gerektiğini ifade buyurmuştur. Bu âyet, cemaat fikrini, namaz kılan her mü’minin kafasına sadece teorik olarak değil, pratik olarak da yerleştirmektedir. Çünkü cemaat, müşterek bir ruh ve sosyal bir sözleşmeye dayanır. Namaz kılan bir mü’min, dünyada tek başına da kalsa; bir cemaat olması gerektiğini düşünecek, hiç olmazsa geçmişte yaşamış olan salihler (iyiler) ve nebiler (peygamberle) cemaatinin zaman ve mekân boyutunu aşan evrensel muvahhitler (Allah’ın varlığına ve birliğine inananlar) cemaatinin devamı olduğunu hissedecektir.¹³¹

Namaz, dağınık düşünceleri ve kalpleri birleştiren bir ibadettir. Bu özelliği ile namaz, mü’minler arasındaki sevgiyi ve birliği sağlamaktadır. Günde beş kere bir araya gelen mü’minlere, Cuma günü çeşitli dünyevî meşgaleleri bir kenara bırakarak Cuma namazına koşmaları ve daha büyük bir cemaat oluşturmaları emredilmiştir.¹³² Cuma günü okunan hutbeyi dinlemek suretiyle dinî yaşayışlarını tanzim edebilme yollarını öğrenen mü’minler, bu ibadet sayesinde birlik beraberlik, sevgi ve saygı ruhunu yakalar ve birbirlerine kenetlenmesini öğrenirler.

Kısaca namaz kılan mü’min, “beni değil, bizi doğru yola ilet” duası ile cemaat adına, doğu ile batı arasındaki yaşayan bütün mü’minler adına hareket etmenin bilincine ulaşır. Fert ve toplumu bu yüksek bilince ulaştıran en temel ibadet, namazdır. Birlik içerisinde ayrılık ve gayrılıklardan uzak bir hayat yaşanmasını

¹³¹ Geniş bilgi için bkz. Yıldız, Abdullah, *a.g.e.* s. 182-183.

¹³² Bkz. Cuma, 62/9.

sağlayan en önemli âmillerin başında, namazın geldiği söylenebilir. Namaz, ilk ve son oturuşlarda “selâm bizim ve Allah’ın salih (iyi) kullarının üzerine olsun” mesajı ile doğu ve batı arasındaki gelmiş, geçmiş ve hali hazırdaki bütün mü’minlerin adına hareket etmeyi öğretmekte ve Müslümanlara, inanç, ibadet, amel, duygu, düşünce birlikteliğini tavsiye etmektedir. Namaz kılmanın ve özellikle cemaatle namazı yerine getirmenin en önemli hikmeti de bu olsa gerek.

Namaz Toplumda Sevgi ve Saygının Yerleşmesini Sağlar

Müslümanlar, cemaatle kıldıkları namazlar sayesinde birbirlerinin sevinçlerini paylaşır, birbirlerinin sıkıntı, ıstırap ve üzüntülerine vakıf ve ortak olurlar. Namaz sayesinde omuz omuza, yan yana gelen ve bir arada toplanan mü’minler, günlük hayatlarında ve toplumsal faaliyetlerinde de irtibatlarını sürdürür ve bu vesile ile aralarında kaynaşma ve sevgi oluşur.

“*Namaz imandandır.*”¹³³ Namaz, imanın nişanı ve vazgeçilmez unsurudur. Allah Teâlâ, mü’minlere imanı sevdirmiştir. Namaz da imanın en önemli şiarı ve göstergesidir. Allah sevgisi namazla başlar ve gelişir. Bir âyette şöyle buyrulmaktadır:

“*Hem biliniz ki, içinizde Allah’ın Resûlü vardır. Eğer O, birçok işlerde size uysaydı sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah, size imanı sevdirmiş ve onu gönüllerinize güzel göstermiştir.*”¹³⁴

Elmalılı merhum Hamdi Yazır, bu âyeti şöyle açıklar: *Allah, size imanı sevdirdi. Bunun üzerine iman ettiniz; bu gösteriyor ki, iman etmek için yalnız bilmek yeterli değil; bir iradenin fiil olabilmesi için sevmek gereklidir. Bundan dolayı dinin başı muhabbettir, sevgidir.*¹³⁵

¹³³ Buhârî; İman, 30.

¹³⁴ Hucurât, 49/7.

¹³⁵ Geniş bilgi için bkz. Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, VII, 197.

Namaz kılmak için de sevgiye ihtiyaç vardır. Hz. Peygamber'imiz "...*Bana namaz sevdirdi*"¹³⁶ buyurarak namazla sevgi arasındaki ilişkiye işaret etmiştir. Namazı sevebilmek, önce Allah'ı sevmeye bağlıdır. Allah'ı seven namaz kılar. Allah sevilmeden namaz da sevilmez. Allah'a muhabbet duymadan mü'minlerin birbirlerini sevmeleri de mümkün değildir. İnanalar arasında sevgiyi yaratan Allah Teâlâ'dır. Allah Teâlâ, "*iman edip de iyi davranışlarda bulunanlara gelince; onlar için çok merhametli olan Allah, (gönüllerde) bir sevgi yaratacaktır*"¹³⁷ âyetinde iman edip de onun gereği olan salih amelleri yapanlar için sevgi yaratacağını açıklamıştır. Salih amellerin en temel ibadeti namazdır. Demek ki Allah Teâlâ, namaz kılp iyi işler yapanların arasında razı olduğu sevgiyi yaratacaktır. İnananlar hem bu sayede birbirlerini sevecekler hem de sevilleceklerdir.

Allah sevgisi ve O'na itaat, birbirini tamamlayan iki husustur. Allah'a itaat, O'nu sevmenin bir göstergesidir. Namaz da Allah'ı sevmenin dışa yansıyan pratik uygulamasıdır. Allah'ı seven, O'nun razı olduğu fiilleri yapar, yasak ettiği fiillerden ise şiddetle kaçınır. Sevgi itaati, itaat sevgiyi zorunlu kılar. Namaz da öyle. Hakkıyla kılınan namaz, Allah'a itaatin zirvesini oluşturur. Namaz, Allah'a teslimiyetin, saygının ve tevazuun bir eseridir. Seven sevdiğinin emrini yerine getirir. Bu açıdan Allah'ı seven, en başta O'nun emrettiği namazı terk etmez. Yasaklarına karşı kayıtsız kalmaz.

Asıl sevgi, Allah sevgisidir. Diğer bütün sevgiler, bu ana gövdeden fişkirir, dal budak salar, çiçek açar ve meyveye durur. Bu ana gövdeden ayrı ve uzak olarak fişkiran sevgi dalları, kurumaya mahkûmdur. Bu ana gövdeden beslenmeyen sevgi çiçeklerinin solması mukadderdir. İşte namaz bu noktada insanı, asıl sevgiye yani, Allah sevgisine bağlamaktadır. Namaz sayesinde mü'min,

¹³⁶ Ahmed b. Hanbel, I, 245, 255.

¹³⁷ Tâ Hâ, 19/96.

Allah'ı sevmekte ve inananlar arasında Allah rızası için birbirini sevme faaliyeti ve hareketi başlamaktadır. Fertler arasında gerçekleşen sevgi aileye, topluma ve millet hayatına nüfûz etmekte ve hâkim olmaktadır. Fertle Allah arasındaki sevgi alakasını gerçekleştiren namaz, sevgi toplumunu ve kardeşliğini tesis etmektedir. Namazın bu gücü sayesinde insanlar birbirine sevgi beslemekte ve birbirini kucaklamaktadır.

Namaz Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Geliştirir

Namazın, sosyal yardımlaşma ve bilincin gelişmesinde büyük rolü vardır. Sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın sorumluluk duygusu içerisinde yerine getirilmesi, namazın verdiği aşk ve heyecanla mümkündür. Namaz, sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın itici ve teşvik edici gücüdür. Namaz, Müslümanları, cemaatleşmeye, sosyalleşmeye ve toplumun derdi ile ilgilenmeye sevk eden bir ibadettir. Namaz, insanlara paylaşma, yardımlaşma ve başkalarını kollayıp gözetme gibi yüce değerleri öğretir. Nitekim beş vakit namazını imkân nispetinde cami ve mescitlerde cemaatle kılmaya çalışan, Cuma namazlarına devam eden ve senede iki defa da olsa bayram namazlarına katılan insanların, daha paylaşımcı, yardımsever ve cömert oldukları görülür. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma konusunda mabetlerle bütünleşen insanların, daha fedakar oldukları anlaşılmaktadır.¹³⁸

Dayanışma toplumsal hayatın en önemli unsurudur. Sosyal dayanışma ve yardımlaşma olmadan toplumların, milletlerin ve daha genel bir ifade ile insanların birbirilerini sevmeleri ve anlamaları mümkün değildir. İnsanların çeşitli ihtiyaçlarını temin etmek, işlerini görmek, problemlerini çözmek için birbirinin desteğine ve yardımına ihtiyaçları vardır. Sosyal dayanışma, toplumun

¹³⁸ Bkz. Kerim Buladı, *Kur'an'da Sosyal Dayanışma*, İstanbul, 2004, s. 170-171.

istikrarını sağlar. Birlik ve beraberliğin sağlanmasında, toplum düzeninin korunmasında sosyal dayanışmanın fonksiyonu oldukça büyüktür. İşte bu noktada namaz, mü'minler arasındaki dayanışma ve yardımlaşmanın gerçekleşmesinde, devam etmesinde ve yaygınlaşmasında en önemli etken olarak görülmektedir. Çünkü namaz sayesinde mü'minler, bir araya gelmek suretiyle maddi ve manevî sıkıntılarının farkına varmakta ve çözüm yollarını hep beraber halletme cihetine gitmektedirler.

Kur'ân-ı Kerim'de, toplumda sosyal dengenin kurulmasında çok önemli yer teşkil eden zekâtın, sadakanın ve infakın zaman zaman namazla ya da namazın hemen arkasından zikredilmesi ¹³⁹, namaz ibadetinin sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın gerçekleşmesinde temel faktör olduğunu göstermektedir.

*"Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve âhiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekât veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder..."*¹⁴⁰ âyetinde açıkça görüleceği gibi, sosyal müesseselerin ve hayır kurumlarının en başında gelen mescitleri, camileri ve ibadethaneleri kuran ve yaşatanların âhirete inanıp da namaz kılanlar olduğuna işaret edilmiştir. Namaz, kişiyi hayra, sadaka-i câriye cinsinden olan eserler yapmaya ve bırakmaya yöneltilir. Sosyal dayanışmanın ana omurgasını da bu kuruluşlar sağlar ki, namazın bunda büyük payı vardır.

Müslümanlar, cami ve mescitler sayesinde sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın önemini kavrarlar. Müslümanların topluca namaz kıldıkları mabetler, sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın hem pratik hem de teorik anlamda merkezi durumundadırlar. Sosyal felaketlerde, toplumsal problemlerde, tabii âfetlerde öncelikle başvurulanan müesseseler buralardır. Buralar, fakirin, yoksulun,

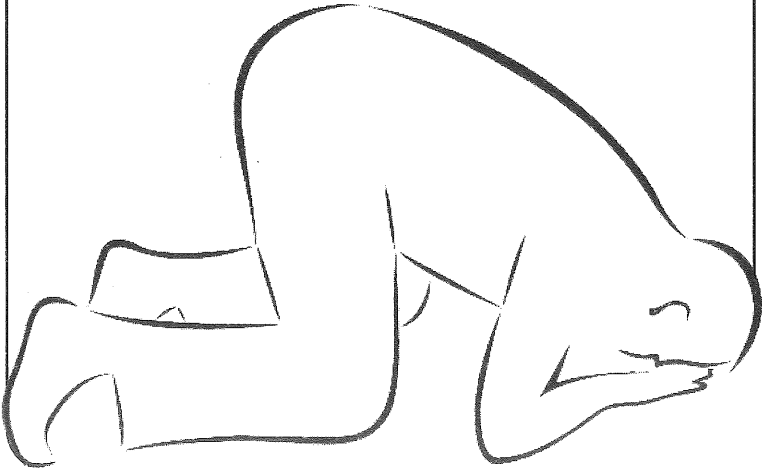
¹³⁹ Bkz. Bakara, 2/3, 43, 111, 177, 277; Nisâ, 4/162; Enfâl, 8/3; Tevbe, 9/11, 18.

¹⁴⁰ Tevbe, 9/118

yetimin, güçsüzün sevindirildiği, dulun, yaşlının, acizin ve kimsesizin sığındığı, maddi ve manevî yardıma muhtaç olanların barındırıldığı ve himaye edildiği kutsal mekânlardır. Sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın doruğa ulaştığı mabetlerin icra ettiği fonksiyonu, başka bir müessesenin yapması ve üstlenmesi mümkün değildir. Bu mabetlerin böylesi hayatî, değerli, önemli, faziletli, anlamlı ve üstün hizmeti yerine getirmeleri ve sürdürmeleri namaz sayesinde olmaktadır. Çünkü insanlar, namaz sayesinde bu mekânlarda bir araya gelerek çeşitli zorluklara karşı çözüm üretmektedirler. Bu mabetler, bireylerle toplumu, toplumla milleti ve devleti barıştıran, kucaklaştıran ve kaynaştıran kurumlardır. Demek ki namaz, Müslüman toplumların vazgeçemeyeceği dinî ve sosyal bir vazifedir. Bireyin, toplumun ve milletin yekvücut halinde ayakta durabilmesi için namaz kılmaya şiddetle ihtiyacı vardır. Bugün toplumda var olan birlik ve sevginin en önemli etkeni cemaatle kılınan namazlar değil midir?

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Toplum ve Namaz

Namazla İlgili Bazı Kavramlar

Kur'an'da bir konunun, bir prensibin, bir hükmün bazen çeşitli kavramlarla ve değişik lafızlarla açıklandığı görülmektedir. Temel düşünce ve verilmek istenilen ana fikir bir olmasına rağmen, görülen lafız ve kavram değişiklikleri, Kur'an'ın üslûbununenginliğini ve Kur'an dilinin zenginliğini göstermektedir. Ayrıca bu vesile ile çok ince ayrıntılara ve özelliklere işaret edilmektedir. Herhangi bir hüküm veya konunun iyice anlaşılabilmesi için bu konuya ışık tutan âyetlerin tümünü bir araya toplayarak lafızlar, kavramlar ve kelimeler arasındaki farkların tesbit edilmesi gerekir. Biz bu düşünceden yola çıkarak namazla ilgili dört terimi ele alacağız.

İkâmetü's-Salât (Namazı İkâme Etmek)

Kur'an-ı Kerim'de, "namaz kılmak, namazı ikâme etmek" anlamında olan "ikâmetü's-salât" kavramı, 45 yerde geçmektedir.¹ "İkâmet" kelimesi, bir şeyi devam ettirmek, muhafaza etmek,

¹ Bkz. M. Fuad Abdulkaki, *a.g.e.*, s. 578-580.

bir şeyde sebat eylemek, kaldırıp dikmek, düzeltip doğrultmak, kıymetlendirmek, dikkat ederek yapmak manalarına gelir.²

Kur'ân'ın çeşitli sûrelerinde mü'minlerin özellikleri beyan edilirken "*namazı dosdoğru kılarlar*" şeklinde inananlar methe-dilmektedir. Konumuza ışık tutması açısından Kur'ân'ın bu konudaki beyanına bakalım: "*Onlar gayba inanırlar, namaz kılarlar, kendilerine verdiğimiz mallardan Allah yolunda harcarlar.*"³

Bu âyette geçen "*ikâmetü's-salât*" kavramı şöyle tefsir edilmiştir: Namazı, farzlarında, sünnetlerinde ve âdabında hiçbir eksiklik yapmadan tadil-i erkânı ile kılmak, namaza devam etmek, namazın edasına gayret ve çaba sarf etmek, bir kusur ve gevşeklik göstermemek, onu eda etmek için her şeyden kendini tecrit etmek, namazda sebat etmek, namazı özelliklerine riâyet ederek kılmak.⁴

Namazın ikamesi, namazın edasından ibarettir. Yukarıda sunduğumuz âyette ve Kur'ân'ın diğer sûrelerinde geçen âyetlerde namazın ikâme edilmesi ve dosdoğru kılınması "*ikamet*" mastarından türeyen kelimelerle ifade edilmiştir. Pazardaki mal rağbet görüp tükendiği zaman bunu ifade için "*kâmeti's-sûk*" (çarşı ayağa kalktı) denilir ki, "*ikâmet*" kelimesinin bu kökten türediği söylenmiştir. Buna göre, "*namazın ikâmesi*" (ikâmetü's-salât) kavramı, namaza rağbet edilmesi anlamını da içerir.⁵

Bu izahlara göre namaza rağbet, namaza karşı ilgi, namaza karşı istek, namaza karşı muhabbet duymak ve namaza devam

² Bkz. İsfahâni, *el-Müfredât fî Ğaribi'l-Kur'ân*, Tahkik. Seyyid Geylânî, Beyrut, ts. s. 416-417; İbn Manzûr, *a.g.e.*, 498; Asım Efendi, *Kamûs Ter-cümesi*, İstanbul, 1886, IV, 457-458; Zemahşerî, *a.g.e.*, I, 39-40; Şevkânî, *a.g.e.*, I, 42; Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, I, 186.

³ Bakara, 2/3.

⁴ Zemahşerî, *a.g.e.*, I, 39-40; Râzî, *a.g.e.*, II, 27; Şevkânî, *a.g.e.*, I, 42.

⁵ Bkz. Râzî, *a.g.e.*, II, 27; Zemahşerî, *a.g.e.*, I, 39-40.

etmek, “*ikâmetü’s-salât*” kavramı ile dile getirilmiştir. Çarşı-Pazar ihtiyaçları nasıl aralıksız devam ve tekerrür ediyorsa, namaz da aynı şekilde tekrar tekrar kılınmalı ve devamlı bir şekilde yerine getirilmeli, namaza olan ilgi, iştiaak ve arzu, insanın yaşaması ve hayatını sürdürmesi için gerekli olan; yenilen, içilen ve giyilen maddeler gibi sürekli olmalıdır. Bir insan, yaradılışının ve yapısının icabı nasıl maddi alanındaki ihtiyaçlarından vazgeçemiyorsa, bir mü’min de namazdan hiçbir şekilde vazgeçemez. Asgarî ölçülerde bile olsa, fizyolojik yapının sürdürülmesi için bir takım gıdalara, vitaminlere ve beslenmeye ihtiyaç duyulduğu gibi, imanın korunması, manevî hayatın tanzimi ve ihyası için de namaza devam edilmesi şart ve zarurîdir. Nasıl tek çeşit bir gıda ile insanın, sağlığını koruması mümkün değilse, mü’min de sadece bir veya birkaç vakit namazla manevî hayatını devam ettiremez. Her vakit için farz kılınan namazlardan ayrı ayrı manevî gıdasını almalı ve bu faaliyetine kesintisiz ölünceye kadar devam etmelidir. Aksi takdirde iman ağacının kuruması, verimsizleşmesi söz konusu olabilir.

“*Namazı dosdoğru kılarlar*”⁶ âyetini müfessirler çeşitli şekillerde izah etmişler ve âyette geçen “*ikâmet*” mastarından türeyen “*yükimûne*” ye yüklenen mana üzerinde durmuşlardır. Bu arada namaz kılmanın, “*salât*” (namaz) kökünden türeyen bir kelime ile değil de “*ikâmet*” mastarından türeyen bir kelime ile ifade edilmesinin inceliğini ve sırrını araştırmaya çalışmışlardır. Merhum Hamdi Yazır’ın bu konudaki değerlendirmesi oldukça dikkate şayandır.

Kur’an’da, namaz hakkında “*yüsallûne*” (namaz kılarlar) veya “*sallû*” (namaz kılınız) fiillerinden çok “*yükimûne’s-salâte*” (Namazı ikame ederler), “*ekîmü’s-salâte*” (namazı ikame ediniz), “*hâfizû*

⁶ Bakara, 2/3.

ale's-salavâti" (Namazları muhafaza ediniz) şeklinde ikâmet ve muhafaza masterından gelen fiillerin buyurulması dikkate değer bir husustur. Elbette "*namazı ikame ederler*" demenin, "*namazı kılarlar*" demekten daha fazla bir anlamı vardır ki, bu, en az "*doğru dürüst*" yani, namazın şartlarına uymak, Allah'a boyun eğmek ve tevâzu göstermek suretiyle güzelce kılmak ve hatta kıldırmak manalarını ifade eder. Bunun için namazda tadil-i erkân (namazı rükünlerine uyarak kılmak) vacip olduğu gibi, özellikle namazın gereklerini tamamlamak için gayret sarf etmek de dinin lüzumlu gördüğü hususlardandır.⁷

Hamdi Yazır, "*namazı ikâme ederler*" kavramını idarî mesûliyet açısından da değerlendirmektedir. Ana-babanın çocuklarına namaz terbiyesi vermesi; din kardeşlerin birbirlerine namazı tavsiye etmesi ve hatırlatması; âmirlerin engelleri ortadan kaldırmak ve imkânları tamamlamak suretiyle namazı beğendirmesi ve teşvik etmesi; Cum'a namazına ve cemaatle namaz kılmaya dikkat ve devam edilmesi de bu cümledendir.⁸ Mevdûdî, "*ikâmetü's-salât*" (namazı dosdoğru kılmak) teriminin çok geniş kapsamlı olduğuna dikkat çekerek, namaz için her yerde sürekli düzenlemelerin yapılmasının gerekli olduğuna işaret etmiş ve namazın ikâmesinin de ancak cemaatle mümkün olabileceğini belirtmiştir.⁹

"*İkâmet*" kelimesinin, kaldırıp dikmek, düzeltip doğrultmak anlamına da geldiğini düşünürsek, namazın, bireyin gönlüne, ailenin içerisine, toplumun ortasına bir direk, bir sütun gibi dikilmesinin yani, namazın en başta bireyin, ailenin, toplumun ve milletin hayatına hâkim olmasının gerekliliğini kolayca anlamış oluruz. İslam toplumunda namazın fertlere, ailelere,

⁷ Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, I, 186.

⁸ Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, I, 186.

⁹ Mevdûdî, *a.g.e.*, I, 49.

cemiyetlere, müesseselere öyle hâkim olması gerekir ki, diğer bütün İslâmî hükümler ve ibadetler namazın ruhuyla ayakta durabilsin, günahların ve haramların yaygınlaşması bu şekilde önlenibilsin. Çünkü namaz, İslâm binasının direğidir. Namaz olmadan, İslâm binasını ayakta tutmak ve onun hükümlerini hayata hâkim kılmak mümkün değildir. Bu açıdan namazın gönüllerde ikâmesi şarttır.

Yine Hamdi Yazır, “*namazı kılarlar*” yerine “*namazı ikâme ederler*” kavramının kullanılması arasındaki ince farkı şöyle izah etmektedir. “*Namaz kılarlar*” yerine, iki kelimelik “*namazı ikâme ederler*” seçilmiştir. İlk önce “*dikmek veya doğrultmak*” manalarını düşünelim: Bu âyette namaz, cemaat ile kaldırılabilircek büyük bir direğe benzetiliyor ve onun güzelce dikilmesi veya doğrultulması suretiyle o yüksek din binasının inşası, korunması ve devam ettirilmesinin gereği anlatılıyor. Bundan dolayı “*namazı kılarlar*” demekle, “*namazı ikâme ederler*” demek arasında ne büyük fark vardır. Gerçekten din, gayet büyük ve kudsî bir binadır. Ve bu binanın kerestesi, malzemeleri, şekli ve planı (yani şariat) bizzat Allah’ın yaptığı ve koyduğu bir bütündür. Onun uygun olarak inşası, kurulup meydana gelmesi ve içinde saadetle yaşanması da insanlara aittir. Benzetme yoluyla diyebiliriz ki, bu binanın mimarı Allah, baş kalfası peygamber, ameleli ümmettir. Bu binanın temeli kalplerin derinliklerinde atılacak ve ağızlardan taşacak, direği tek başına namazlarla hazırlanacak, düzenlenecek ve cemaatle görünme meydanına dikilecek, sonra da üzerine diğer kısımlar inşa edilecektir.¹⁰

Namazın görünme meydanına çıkması, topluma hâkim olması demektir. Namaz öyle dikkatle, ızanla ve intizamla ikame olunacak ki, şehirlerin meydanlarına dikilen yüksek anıtlar ve

¹⁰ Geniş bilgi için bkz. Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, I, 186-187.

kulelerin görülmesi gibi, her yerde hissedilecek ve müşahade edilecektir. Bireyin hayatında görünecek, ailenin yaşamında belirecek, toplumun katmanlarında, devletin ve milletin müesseselerinde hâkim olacaktır. İşte bu açıdan, İslâm binasının güç ve kuvvet kaynağı olan namaz direğinin dikilmesi ve ayakta kalabilmesi için, her Müslüman ferdin, her Müslüman anne-babanın, her Müslüman âmir ve memurun, her Müslüman işçi ve işverenin, Her Müslüman ilim adamının, öğrencinin, her Müslüman sanatçının kısacası Müslüman olan herkesin dikkatli, gayretli, disiplinli bir şekilde çaba sarf etmesi gerekir. Namazın ikâmesi de ancak bu gayretlerle olur. Bu yarışın içerisinde yerini alan mü'minlere Allah Teâlâ kurtuluşu vaat etmektedir.

Muhâfezatü's-Salât (Namazı Muhâfaza Etmek)

Bu kavramın kökü olan H.F.Z. (hafeza), saklamak, korumak, ezberlemek, bir manayı görüp gözetmek, gafil olmayıp dikkatli ve basiretli olmak manalarına gelir. *Muhâfaza* kelimesi, Hâfeza filinin mastarıdır. "*Muhafaza*", devam etmek, bir işte hırslı olmak, kontrol etmek, gözetmek, sözleşmeyi yerine getirmek, namuslarını, harimlerini korumak, müdafaa etmek anlamlarına gelir.¹¹

Kur'an-ı Kerim'de namazın muhafazası ile ilgili açıklama "*namazı muhafaza ederler, namazı korurlar, namazı muhafaza edin*" şeklinde fiil ve emir kiplerinde olmak üzere dört yerde geçmektedir.

Namazın korunması hakkında şöyle buyrulmaktadır: "*Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a saygı ve bağlılık içinde*

¹¹ İbn Manzûr, *a.g.e.*, VII, 441-442; Asım Efendi, *a.g.e.*, III, 160-161.

namaz kılın."¹² Bu âyetle geçen "*namazları muhafaza edin*" ilâhî hitabı şöyle açıklanmıştır: Namazları vakitlerinde eda edin, şartlarına ve rükünlerine riâyet edin, ısrarla onları takip etmek suretiyle muhafaza edin.¹³

Namaz, namaz kılan kimseyi üç şekilde muhafaza eder:

Birincisi: namaz, kişiyi günahlardan, (masiyetlerden) muhafaza eder. Nitekim bir âyetle şöyle buyrulmaktadır: "...*Muhakkak ki namaz, hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar...*"¹⁴ Namaz, namazı muhafaza eden kimseyi bütün çirkinliklere karşı muhafaza eder.

İkincisi: Namaz, namaz kılan kimseyi, bela ve sıkıntılardan muhafaza eder. Nitekim bu konuda şöyle buyrulmaktadır: "*Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin...*"¹⁵

Üçüncüsü: Namaz, kendisini kılan kimseye şefaât eder. Bu hususta bir âyetle şöyle buyrulmaktadır: "*Namaz kılın, zekât verin, önceden kendiniz için yaptığımız her iyiliği Allah'ın katında bulacaksınız...*"¹⁶ Bir de namazda kıraat (Kur'ân okuma) vardır. Kur'ân ise okuyucusuna şefaât edecektir. O, şefaât eden ve şefaati kabul olunandır.¹⁷

En'am Sûresinin 92. âyetinde iman edenlerin özellikleri şöyle anlatılır: "*Bu (Kur'ân), ümmü'l-kurâ (Mekke) ve çevresindekileri uyarmak için sana indirdiğimiz ve kendinden öncekileri doğrulayıcı mübarek bir kitaptır. Âhirete inananlar, buna da inanırlar*

¹² Bakara, 2/238.

¹³ Bkz. Beydâvî, *a.g.e.*, I, 365; Neseî, *a.g.e.*, I, 365; Hâzin, *a.g.e.*, I, 365 (Mecmuatü'n-Mine't-Tefâsîr içindeler); Kurtubî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, Beyrut, 1995, ts. c.II, cz.III, 190.

¹⁴ Ankebût, 29/45.

¹⁵ Bakara, 2/45.

¹⁶ Bakara, 2/110.

¹⁷ Râzî, *a.g.e.*, VI, 125.

ve onlar namazlarını hakkıyla kılmaya devam ederler.” Bu âyet; kendinden önceki kitapları tasdik eden ve mübarek olan bir kitaba (Kur’ân’a) inanan mü’minlerin vasıfları belirtilirken, onların en önemli hususiyetinin namaza devam etmek olduğuna işaret edilmiştir. Ayrıca âhirete inananların Kur’ân’a da inanmaları gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Âhret gününe inanan herkes, Hz. Muhammed (a.s.)’in peygamberliğine ve ona indirilen kutsal kitaba inanmak mecburiyetindedir. Bu özellikte olan kimseler, namazlarını da dosdoğru vaktinde eda ederler. Bu âyet şu şekilde yorumlanmıştır: Diğer ibadetler arasında sadece namazın muhafazasının (namaza devam edilmesinin) zikredilmesi ve tahsis edilmesi, namazın diğer ibadetlerin direği ve başı mevkiinde olmasındandır.¹⁸ Kim namaza devam ederse namaz onu, namaza benzer ibadetleri yapmaya ve onları muhafaza etmeye de muvaffak kılar.¹⁹ Bu âyetle diğer ibadetlerin değil de sadece namazın tahsis edilmesinin sebebi, namazın dinin direği ve imanın bayrağı olmasındandır. İmandan sonra Allah indinde en şerefli ibadet namazdır. Kul, namazı muhafaza ederse bütün ibadetleri ve taâtları da bu sayede muhafaza edebilir.²⁰

Mü’minûn Sûresinde, kurtuluşa eren müminlerin ibadetlerinden, ahlâkî davranışlarından, namus anlayışlarından, toplum hayatının dengesini korumak için gösterdikleri gayretten, emanet ve ahitlerine gösterdikleri bağlılıklarından bahsedilir. Daha sonra onların namazlarını muhafaza ettiklerine özellikle işaret edilir. Bu konudaki İlahî beyan şöyledir: *“Ve onlar ki, namazlarına devam ederler(muhafaza ederler)”*.²¹

¹⁸ Şevkânî, *a.g.e.*, II, 177.

¹⁹ Zemahşerî, *a.g.e.*, II, 45.

²⁰ Beydâvî, *a.g.e.*, II, 446; Nesefî, *a.g.e.*, II, 476; Hazin, *a.g.e.*, II, 446.

²¹ Mü’minûn, 23/9.

Namazın muhafazasından (namazın korunmasından) maksat, namazın dosdoğru kılınması, vakitlerine riayet edilmesi, rükû, sücûd ve kıraatinin tam yapılması, namazların ilk vakitinde kılınması, rükünlerinin ve şartlarının yerine getirilmesidir. Namaz kılacak kişi her vakitte bunların yapılmasına çalışacak ve gayret edecektir.²²

Hamdi Yazır'ın belirttiği gibi mü'minler, ilâhî emanetlerden olan farz namazlarını geçirmemek veya eksik bırakmamak için onları daima gözetirler. Namazlarını vakti vaktine şart ve âdâbı ile kılmaya devam ederler. Namazlarını muhafaza etmek için çalışırlar ve gayret gösterirler.²³

Zemahşeri'nin beyanına göre yukarıdaki âyette namaz kelimesinin çoğul (salavât şeklinde) yapılmasının sebebi, namazın sayılarına riayet edilmesini ifade etmek içindir. Bunlar da beş vakit namaz, vitir, her namazla birlikte kılınan ravâtib (düzenli kılınan) sünnetler, Cuma, bayram, cenaze, yağmur, ay ve güneş tutulması ile ilgili kılınan namazlar, kuşluk, teheccüd, tesbih, hacet ve bunların dışındaki nafile namazlarıdır.²⁴

Bu açıklamalara göre, mü'min öncelikle farz namazlarına devam etmeli ve bunların eksikliğini tamamlayacak nafile kapsamında olan çeşitli sünnetlere, ibadetlere de ağırlık vermeli ve devam etmelidir. İşte bir Müslüman'ın bu anlamda gayret sarf etmesi ve imkânlar dahilinde sünnetlere de devam etmesi, onu, kurtuluşa eren kâmil mü'minlerin arasına katar. Zemahşeri'nin yukarıda sunduğumuz izahı, sünnetin, kulluk hayatındaki önemini göstermekte ve bunların mü'mini kemâle erdiren önemli ibadetler olduğunu vurgulamaktadır.

²² Zemahşeri, *a.g.e.*, III, 177; İbn Kesir, *a.g.e.*, V, 458; Şevkânî, *a.g.e.*, V, 458; Kurtubî, *a.g.e.*, c. VI, cz. XII, 100.

²³ Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, V, 3430.

²⁴ Zemahşeri, *a.g.e.*, III, 177.

Meâric Sûresinde, insan cinsinin pek hırslı, sabırsız, şikayetçi, cimri olduğu belirtildikten sonra, namaz kılanlar bundan istisna kılınmış ve onların, namazlarını devamlı kıldıkları belirtilmiştir. Bu sifata hâiz olanların bazı özellikleri sıralandıktan sonra *“O’lar, namazlarını koruyanlardır.”*²⁵ buyrulurak, cennetle taltif edilecekleri belirtilmiştir.

Namazın muhafazası ile ilgili âyetlerde geçen “hâfeza” fiilinin, hadislerde de geçtiğini görmekteyiz. Bir hadis-i kutsîde Hz. Peygamber, Allah Teâlâ’nın şöyle buyurduğunu beyan etmektedir: *“Kim namazı vaktinde kılar, onu muhafaza eder ve hakkını küçümseyerek onu zayi etmezse, o kimseyi cennete koymaya sözüm vardır. Her kim de namazı vaktinde kılmaz, onu muhafaza etmez ve hakkını küçümseyerek onu zayi ederse, ona verilmiş bir söz yoktur. Dilersem ona azap ederim, dilersem onu bağışlarım.”*²⁶

Hadiste görüldüğü gibi, namazı vaktinde kılmak, namazı muhafaza etmek, namazın hakkını korumak ayrı ayrı zikredilmiştir. Bu da onların arasında hassas farkların olduğunu gösterir. Namazı vaktinde kılmanın önemli olduğu gibi, namazı muhafaza etmek yani, ona devam etmek, onun rükünlerine, şartlarına riayet etmek, âdâbından bir şeyi eksik yapmamak da son derece mühimdir. Hakkını vererek, rükünlerini ve şartlarını koruyarak kılınan namazın karşılığı, hadiste de belirtildiği gibi cennettir. Bu hadiste belirtilen hususlar, zikrettiğimiz âyetlerde geçen kavramların da bir çeşit izahından ibarettir.

²⁵ Meâric, 70/34.

²⁶ Ahmed b. Hanbel, IV, 244.

Devâmu's-Salât (Namazı Devamlı Kılmak)

Bu kavramın kökü, *D.V.M.* dir. Dâme-yedûmü-devmen-devâmen ölçüsünde gelir. Devâm sözcüğü, daim olmak, bir halde bulunmak, sabit olmak, bir işe devam etmek, hareketli bir şeyin sükûnet bulması, anlamlarına gelir. “Dâim” kelimesi ise sabit manasına gelir.²⁷

Namazın devamlı kılınması ile ilgili kelime Kur’ân-ı Kerim’de bir yerde geçmekte ve mü’minlerin niteliği olarak zikredilmektedir. “Onlar namazlarında devamlıdırlar (ihmal göstermezler)”²⁸

Müfessirler bu âyette geçen “devam” kelimesinden türeyen “dâim” sözcüğünü çeşitli şekillerde tefsir etmişlerdir. Bu âyette geçen devamdan maksat, sükûn ve huşû’ dur. Onlar, namazlarını huşû ve sükûnetle kılarlar. Yine âyette geçen devamdan maksat, namazı vaktinde kılmaktır. Onlar namazlarına devam ederler ve vaktinde kılarlar. “Onlar namazlarında devamlıdırlar” ifadesi, onlar, namaz kılarlarken sağa sola bakmazlar, nafîle ibadetlerini çokça yaparlar, farz namazlarının yanı sıra nafîle namazlara da devam ederler, bir ibadet yaptıkları zaman, onu sürekli yerine getirir ve onda sebat gösterirler, hiçbir meşgûliyet ve hiçbir engel onları namazdan alıkoymaz, şeklinde tefsir edilmiştir.²⁹

Katâde Hazretleri, “Onlar namazlarında devamlıdırlar” âyeti hakkında açıklama yaparken şöyle bir rivâyette bulunur. Dan-yal (a.s.) Ümmet-i Muhammed’in sıfatını zikrederken şöyle

²⁷ Bkz. İbn Manzûr, *a.g.e.*, XII, 212-219; Asım Efendi, *a.g.e.*, IV, 228; Develioğlu, Ferit, *a.g.e.*, s. 214.

²⁸ Meâric, 70/23.

²⁹ Bkz. İbn Kesir, *a.g.e.*, VIII, 254; Kurtubî, *a.g.e.*, c. IX, cz. XVIII, 267; Şevkânî, *a.g.e.*, IV, 363; İbn Arabî, Muhammed b. Abdillâh, *Ahkâmü'l-Kur’ân*, Beyrut, 1988, IV, 309.

buyurmuştur: Onlar namaz kılarlar, şayet Nûh kavmi onlar gibi namaz kılsaydı, suda boğulmazlardı. Âd kavmi kılsaydı, onların üzerlerine kasıp kavuran helak edici rüzgâr gönderilmezdi. Semûd kavmi kılsaydı, onları sayha (korkunç ses) yakalamazdı. Namaza sarılınız. Çünkü o, mü'minler için güzel bir ahlaktır, huydur.³⁰

"Onlar namazlarında devamlıdır" âyetini Hamdi Yazır şöyle açıklamaktadır: Onlar, sadece "onun farz olduğuna inandım" demekle kalmayıp Allah'ın emrettiği ve peygamberin öğrettiği şekilde bilinen namazlarını terk etmeksizin devamlı kılmayı huy edinmişlerdir. Onlar, Allah Teâlâ'yı ve O'nun emirlerini unutmazlar.³¹

Namazın devamından maksat, namazı sürekli kılmak ve onu hiçbir zaman terk etmemek, unutmamak ve bu konuda ihmal göstermemektir. Mü'minler, gece gündüz, yaz kış, harar ve sefer, savaş ve barış, zenginlik ve fakirlik, sıhhat, afiyet ve hastalık, yorgunluk ve bıkkınlık, keder ve sevinç demeden devamlı güçlerinin yettiği ölçüde, nefes alıp verdikleri müddetçe namazlarını asla bırakmazlar, terk etmezler ve bu konuda gevşeklik göstermezler.

Namaza devam hususunda hiçbir zaman ve hiçbir surette usanç göstermezler. Mü'min, yaşadığı müddetçe, Allah'ı unutmaz ve her an Allah'la beraber olduğunu düşünür. Bu açıdan mü'min, zikrini, fikrini, tefekkürünü Allah'a itaatte odaklaştırır ve O'nun zikri ile kalbi mutmain olur. Mü'min, *"Bilesiniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur"*³² ilahî düsturu ile hayat, huzur, rahat ve güven bulur.

³⁰ İbn Kesîr, *a.g.e.*, VIII, 254.

³¹ Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, VIII, 5358.

³² Ra'd, 13/28.

Mü'min, Meâric, Sûresinin 23. Âyetinde belirtilen *"Onlar namazlarında devamlıdır"* şeklinde tarif edilen en önemli hususiyetini koruyan bir kimsedir. Özellikle farz kılınan namazları hiç aralık vermeden kılmak, mü'minin vazgeçilmez özelliğidir. Farzların eksikliklerini tamamlamaya vesile olan sünnetleri de ihmal etmez. Mü'min namazla dopdolu bir hayatın sahibidir. Namaza üşenerek gelen³³, üşenerek namaz kılanlar³⁴ gibi davranmaz. O'nun hayatında Allah'a kulluk hususunda "üşenmek" kavramının yeri yoktur. Namaz konusunda onun hayat çizgisinde ara vermek, savsaklamak, tehir etmek, tembel ve atıl davranmak asla yoktur. İşte namazlarda devamlı olmanın gereği budur. Bu vasıfla övülen mü'minler, ruhlarını teslim edinceye kadar fasılasız namazlarını devam ettirirler ve asla bu hususta zafiyet göstermezler.

İbadetlerin devamlılığının ve sürekliliğinin önemli ve kıymetli olduğunu belirten çeşitli hadisler vardır. Bu hadisler, az bile olsa devamlı yapılan ibadetlerin değerine ve kıymetine işaret etmektedir.

Allah Rasûl'üne, Allah indinde amellerin en makbul olanı hangisidir diye soruldu: bunun üzerine *"Az bile olsa devamlı olanıdır"* buyurdular.³⁵ Başka bir hadisinde Allah Rasûl'ü şöyle buyurmaktadır: *"Allah indinde amellerin en makbulü, az da olsa devamlı yapılandır."* Hadisin râvisi şöyle demektedir: *"Muhammed (s.a.v.) in aile halkı, bir amel yaptıklarında, ona devam ederler ve onun peşini bırakmazlardı."*³⁶

³³ Bkz. Tevbe, 9/54.

³⁴ Bkz. Nisâ, 4/142.

³⁵ Buhârî, İman, 32, Rıkak, 18, Müsâfirûn, 216, 218; Münâfikûn, 78; Ebû Davûd, Tatavvû, 27; Nesâî, Kıyâmü'l-leyl, 19; İbn Mace, Züh'd, 28; Ahmed b. Hanbel, II, 350, V, 219, VI, 40, 61, 125, 165.

³⁶ Müslim, Müsâfirûn, 215.

Yukarıda anlamlarını sunduğumuz hadisler, ibadetlerde devam ve sürekliliğin mühim ve değerli olduğunu göstermektedir. “Az da olsa” tabiri, ibadetlere, sünnetlere ve tatavvû (gö-nüllü) cinsinden yapılan amellere işaret etmektedir. Çünkü farzların vakitleri, miktarları bellidir. Hatta sünnetlerin mik-tarları ve kılınacak zamanları dahi Hz. Peygamber tarafından uygulamalı olarak gösterilmiştir. Farzlar, devamlı ve sürekli ya-pılması gereken ibadetlerdir. Mü’minler, farz namazlarını ye-rine getirmenin yanında sünnetlere ve tatavvû denilen ibadet-lere de devam etmeli ve kulluk görevinin sürekli ve kesintisiz olduğunun bilinci ile hareket etmelidirler.

⁴⁰ Hazin, *a.g.e.*, IV, 333, İbn Kesîr, *a.g.e.*, V, 456.

huşûnun gerekli olduğuna işaret edilmektedir. Mü'minler, namazlarını derin bir saygı içinde kılarlar. Ancak namazı ihlaslı bir şekilde kılabilmek, huşû sahibi mü'min olmaya bağlıdır. İlgili âyetin anlamını sunarak konumuzu aydınlatmaya çalışalım: *"Gerçekten mü'minler kurtuluşa ermiştir. Onlar ki, namazlarında huşû içindedirler."*⁴¹ Bakara Sûresinin 45. âyetinde *"Sabır ve namazla Allah'tan yardım isteyin. Şüphesiz o (sabır ve namaz), Allah'a saygıdan kalbi ürperenler dışında herkese zor ve ağır gelen bir görevdir"* buyrulur, sabır ve namazın ancak huşû sahibi mü'minlere zor ve ağır gelmeyeceği vurgulanmıştır. Zaten namaz, başlı başına sabrı gerektiren bir ibadettir. Bu sabrı da ancak huşû sahibi mü'minler gösterebilir.

Huşû kelimesini, bazı âlimler, korku, çekingenlik gibi kalbî fiillerden olmak üzere tarif etmiş; bazıları da sükûnet içinde olmak ve sallanmayı terk etmek gibi organlara ait fiilden göstermiştir.⁴² "Doğrusu huşû, aslı kalpte ve belirtisi bedende olmak üzere iki şekilde olur. Kalbe ait tarafı, Rabbin yüceliği ve büyüklüğü karşısında kalbin son derece saygı hissi duymasıdır. Dış görünüşü ile ilgili yönü de vücut organlarında bu duygunun belirlenmesiyle bir sakinlik ve sükûnetin meydana gelmesi, gözlerinin önüne ve secde yerine bakıp, sağa sola, şuna buna iltifat etmemesidir."⁴³

Namazda huşû, bütün gayreti, enerjiyi namaza hasretmek, Allah'ın ve namazın dışındaki bütün şeylerden yüz çevirmek, gözü namaz kılınan mahalden başka yerlere çevirmek, namazda sallanmak, gerinmek, esnemek, gözü yummak, kolları yenin içine girdirmeden elbiseyi sarkıtmak, parmakları çatırdatmak,

⁴¹ Mü'minûn, 23/1-2.

⁴² Bkz. Râzî, *a.g.e.*, XVI, 390-391; Hazin, *a.g.e.*, IV, 333; Şevkânî, *a.g.e.*, III, 588; Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, V, 3428.

⁴³ Yazır, Muhammed Hamdi, *a.g.e.*, V, 3428.

elleri böğre koymak, parmakları birbirine birleştirmek, secde mahallindeki taşları evirip çevirmek gibi hususlardan sakınılarak namazın âdâbı ile ilgili gerekli olan prensiplere riayet etmek, şeklinde açıklanmıştır.⁴⁴

Sunduğumuz bu malûmatlar dâhilinde diyebiliriz ki huşû, namazın en önemli sıfatıdır. Ancak huşû ile kılınan namaz kurtuluşa götürür. Kulun Allah'a en yakın olduğu ibadet olan namazın, mümkün mertebe dünyevi meşgalelerden uzak tutularak kılınması, büyük önem arz etmektedir. Namaz kılan kimsenin kalbini, her türlü vesveseden, namazın ruhunu zedeleyen düşüncelerden ve dünyevi isteklerden arındırması, huşûnun en belirgin özelliğidir.

Kalbin huşûnun yanında azaların da sükûnet içinde olması, Allah'ın huzurunda dururken, onların da ciddiyet ve disiplin içinde bulunması namazdaki huşûnun ikinci temelini oluşturur. Kalbin huşû içinde olması, azaların da huşû içinde olmasını sağlar. Kalpteki samimiyet, ihlas ve Allah'a bağlılık azalara da yansır. Kurtubî'nin de belirttiği gibi, huşûnun mahalli kalptir. Kalp huşû içinde olunca, vücut organlarının hepsi huşû içinde olur. Çünkü kalp, organların hükümdarı ve âmiridir.⁴⁵

Azalar, kalbin durumuna göre şekillenir. Kalp, lokomotif, organlar vagon durumundadır. Azaların namaz içinde laubali hareketlere yönelmesi, kalpteki gevşeklikten, samimiyezsizlikten ve şuursuzluktan meydana gelir. Bu anlamda Peygamber (s.a.v.) in şu hadisi gayet önemlidir. Peygamber (s.a.v.) namazda sakalı ile oynayan bir adamı gördü. Bunun üzerine şöyle buyurdu: “Şayet onun kalbinde huşû olsa idi, azalarında da huşû

⁴⁴ Zemahşeri, *a.g.e.*, III, 175; Neseî, *a.g.e.*, IV, 333; Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî, *İhyaü Ulûmiddîn*, Beyrut, ts. I, 185.

⁴⁵ Bkz. Kurtubî, *a.g.e.*, c. VI, cz. XII, 96.

olurdu.”⁴⁶ Hz. Âişe (r.a)’nin bu konudaki rivayeti de şöyledir: “Rasûlüllah (s.a.v.)’e namazda iltifat (yüzünü sağa sola çevirip bakma) hakkında sordum. Bunun üzerine o şöyle buyurdu: “O bir çalmadır ki, şeytan onu kulun namazından çalıp kaçar.”⁴⁷

Hadisten açıkça anlaşılacağı üzere namazda etrafı seyretmek, namazın huşûna zarar vermektedir. En önemlisi de, şeytanın bu manada gayret sarf etmesidir. Şayet şeytan, namazı terk ettirmek hususunda kişiye tesir edemeyeceğini anlarsa, bu takdirde namazın sevabını ve mükemmeliyetini azaltacak faaliyetlere girer. Yukarıda ki hadiste zikredilen “çalıp kapma” tabirinden bunun anlaşılması mümkündür.

Gazâlî, “huşû, imanın meyvesi, Allah Teâlâ’nın varlığına ve birliğine kesinlikle inanmanın bir neticesidir. Bundan nasibini alan kimse, namazda, namazın dışında, yalnızken, hatta tuvalete giderken bile huşû içinde olur. Çünkü huşû, kula, Allah Teâlâ’nın bütün hareketlerine vakıf olduğunu bilmesini, O’nun yüceliğini tanımasını ve kendi kusurlarını idrak etmesini temin eder. Huşû, bu bilgilerden doğar. Bu açıdan huşû, yalnız namaza mahsus değildir”, demektedir.⁴⁸ Buna göre kişinin, bütün hareketlerinin Allah Teâlâ tarafından gözetildiğinin bilinci ile hareket etmesi, sözlerini, fiillerini, davranışlarını, hal ve hareketlerini bu şuurla tanzim etmesi de bir huşûdur.

Namazda huşû’nun öneminden dolayıdır ki, bu husus tartışma konusu olmuştur. Huşû, namazın farzlarından bir farz mıdır? Veya faziletlerinden bir fazilet midir? Bu konuda iki görüş ileri sürülmüştür. Bazı âlimler, huşûnun, namazda farz olduğunu

⁴⁶ Zemahşerî, *a.g.e.*, III, 175; Beydavî, *a.g.e.*, IV, 333; Hazin, *a.g.e.*, IV, 333; Kurtubî, *a.g.e.*, c. VI, cz. XIII, 97.

⁴⁷ Buhârî, Ezân, 93; Ebû Dâvûd, Salât, 161; Tirmizî, Cuma, 59; Nesâî, Sehv, 10.

⁴⁸ Gazalî, *a.g.e.*, I, 201.

söylemiş, bir kısım âlim de namazın farzlarından olmadığını beyan etmiştir. Huşûnun farz olduğu hususunda icma edildiği de zikredilmiştir.⁴⁹

Bu görüşler namazda huşûnun önemli olduğunu göstermektedir. Ancak herkesin namazı huşû içinde kılmaya güç yetirmesi mümkün değildir. Namazda huşûnun farz olmadığını söyleyen âlimlerin görüşü, uygulama ve pratik açısından daha kolay görünmektedir. Namazdan hakkıyla istifade etmek, her iki görüşü de nazarı dikkate alarak hareket etmekle olur. Namazın aslî ruhuna bu şekilde kavuşmanın mümkün olacağını belirtmekle beraber, herkesin huşû ile namaz kılamayacağının da düşünülmesi gerekir.

İmam Gazâlî'nin, bu konudaki değerlendirmesi, bize önemli ışık tutmaktadır. Bütün namaz boyu, insanlara kalp huzurunu şart koşturmak (fetva makamı için) mümkün değildir. Çünkü pek az kişi müstesna insanların çoğu, tam bir kalp huzurundan acizdir. Zarûretten dolayı, namazın tamamında kalp huzurunu şart koşturmak mümkün olmasa bile, tamamen terk de edilemez. Hiç olmazsa, cüzî bir kısmında kalp huzurunun olması şart koşulur. Bu kısmın elverişli olduğu durum ise, ilk tekbir anıdır. Zarûrî olarak bununla iktifa edilir. Bununla beraber namazın tamamını gafletle kılan kimsenin durumunun, namazı tamamen terk eden kimsenin durumuna benzemeyeceği ümit edilir. Çünkü gafletle namaz kılan kimse, zihnen bile olsa, bir ibadet (amel) yapmaya teşebbüs etmiş ve bir müddette olsa kalbini hazırlamıştır.

Efendisinin hizmetinde hazır bulunup da hizmet anında gevşeklik gösteren ve bu esnada gafil ve bayağı kimsenin ko-

⁴⁹ Geniş bilgi için bkz. Râzî, *a.g.e.*, XXIII, 68-70; Şevkânî, *a.g.e.*, III, 588.

nuştığı gibi ulu orta cahilâne konuşan kimse ile hizmetten tamamen yüz çeviren kimse bir olur mu?⁵⁰

Cemaatle Kılınan Namazlarda Saf Düzeni

Cemaatle kılınan namazlarda, namazların ihlas, huşu, huzur ve sükunla kılınabilmesinde saf düzeninin büyük önemi vardır. Âyetlerde ve hadislerde *saf* konusunda yapılan açıklamalara geçmeden önce bu kelimenin ne anlama geldiğini açıklamaya çalışacağız.

Aslı Arapça olan bu kelime, Türkçe’de sıra, saf bağlamak, sıralanmak, sıraya girmek anlamlarına gelmektedir.⁵¹ *Es-saffü*, bir nesneyi sıra ile düz bir hat üzere dizmek manasındadır. Namaz kılan cemaati artarda dizmek demektir. *Saf*, müfred (tekil) bir kelimedir. Namaz ve harpte sıra ile dizilmiş insanlara denir. Namaz kılanların saf bağladıkları gibi semadaki meleklerin de mertebelerine göre saf bağladıkları, sıra sıra dizildikleri ifade edilmiştir.

“*Saf saf dizilmişlere yemin olsun*”⁵² âyetinde bu görülmektedir.⁵³ Kanatlarını aç a kapata ya da hareket ettirmeden düz bir şekilde uçan kuşların uçuşunu belirtmek için de *saf* sözcüğü zikredilmiştir.⁵⁴

Kezâ, kıyâmet gününde insanların ve meleklerin Allah’ın huzurunda toplanacakları, savaş meydanlarında mü’minlerin

⁵⁰ Gazali, *a.g.e.*, I, 191.

⁵¹ *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009. S. 1676.

⁵² Sâffât, 37/1. Ayrıca bkz. Fecr, 890/22; Sâffât, 37/165.

⁵³ İsfahâni, *el-Müfredât fî Ğaribi’l-Kur’ân*, Tercüme, Yusuf Türker, Pınar Yayınları, İstanbul, 2007, s. 861; Asım Efendi, *Kamus Tercümesi*, Asitâne Yayınevi, İstanbul, ts. (tıbki basım), II, 793-794.

⁵⁴ Bkz. Nûr, 24/41, Müлк, 67/19; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, Beyrut, 1999, V, 363-364.

yerlerinden ayrılmadan Allah için savaşmak üzere dizilmeleri de saf sözcüğü ile ifade edilmiştir.⁵⁵

Bu açıklamalar, saf düzeninin bu dünyada önemini gösterdiği gibi âhirette de mühim olduğunu, mü'minin hem dünyasını hem de âhiretini ilgilendirdiğini göstermektedir. Hadislerde de *saf* sözcüğü, hem cemaatle namaz kılınırken alınan düzen (sıralanma) için hem de harpte gerçekleştirilen savaş tertibi için kullanılmıştır.⁵⁶

Bu izahlardan sonra namazla ilgili saf düzenine değinmek istiyoruz. Peygamber Efendimiz, müminleri cemaatle kıldıkları namazlarında Melekler gibi saf tutmaya özendirmiştir.⁵⁷ Hz. Peygamber, safların sıklaştırılmasını istemiş, boş kalan aralara şeytanların girerek vesvese vereceğini bildirerek saflarda boş yer bırakılmaması hususunda uyarıda bulunmuştur.⁵⁸

Safların düzgün yapılmamasını hoş karşılamayan⁵⁹ Hz. Peygamber, *"Safları düzeltin, omuzların arasını aynı hizaya getirin (düzeltin, araları kapatın)"*⁶⁰ şeklinde ashab-ı kirâma tembihte bulunmuştur.

*"Namazda safları doğrultun (dümdüz yapın). Çünkü saffı düzgün yapmak, namazın güzelliğindedir"*⁶¹ buyuran Peygamber Efendimiz, namaz başlamadan önce ashâb-ı kirâmın arasına

⁵⁵ Bkz. Kehf, 18/48; Sâffât, 37/165; Saf, 61/4; Nebe', 78/38; Fecr, 89/22.

⁵⁶ Buhârî, Meğâzî, 77, Cihad, 97; Müslim, Cihad, 78; Küsûf, 3; Müsâfirûn, 310; Ahmed b. Hanbel, I, 232; III, 157, IV, 446; nesâî, Havf, 8.

⁵⁷ Müslim, Salât, 119; Ebû Dâvûd, Salât, 93,96.

⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, III/154; Nesâî, İmamet, 28.

⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, III, 113; Buhârî, Ezân, 75.

⁶⁰ Ebû Dâvûd, Salât, 94.

⁶¹ Ahmed b. Hanbel, III, 103; Buhârî, Ezân, 74; Müslim, Salât, 126; Tirmizî, Mevâkît, 53.

girer, onların saflarını düzeltmekle bizzat meşgul olurdu.⁶² Bu durum, cemaatle kılınan namazlarda, saf düzeninin son derece önemli olduğunu göstermektedir.

Saflardaki düzensizliğin, ihtilafın menfi anlamda kalplere ve yüzlere yansyacağını⁶³ açıklayan Rasûl-i Ekrem, bir safta yer varken saffin arkasında namaz kılan bir kimsenin namazının uygun olmayacağını işaret etmiş⁶⁴, “istevû, i’tedilû”⁶⁵ (saflarınızı düzeltiniz, saflarınızı dosdoğru yapınız) uyarılarını sürekli tekrarlamıştır.

Görüldüğü gibi Hz. Peygamberimiz, cemaatle eda edilen namazlarda saf düzenine ciddi önem vermiş, saflarını düzgün tutmayanların, bu işi ciddiye almayanların kalplerine ihtilaf, ayrılık, tefrika gibi unsurların sirayet edeceğini bildirmiştir. Bu açıklamadan; namazda başlayan düzensizliğin mü’minlerin birliğini sarsacak şekilde sosyal hayata da yansyacağını anlamak mümkündür ki, Müslümanların günümüzdeki bölünmüşlüğü ve parçalanmışlığı bunun en mühim delili olabilir.

Namazlarda safları düzeltmek İmamı Âzam, İmam Şafiî, İmam Mâlik hazretlerine göre sünnettir. Hz. Ömer, safları düzeltmek için hususi adamlar görevlendirmiş, Hz. Ali namaza duracağı zaman safları teftiş etmiş, gereken düzeltmeleri yaptıktan sonra namaza durmuştur.⁶⁶

Saf düzenine gelince; imama uyacak kişi sadece bir erkek ise, imamın sağına durur. Soluna ve arkasına durmak sünnete aykırı olduğu için mekruhtur. İmama uyanlar birden çok iseler,

⁶² Müslim, Salât, 128; Ebû Dâvûd, Salât, 94.

⁶³ Ahmed b. Hanbel, IV, 297; Müslim, Salât, 127; Ebû Dâvûd, Salât, 94.

⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, IV, 23; İbn Mâce, İkâmet, 54.

⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, III, 354; Ebû Dâvûd, Salât, 94;

⁶⁶ Geniş bilgi için bkz. Ahmed Davudoğlu, *Sahihi-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul, 1975, III, 1381.

imamın arkasına dururlar. İmama uyacak tek kadın ise, imamın arkasına durur. Cemaat çoğalıp saf teşkil edecekse saf düzeni, önce erkekler safı, onun arkasında çocuklar safı ve onun arkasında kadınlar safı olacak şekilde yapılır. Kadınların cemaate katılmaları durumunda saf düzenine riayet edilmesi gerektiği hususunda âlimlerin görüş birliği vardır. Buna göre kadınların, safın en gerisinde, erkeklerin-varsa çocukların- arkasında namaza durmaları gerektiği söylenmiştir. Kadının erkeğin hizasında namaz kılması durumunda, kadının iki yanındaki birer erkeğin ve kadının tam arkasındaki bir erkeğin namazı, Hanefi âlimlerine göre bozulur, ötekilerin namazı bozulmaz. Bu durumda, namazın bozulmasının sebebi, duruş düzeninin (tertîbü'l-makam) farzının, terk edilmiş olmasıdır. İmam Şafii'ye göre, kadının erkeğin hizasında namaza durması (muhâzât) erkeğin namazına zarar vermez.⁶⁷

Cemaatle kılınan namazlarda, imamet görevinde bulunanların, yukarıda açıklanan kurallara dikkat etmeleri, cemaatlerini bu konuda irşat etmeleri, usanmadan her seferinde Hz. Peygamberimizin uyguladığı gibi hareket etmeleri namazın iç disiplini, huzuru ve huşuu açısından büyük önem taşımaktadır. İmamet hizmetinde bulunan görevlilerin, cemaatle kılınan namazlarda Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevi'deki imamların "sevvû sufûfeküm rahimekümüllâh, ittesilû, i'tedilû rahimekümüllâh: saflarınızı düzeltin, aranızı bitştirin, saflarınız dosdoğru yapın, Allah size merhamet etsin" gibi safların düzeltilmesi için yaptıkları uyarılar gibi, cemaate hatırlatmalarda bulunmaları mühimdir. Zira Mescid-i Haram'daki ve mescid-i Nebevi'deki imamların gerçekleştirdiği bu ikazlar, hadis-i şeriflerden yansıyan ya da tıpa tıp onlardan alınan mesajlardır. Kanaatimize göre toplu-

⁶⁷ Yunus Apaydın, *İlmihal*, Divantaş, İstanbul, ts, I, 273-274, içinde.

mumuzda çoğunlukla bu sünnet, ihmal edilmektedir ki, bu durumun sünnetle bağdaşması düşünülemez. Hatta öyle ki, daha cemaat safı düzeltemeden, kamet bitmeden alelacele namaza başlayan görevlilerin olduğu görülmektedir. Ya da kamet getirilirken ses gürültüsü içerisinde anlaşılmayan hatırlatma ve uyarılar yapılmaktadır. Bütün bunların tekrar gözden geçirilmesinin faydalı olacağı bir gerçektir. Allah hepimize huşu ve huzurla namaz kılmayı lütfetsin.

Namaz ve İdarî Sorumluluk

Ferdî Sorumluluk ve Namaz

Ferdî mesûliyet tabiri ile bireysel sorumluluğu kastetmekteyiz. Bir kimsenin, öncelikle kendi nefsini terbiye etmesi ve olgunlaştırması gerekir. Kişinin, kendi nefsini terbiye etmeden ve istikametini tayin etmeden bir başkasını terbiye etmeye ve yönlendirmeye çalışmasının, eğitim ve öğretim açısından bir önemi ve tesiri yoktur.

Doğru yolu tayin etmek, sarsılmadan, gevşemeden bu yolda devam ve sebat göstermek güçlü bir uğraştır. Hayatta birtakım zorlukları yüklenen insan öncelikle Allah'a karşı sorumludur. Bu sebeple insanın, hem kendisini ve hem de sorumluluğu altındakiileri, Allah'ın belirttiği doğru yola göre yaşama ve yaşatma, kötülüklerden, aşırılıklardan ve fenalıklardan koruma yükümlülüğü vardır. İstikamet üzere olmak ve Allah'ın arzu ettiği şekilde kulluk bilinci içerisinde hareket etmek ve bu görevini başarmak için Allah'tan kendisini doğru yola iletmesini istemek, kişinin temel vazifesidir.⁶⁸ Mü'minlerin kıldıkları namazların

⁶⁸ Geniş bilgi için bkz. Mahmut Çamdibi, *Din Eğitiminin Temel Meseleleri*, İst. 1994, s. 35-39; *Din Eğitimine Giriş*, İst. 1989, s. 22-24.

her rekâtında *“Ey Rabbimiz! Bizi doğru yola ilet.”*⁶⁹ diye dua etmeleri, istikamet ve istikamet üzere karar kılmanın önemini göstermektedir. Demek ki istikameti istemek önemli olduğu gibi, istikamette sebat etmek de o kadar önemlidir.

İstikamet üzere devam etmek, Kur’ân ve sünnetin emrettiği ve önerdiği dosdoğru bir yolda yürümek, bir takım güçlüklerle ihata edilmiştir. Allah’ın emirlerini ve Resûlünün sünnetini uygulama esnasında kalbin tevhit, ihlas ve sebat üzere bu yolda devamını sağlamak zor ve ağır bir görevdir. İstikamet üzere devam ederken çalışma, çaba, gayret ve güçlü bir irade göstermenin yanında, bu hususta Allah’tan sabır ve yardım istemek de önemlidir. Nitekim şu hadis-i şeriften bunu anlamamız mümkündür. Enes (r.a) şöyle rivayet eder: Resûlullah (s.a.v.) *“Ey kalpleri evirip çeviren Allah’ım! Kalbimi dinin üzere sabit kıl”* duasını çok yapardı. Bunun üzerine ben ‘Ya Resûlallah! Sana ve senin getirdiklerine inandık. Bizden (bizim din yolundan ayrılmamızdan) mı korkuyorsun?’ dedim. Resûlullah *“Evet. Çünkü kalpler Allah’ın yed-i kudretindedir. Onu istediği şekilde evirip çevirir”* buyurdular.⁷⁰ Allah dilerse kalbin istikametini devam ettirir, dilerse onun istikametini şaşırtır.⁷¹

Bireysel sorumluluğu anlamadan ve kavramadan diğer sorumlulukların yerine getirilmesi mümkün değildir. Bu sebeple Kur’ân, öncelikle kişinin kendisini kötülüklerden ve her türlü gûnahtan korumasını emretmektedir ki, bu eğitim-öğretim açısından da önemli bir prensip ve ön şarttır. *“Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyunuz...”*⁷²

⁶⁹ Fatıha, 1/6.

⁷⁰ Tirmizi, Kader, 7; İbn Mace, Mukaddime, 13; Ahmed b. Hanbel, II, 4, 8, III, 112, 257; IV, 251, 249, 302.

⁷¹ Bkz. İbn Mace, Mukaddime, 13.

⁷² Tahrîm, 66/6.

ilâhî beyanında, insanı cehenneme götürecektir her şeyden kişinin öncelikle kendisini koruması emredilmektedir. Bu konuda müfessirlerin açıklamaları bize ışık tutmaktadır. Âyette geçen “*kû enfüsekiûm*” (nefsinizi koruyunuz) ifadesi “Allah’ın size yasakladığı şeylerden vazgeçmek suretiyle kendinizi koruyunuz” demektir.⁷³ “Masiyetleri terk ve ibadetleri yerine getirmek suretiyle nefsinizi koruyunuz” şeklinde de anlaşılmıştır.⁷⁴ Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere kişinin öncelikle mesuliyetini kavrayıp kendisini yetiştirmesi, nefsini olgunlaştırması, daha sonra da bu sorumluluğun çerçevesi içinde aile fertlerini eğitmesi ve terbiye etmesi gerekir.

Hiç şüphesiz imandan sonra istikamet üzere bulunmayı ve istikametden ayrılmamayı sağlayan en önemli ve en başta gelen ibadet, namazdır. Bütün güzellikleri, iyilikleri, hayrı, bereketi içinde toplayan namaz, Allah Teâlâ’nın ihsan ettiği bütün nimetlere karşı şükürü, minnet duymayı temin eder. Namaz, insanı, yalan, hile, haset, kin, nefret, şiddet, kibir, gurur gibi günah ve olumsuzluklardan alıkoyar. Namaz, insanı, fitratını karartan günahlardan korur. Bu sebeple mü’min, ancak namaz sayesinde imanını korur ve istikametini tayin eder.

Anne-Baba ve Namaz

İnsanlığın ilk kurduğu kurum ailedir. Aile insan toplumunun çekirdeğini oluşturmaktadır. Bir toplumun aile kurumu ne kadar sağlam ve sağlıklı olursa, onun teşkil edeceği toplum yapısı ve devlet de o kadar sağlam ve sağlıklı olur. Cemiyetin çekirdeği, en küçük birimi ve toplumun en temel sosyal ünitesi

⁷³ Râzî, *a.g.e.*, XXX, 41.

⁷⁴ Zemahşeri, *a.g.e.* IV, 568; Beydâvî, *a.g.e.*, VI, 304; Ömer Nasûhî Bilmen, *Kur’ân-ı Kerim Türkçe Meâlî Âlîsî ve Tefsiri*, İst. ts. VIII, 3772.

sayılan aile, anne-baba ve çocuklardan oluşmaktadır. Anne-baba, çocuklarını maddî ve manevî yönden terbiye etmekle görevlidirler. Çocukları, zihinsel ve bedensel yönden eğitirken, duygu ve düşüncelerini de eğitmek, çocuğun maddî gelişimini düşürürken, manevî hayatını da ihmal etmemek anne- babanın üzerinde duracağı çok önemli ve hassas bir konudur.

Bir çocuğun terbiyesinde bedenî ve zihnî gelişmeler kadar, karakterin teşkili de önemlidir. Çağımızın maddî gelişmeleri, ruhî hayatımızı olumsuz yönden etkilemektedir. Maddeye karşı ilginin oldukça artması neticesinde ruhî sıkıntılar, psikolojik problemler, iç buhranlar alabildiğine artmış durumdadır. Bugün maddî bir uygarlık yaşanmakta ise de manevî alanda büyük bir ilerleme ve huzurdan bahsetmek oldukça zordur.

İşte bu noktada anne-babaya büyük görev düşmektedir. Yaşayarak, uygulayarak çocuklara İslam dininin prensiplerini ve ahlakî kurallarını öğretecek öğretmenler öncelikle anne-babalardır. Aile kurumunun Allah tarafından tayin edilen maaşsız ve ücretsiz öğretmenleri olan anne-babanın vazifelerini, Kur'ân ve hadislerde ana hatlarıyla görmekteyiz. Manevî eğitimin tüm detaylarını bu bölümde anlatmaya imkân yoktur. Biz burada sadece manevî eğitimin en başta gelen ibadeti olan namazı ele alacak ve anne-babanın bu konudaki sorumluluğunu hatırlatacağız. Kur'ân'ın bu hususta ifadesi şöyledir:

*"Ailene namazı emret; kendin de ona sabırla devam et..."*⁷⁵ Bu âyette Allah Teâlâ Hz. Peygamber'den ehline namazı emretmesini, onlarla beraber ona sarılmasını, sabır ve azimle ona devam etmesini istiyor. Namaz kıldırmak suretiyle onları Allah'ın azabından kurtarmasını, kendisinin de namaza devam etmesini emrediyor. Âyetteki hitap, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şahsınadır. Bu

⁷⁵ Tâ Hâ, 20/132.

hitabın içine umumî olarak onun bütün ümmeti, hususî olarak da ehl-i beyti (Hz. Peygamber'in aile halkı) girmektedir.⁷⁶ Bu âyetin hükmü gereği Hz. Peygamber'imiz, sabah namazına kalktığı anda Mescid-i Nebvî'ye gitmeden önce Hz. Fatıma ve Hz. Ali'nin evlerine uğrar ve kapılarının önünde durur ve "*Ey Ehl-i Beyt! (Muhammed'in ev halkı) namaza kalkınız*" buyurur ve "*Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden sadece günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor*"⁷⁷ meâlindeki âyeti okurdu. Hz. Peygamber'in bu uygulamaya altı ay devam ettiği bildirilmiştir.⁷⁸

Âyette Hz. Peygamber'e "*Ehline namaz kılmayı emret; kendin de ona sabırla devam et...*" buyrulmaktadır. Peygambere yapılan bu hitapla ümmetinin bütün fertlerinden ve hususen aile reislerinden çokluk çocuklarına namaz kılmayı emretmeleri ve emrettikleri namaz ibadetine kendilerinin de devam etmeleri istenmektedir. Buna göre, aile halkına ve çevresine namaz kılmayı emreden bir kimsenin, bunu sadece sözle değil, bizzat fiili olarak kendisinin de yapması gerektiğine âyette işaret edilmektedir. Râzî'ninde belirttiği gibi, sözlü olarak yapılan vaaz fülle birleşirse, sadece sözlü olarak yapılan öğütten daha tesirli olur.⁷⁹

Bu izahlardan anlaşılacağı gibi, anne-baba çocuklarına namaz kılmayı öğretmeli ve kılmalarını emretmelidir. Bunu yaparken de sadece söyleyen, emreden olarak hareket etmemeli, bizzat bu ibadeti yerine getirenler olmalıdırlar. Çocuklar, bu ibadetin yapılışını, kılınışını, tatbikini ve güzelliğini öncelikle anne-babalarından öğrenmeli ve görmelidirler. Hatta akı ve bilinci yerinde olan her anne-baba, hangi yaşta olurlarsa olsunlar, çocuklarına namaz kılmayı tavsiye etmeli, öğütlemeli ve bu ko-

⁷⁶ Kurtubî, *a.g.e.*, c. VI, cz. XI, 174; Şevkânî, *a.g.e.*, III, 489.

⁷⁷ Ahzab, 33/33.

⁷⁸ Tirmizî, Tefsir, 34.

⁷⁹ Bkz. Râzî, *a.g.e.*, XII, 118.

nuda irşatlarına ölünceye kadar devam etmelidir. *“Ergenlik çağına ulaşmadan ben ona namaz kılmayı ve dinini yaşayacak kadar bilgileri öğrettim. Bu açıdan ben daha ondan sorumlu değilim”* diyerek kolaycılığa kaçmak anne-babanın hakkı değildir.

Peygamber’imiz (s.a.v.), yedi yaşına ulaşan çocuklara, namazın emredilmesini ve onların bu konuda gerekirse sıkıştırılmasını, ümmetinden istemiştir. Bu husustaki hadis şöyledir: *“Çocuklarınız yedi yaşına ulaşınca; onlara namazı emrediniz...”*⁸⁰ Aslında çocuklar ergenlik çağına ulaşmadan dinî emirlerle mükellef olmazlar. Hadiste, yedi yaşına ulaştıkları zaman çocuklarınıza namaz kılmayı emredin, şeklindeki ifadeyi eğitim açısından ele almak gerekir. Bugün dünyada anaokulları ve kreşler bir tarafa bırakılırsa, çocukların eğitime ve öğretime fiilen 06-07 yaşlarında başladıkları görülür. Çocukların eğitim ve öğretime elverişli oldukları yaş bu zaman diliminden sonra başlamaktadır. 15 asır önce Peygamber’imizin çocukların eğitim ve öğretime müsait oldukları yaşları belirtmesi, önemli bir tespit ve beyandır. *“07 yaşına ulaşan çocuklara namazı emrediniz”* ifadesinden, onları bu yaştan itibaren namaza alıştırın hükmü ortaya çıkmaktadır. “Emir” kelimesinin kullanılmasında da bir hikmet söz konusudur. Bu şöyle de yorumlanabilir: *“Siz ey mü’min ana-babalar! Namaz konusunda öyle titiz, öyle sıkı, öyle bilinçli davranınız ki, sanki yetişkin bir insana emir veriyormuşçasına, çocuğunuza namazı emrediniz, tavsiye ediniz, kıldirmaya, sevdirmeye çalışınız. Hatta bir âmirin, astına verdiği bir emrin, yapılıp yapılmadığını kontrol etmesi gibi, siz de çocuğunuzun namaz kılıp kılmadığını kontrol ediniz. Yapmazlarsa gerekli önlemleri alın, kılincaya kadar çaba sarf edin. Gerekirse sıkıştırın, gerekirse ödüllendirin, gevşek olmayın*

⁸⁰ Ebû Davud, Salât, 26; Ahmed b. Hanbel, II, 180, 187.

ve kayıtsız kalmayın.” Hadisi bu şekilde anlamak mümkündür. Atalarımızın “Ağaç yaş iken eğilir” sözü bir bakıma bu mübarek sözün bir izahıdır. Çocuklar, küçükken eğitilip öğretilmediği, eğilip bükülmediği ve bir şeyin uygulamasına alıştırılmadığı takdirde, büyüdükları zaman onları istikamete sokmak oldukça zordur.

Kur’ân-ı Kerim’de Lokman (a.s.)’ın oğluna verdiği öğütler, her Müslüman anne-baba için önemli bir düsturdur. Bu öğütler içinde namazın zikredilmesi, çocuğun eğitiminde bu ibadetin çok önemli bir yerinin olduğunu gösterir. *“Yavrucuğum namaz kıl! İyiliği emret, kötülüklerden vazgeçirmeye çalış, başına gelenlere sabret. Doğrusu bunlar azmedilmeye değer işlerdir.”*⁸¹

Anne-baba çocuğuna, akli erer ermez, sağını solunu bilir bilmez namazı anlatacak, sevdirecek ve bu hususta temrinler yaptıracaktır. Böyle bir metotla yetişen çocuk namazın ona vereceği şuurla Allah ve Resûlünü, ana-babasını, vatan ve milletini sevecek ve gerektiğinde bu idealler uğrunda kendisini feda etmesini bilecektir.

*“Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun...”*⁸² âyetinde ferdî mesûliyetle birlikte ailevî ve idârî sorumluluğa da işaret edilmektedir. Aile reisinin yani, anne-babanın çocuklarına karşı en önemli sorumluluğu, onları ateşten (cehennem ateşinden) korumak ve ateşi hak kazanacak fiil ve davranışlardan uzak tutmaktır. Taberî, bu âyeti şöyle tefsir eder: “Ey iman edenler, birbirinize ateşten (cehennem ateşinden) koruyacak şeyleri öğretiniz. Ailenize, Allah’a itaat edecek ameli öğretiniz.”⁸³. “Ehlinize nasihat

⁸¹ Lokman, 31/17.

⁸² Tahrîm, 66/6.

⁸³ Taberî, a.g.e.; c. XII, cz. XXVIII, 106-107; İbn Kesir, a.g.e., VIII, 194.

ederek, onları terbiye ederek ateşten koruyunuz. Onlara iyiliği emrediniz. Onları kötülüklerden sakındırınız ki, onları ateşten korumuş olursunuz” şeklinde de âyete anlam verenler olmuştur.⁸⁴

Bu izahlardan da anlaşılacağı üzere anne-baba, öncelikle çocuklarının manevî eğitimine Allah’ın emrettiği ve yasakladığı şeyleri öğreterek, belleterek ve kendi şahsında uygulayarak başlamalıdır. Cehennem ateşine karşı korunmanın yolu ise öncelikle Kelime-i Şهادeti söylemek ve onun ruhuna uygun bir inanç ve yaşayış sergilemekten geçer. Bu temel faktörden sonra, cehennem ateşine karşı en büyük kalkan, namaz ibadetidir. Göz nuru, kalbin sevinç ve mutluluk kaynağı olan çocuklara karşı anne-babanın en önemli vazifesi, yukarıda da belirttiğimiz gibi onlara namaz kılmayı öğretmesi, onlara namazı sevdirmesi ve devamlı namaz kılmalarını sağlayacak bilgi ve şuurla onları donatmasıdır. Çünkü namazı seven ve namazla bütünleşen çocuk, ergenlik çağından itibaren yapmakla yükümlü olduğu ilahî emirleri severek yapar, yasaklardan ve kötülüklerden de aynı şekilde kaçınır.

Mü’min bir kimsenin, her şeyden önce aile fertlerinin, Allah’ın emrettiği farzları yerine getirmeleri ve yasaklarından kaçınmaları için gayret sarf etmesi gerekir. Sakinleri, Allah’ın emirlerini yapan ve yasaklarından uzak duran bir evin içinde yaşamak, hayat sürmek, insan için mutluluk kaynağıdır. Allah Teâlâ’nın ve O’nun elçisi Hz. Muhammed (s.a.v.)’in emir ve tavsiyeleri doğrultusunda düzenlenen ev, saadet kaynağıdır. Bu saadet de ancak, namaz ibadetinin evde hâkim olması ile sağlanır.

⁸⁴ Râzi, *a.g.e.*, XXX, 41; Beydavî, *a.g.e.*, VI, 304; Nesefî, *a.g.e.*, VI, 304; Hâzin, *a.g.e.*, VI, 304.

İdarî Sorumluluk ve Namaz

İlk bakışta ‘Namaz ibadetinin idarî sorumlulukla ne alakası vardır?’ şeklinde zihinlere bir soru gelebilir. İdarî sorumluluk tabiriyle birinci olarak, toplumun en küçük birimi ve en küçük numunesi kabul edilen ailenin başındaki yöneticilerin sorumluluğunu, ikinci olarak da, toplum hayatında idarî görevleri üstlenen ve işveren durumunda olan kimselerin sorumluluğunu kastetmekteyiz.

Aile çatısı, bir erkek ve bir dişi esası üzerine kurulmuştur. Demek ki aile en az iki kişiden oluşmaktadır. Cemiyetin en küçük topluluğu olan ailenin, sorumlu idarecileri anne-babadır. Birinci derecede ailenin sorumluluğunu üstlenen babanın, ev halkına namazı emretmesi ilahî bir görevdir. Anne de tabiatıyla baba gibi çocuklarına karşı bu görevde ortaktır. Buna göre, işveren, idareci ve âmir durumunda olan herkes, çalıştırdığı ve idare ettiği kimselerin sayısının azlığına ve çokluğuna bakmasızın ve lev ki birkaç kişi bile olsalar onlara namazı emretmek ve tavsiye etmekle yükümlüdür.

“Ehline namazı emret...”⁸⁵, “Ey iman edenler! Kendinizi ve ehlinizi ateşten koruyunuz...”⁸⁶ âyetlerinde geçen “ehl” kelimesi daha önce belirttiğimiz gibi, halk, ahali, akraba, aşiret, aile ve ehl-i er-bap anlamlarına gelir.

“Ehline namazı emret...”⁸⁷ âyetinde Hz. Peygamber’e yapılan bu hitabı, müfessirler çeşitli şekillerde açıklamışlardır. Râzî, akrabalara veya dine (İslam’a) mensup olan herkese, Beydâvî, ehl-i beytine (ev halkına), ümmetinden kendisine tabi olanlara, Ha-

⁸⁵ Tâ Hâ, 20/132.

⁸⁶ Tahrîm, 66/6.

⁸⁷ Tâ Hâ, 20/132.

zin, kavmine, Neseî, ailene ve ümmetine, Şevkânî, ehl-i beytine veya bütün ümmetine, şeklinde tefsir etmişlerdir.⁸⁸

Bu izahlardan da anlaşılacağı üzere “ehl” kelimesi, hem aileyi, hem akrabayı, hem tebaayı ve hem de bütün ümmeti içine almaktadır. Hatta Râzî, “**ehline namazı emret**” ifadesinin, “bütün din halkına namazı emret” şeklinde anlaşılmasının daha uygun olacağı kanaatindedir.⁸⁹

Kurtubî’nin belirttiği gibi⁹⁰ “**ehline namazı emret**” hitabı, umumî olarak bütün ümmeti ve hususî olarak da ehl-i beyti (Hz. Peygamber’in aile halkını) içine almaktadır. O halde anne-baba dâhil her idareci, her âmir, her işveren, sorumluluğu altında olan kimselere namazı emretmekle, onları namaz kılmaya teşvik etmekle, bu ibadetin kolayca ifasını sağlamak için gereken tedbir ve önlemleri almakla ve uygun bir mekânı hazırlamakla mükelleftirler.

Her işverenin, iş yerinde, her idarecinin, sorumluluğu altındaki idarî mekânlarda, her okul müdürünün, rektörün, dekanın, çocukların ve gençlerin eğitim gördüğü okullarda, üniversitelerde, her komutanın kışlasında, kamusal alanda resmî ve özel hizmet veren birimlerin başında bulunan her yöneticinin bu alanlarda, sorumluluğu altındaki kişilerin ibadet etmelerine ve namaz kılmalarına imkân sağlamaları ve yeri geldikçe namazla ilgili emir ve tavsiyelerde bulunmaları ilahî bir yükümlülüktür.

Şehirlerin, yerleşim birimlerinin, okulların, üniversitelerin, uydu kentlerinin, dinlenme alanlarının, sitelerin ve toplu konutların imar planlarında, ibadethane alanlarının bulundurulması

⁸⁸ Râzî, *a.g.e.*, XII, 118; Beydâvî, *a.g.e.*, IV, 231; Neseî, *a.g.e.*, IV, 231; Hazin, *a.g.e.*, IV, 231; Şevkânî, *a.g.e.*, III, 488.

⁸⁹ Râzî, *a.g.e.*, XXII, 118.

⁹⁰ Kurtubî, *a.g.e.*, c. VI, cz. XI, 174.

gereklidir. nanan ve Müslüman olmakla iftihar eden herkesin buna dikkat etmesi kanaatimizce dinî ve insanî bir vazifedir.

İnsanların inancını yaşamasına yardımcı olmak ve inancın temel ibadeti olan namazı kılmak isteyenlere böyle bir imkânı hazırlamak, iş verimini daha da artıracaktır. Namaz, işe bağlılığı, işverene, idareye ve idareciye olan sadakati, ahde vefayı sağlamlaştırır. Hakikî manada kılınan namaz, sahibini, haramdan, her türlü hileden, hıyanetten ve nankörlükten korur. Böyle bir kimse işine ve rızıklandığı müesseseye, eğitim ve öğretim gördüğü kuruma ve kısacası faydalandığı her yere ve mekâna karşı asla ihanet etmez. Çünkü namaz her şeyden önce Allah'tan korkmayı sağlar. Allah'tan korkan bir kimse, asla hain olamaz.

Peygamber'imizin (s.a.v.), şu mübarek hadislerinde idarî sorumluluğun kapsamı anlatılmaktadır: *"Hepiniz çobansınız ve hepiniz sürüsünden sorumludur. İnsanlara hükmeden emir, bir çobandır; o sürüsünden sorumludur. Kişi, aile fertleri üzerinde bir çobandır; o da onlardan sorumludur. Kadın kocasının ve çocuklarının çobanıdır; o da onlardan sorumludur. Hizmetçi, efendisinin malına çobandır; o da ondan sorumludur. Hepiniz çobansınız ve idare ettiğiniz kişilerden mes'ulsünüz."*⁹¹

"Allah'ın bir sürüye çoban (idareci) tayin ettiği bir kimse, idaresi altındakilere hıyanet etmiş olarak ölürse, Allah ona cenneti haram kılar.", *"Eğer bir âmir, Müslümanların işini üzerine alır; sonra onlar için çalışıp gereken nasihati yapmazsa (gereken samimiyeti göstermezse) onlarla beraber cennete giremez."*⁹²

Yukarıda sunduğumuz hadislerde geçen "râ'i, raiyye" kelimeleri çoban ve tebaa (halk) manalarına gelmektedir. Bu hadis-

⁹¹ Buhârî, Sahih, Cuma, 11, Cenâiz, 32, Itk, 17, Vesâyâ, 9, İstikraz, 20; Nikah, 90; Müslim, İmârât, 20.

⁹² Müslim, İmârât, 21, 22.

lerde geçen çobandan maksat, sürüsünü kurda kuşa kaptırmadan otlatan kimse değildir. Bir benzetme yapılmaktadır. Bir devlet başkanı, bir idareci, bir aile reisi, sürüsünü zarara uğratmadan otlatan, koruyan, sürünün sahibine hiçbir şekilde ihanet etmeden görev bilinci içinde hareket eden bir çobana benzetiliyor. İdarî sorumluluk taşıyan herkes, yönettikleri kimsele-
rin hem maddî ve hem de manevî yönlerini dikkate alarak onlara bir zarar-ziyan gelmemesini sağlamak zorundadırlar. İdare ettikleri kimselerin can, akıl, din, mal, namus emniyetlerini garanti altına almaları idarecilerin görevleridir. Ayrıca Tahrîm Sûresinin 6. Âyetinde belirtildiği üzere, onları cehennem ateşinden korumak ve bu ateşe maruz bırakacak her türlü gûnahtan uzak tutmak idarecilerin vazifesidir.

Bir İslam Büyüğünün Namaza Dair Nefis Muhasebesi

Bir zaman yaş, beden ve rütbe yönünden büyük bir adam bana dedi ki: *“Namaz iyidir. Fakat her gün beşer defa kılmak çoktur. Bitmediğinden usanç veriyor”*

O zatın bu sözünden hayli zaman geçtikten sonra, nefsimi dinledim. İşittim ki, aynı sözleri söylüyor. Ve ona baktım gördüm ki tembellik kulağıyla şeytandan aynı dersi alıyor. O vakit anladım: O zât o sözü, bütün nefs-i emmarenin (aşırı derecede kötülükleri emreden nefsin) namına söylemiş gibidir. Veya söyletirilmiştir. O zaman bende dedim ki: *“Madem nefsim emmaredir (aşırı şekilde kötülüğü emreder), nefsinin düzeltmeyen başkasını ıslah edemez, öyle ise nefsimden başlarım.”*

Dedim ki: Katmerli bir cahillik içinde bulunan nefsim, tembellik dōşeğinde, gaflet uykusunda söylediğin şu söze karşılık, sana şu beş uyarıyı benden işit.

Birincisi; Ey kara bahtlı nefsim! Acaba ömrün ebedi midir? Gelecek seneye kadar bir senedin var mı? Hatta yarına kadar?

Seni usandıran ebediyet kuruntusudur. Keyif için, ebedi dünyada kalacak gibi nazlanıyorsun. Eğer anlasaydın ki ömrün azdır, hem faydasız gidiyor. Elbette onun yirmi dörtten birisini, hakiki bir ebedî hayatın mutluluğuna dayanak olacak güzel, hoş, rahat ve rahmet bir hizmete sarf etmek, usanmak şöyle dursun, belki ciddi bir özlem ve hoş bir zevki harekete geçirmeye sebep olur.

İkincisi; Ey boğazına düşkün, obur nefsim! Acaba her gün, her gün ekmek yersin, su içersin, havayı teneffüs edersin; seni onlar usandırıyor mu?

Madem vermiyor; çünkü ihtiyaç tekrar ettiğinden usanç değil, belki lezzet alıyorsun. Öyle ise: beden hanende senin arkadaşın olan kalbimin gıdası, ruhumun hayat suyu ve Rabbinin güzel ve hoş rüzgârını çekecek ve getirecek namaz dahi seni usandırmaması gerektir.

...

Ruhun hayat suyu, her şeye bedel bakî olan bir Ma'budun, ebedi bir sevgilinin rahmet çeşmesine namaza yönelmek suretiyle içilebilir. Evet, yaratılış bakımından ebediyeti isteyen ve sonsuzluk için yaratılan, ezeli ve ebedî Allah'ın aynası olan insan, geçici, karanlıklarla kuşatılmış ve boğucu olan dünyevi haller içinde elbette nefes almaya pek çok muhtaçtır. Ve ancak namazın penceresiyle nefes alabilir.

Üçüncüsü; Ey sabırsız nefsim! Acaba geçmiş günlerdeki ibadet sıkıntısını, namazın zorluğunu ve zahmetini, bugün düşünüp mustarip olmak; hem gelecek günlerdeki ibadet vazifesini, namaz hizmetini, meşakkatini ve ıstırabını, bugün düşünüp de sabırsızlık göstermek, hiç akıl kârıdır.

...

Dördüncüsü; Ey sersem nefsim! Acaba şu kulluk vazifesi neticesiz midir? Ücreti az mıdır ki, seni usandırıyor?

Hâlbuki bir adam sana birkaç para verse veyahut seni korkutsa, akşama kadar seni çalıştırır. Ve gevşeklik göstermeden, usanmadan çalışırsın. Acaba bu dünya misafirhanesinde âciz ve fakir kalbine yiyecek ve zenginlik, elbette konak yerin olan kabrinde gıda ve ışık, her halde mahkemen olan mahşerde senet ve berat, ister istemez üstünden geçilecek sırat köprüsünde nur ve burak olacak bir namaz, neticesiz midir? Veyahut ücreti az mıdır?

...

Beşincisi; Ey dünyaya tapan nefsim! Acaba ibadetteki gevşekliğin ve namazdaki kusurun, dünya meşguliyetinin çokluğundan mıdır? Veyahut geçim derdinin meşguliyetiyle vakit bulamadığından mıdır? Acaba sırf dünya için mi yaratılmışsın ki, bütün vaktini ona sarf ediyorsun?

Sen kabiliyet cihetiyle bütün hayvanların üstünde olduğunu ve dünya hayatının gerekleri olan şeyleri temin etme gücü açısından bir serçe kuşuna yetişemediğini biliyorsun. Bundan neden anlamıyorsun ki, aslı vazifen hayvan gibi çabalamak değil, belki hakiki bir insan gibi, gerçek olan devamlı bir hayat için çalışmaktır.

...

Eğer desen: “Beni namazdan ve ibadetten alıkoyan, geçim derdinin zaruri işleridir.”

Öyle ise ben de sana derim ki: Eğer yüz kuruş bir gündelik ile çalışsan, sonra biri gelse, dese ki: “Gel on dakika kadar şurayı kaz, yüz lira kıymetinde bir pırlanta ve bir zümrüt bulacaksın.” Sen ona: “Yok, gelmem. Çünkü on kuruş gündeliğimden

kesilecek. Nafakam azalacak” desen, ne kadar delice bir bahane olduğunu elbette bilirsin.

Aynen onun gibi, sen şu bağında nafakan için işliyorsun. Eğer farz namazı terk etsen, bütün çalışmanın semeresi, yalnız dünyevî ve ehemmiyetsiz ve bereketsiz bir nafakaya mahsus kalır. Eğer sen, istirahat ve teneffüs vaktini, ruhun rahatına, kalbin teneffüsüne kaynak olan namaza sarf etsen, o vakit bereketli dünyevi nafaka ile beraber, senin uhrevî nafakana ve âhiret azığına ehemmiyetli bir kaynak olan iki manevî maden bulursun...

“Ey nefis! Bil ki, dünkü gün senin elinden çıktı. Yarın ise senin elinde senet yok ki, ona maliksin. Öyle ise hakiki ömrünü bulunduğun gün bil.

...

Hem bil ki: Her yeni gün; sana ve herkese bir yeni âlemin kapısıdır. Eğer namaz kılmazsan, senin o günlük âlemin karanlıklar içerisinde ve perişan bir halde gider.

...

Eğer namazı kıalarsan, o namazın ile âlemin yaratıcısı olan Allah Teâlâ’ya yönelsen, birden sana bakan âlemin aydınlanır. Âdeta namazın bir elektrik lambası ve namaza niyetin onun düğmesine dokunması, o âlemin karanlıklarını dağıtır...⁹³

⁹³ Geniş bilgi için bkz. Said Nursî, Sözler, İstanbul, 1993.

Sonuç

Allah Teâlâ'nın varlığına, birliğine ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in O'nun elçisi olduğuna imandan sonra İslâm dininin en önemli prensibi namazdır. Kur'ân-ı Kerim'de en fazla emredilen ve zikredilen ibadet, namazdır. Gerek Kur'ân'da ve gerekse hadislerde namazla ilgili birçok emir ve tavsiyelerin bulunması, bu ibadetin, Müslümanların dini ve sosyal hayatında çok önemli yer tuttuğunu göstermektedir.

Allah Teâlâ'ya yaklaşmanın, O'nunla irtibat kurmanın ve O'nu sevmenin yolu namaz ibadetinden geçer. Mü'min, Allah'a yükselişini namazla sağlar. Bu sebeptendir ki namaz, kulu Allah Teâlâ ile buluşturan bir ibadet sayılmış, dinin temeli, direği, ibadetlerin özü ve kulluğun nişanı olarak ifade edilmiştir. Allah Teâlâ'nın rızasına ulaştıracak, Peygamber aleyhisselâma bizi cennette komşu edecek ve derecemizin yükselmesine vesile olacak ibadet, namazdır.

Namaz, insanın gidişatına, ahlâkına, tabiatına doğru bir akış ve istikamet sağlar. Kişinin fiilini, sözünü, tavrını, arzu ve ahlâkî meyillerini ilahî bir atmosfer içine çekerek, Kur'ân ahlâkî ile ahlâklanmayı temin eder. Namazın bu etkisini hiçbir ibadet sağlayamaz.

Namaz, insanın kalbini temizler, iç dünyasını aydınlatır. İnsanı yüksek duygularla donatır ve kötülüklerden arındırır. İnsanı, iyiliğe, hayra ve güzelliğe sevk eder. Ferdin düzelmesini ve toplumun huzurunu temin eder. İnananlar arasında kardeşliği, sevgi ve saygıyı hâkim kılar. İnsanı, Allah rızası için iş yapmaya alıştıırır. Büyükleymeyi, enaniyeti ve gururu yok eder. Disiplinli ve programlı çalışmaya yöneltir.

Namaz, imanın bir alameti, kulluğun bir göstergesi ve şükranesi olarak kılınır. Namaz, Allah Teâlâ ile yapılan kulluk sözleşmesinin bir tasdikidir. Kalpteki iman ve Allah sevgisinin dışa yansıyan en belirgin pratiği, namazdır. İnanan bir kimse, asla namazdan uzak olamaz.

Namaz, İslâm toplumlarının en üstün özelliğidir. Müslümanları, Müslüman olmayanlardan ayıran en önemli alâmet, namazdır. Müslüman bireyin, toplumun maddi ve manevî yükselişi, hakkı verilerek kılınan namaza bağlıdır.

İmanın korunması, gelişmesi ve derinleşmesi ancak namazla sağlanacağına göre, mü'minlerin, nesillerini namaza alıştırmaları, onlara namazı sevdirmeleri ve namazla bütünleşen bir toplum oluşturmaları büyük önem arz etmektedir. En başta gençliği ve toplumu her türlü kötülükten korumanın, günahlardan uzak tutmanın ve temiz bir toplum meydana getirmenin yolu, ancak namaz ibadeti ile mümkündür.

Bibliyografya

- Abdulgakî, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, İstanbul, ts.
- Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlû'l-İlbâs am mâ Üştühira mine'l-Ehâdisi alâ Elsineti'n-Nâs*, Beyrut, ts. (I-II).
- Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel (ö.241/855), *el-Müsned*, İstanbul, 1982, I-VI.
- Ahmet Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiyâ ve Tarih-i Hülefâ*, İstanbul, 1976 (I-II).
- Asım Efendi, *Kâmûs Tercümesi*, İstanbul, 1886 (I-IV).
- Beydâvî, Nâsiruddîn Ebû Said Abdullah b. Ömer el-Beydâvî (ö. 685/1286), *Envâru't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, (Kitabun Mecmuatün mine't-Tefâsir içinde), Beyrut, ts. (I-VI).
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'ân-ı Kerim Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*, İstanbul, 1979.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, İstanbul, ts.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî (ö. 256/870), *Sahîhu'l-Buhârî*, İstanbul, 1981, I-VIII.
- Buladı, Kerim, *Kur'ân'da Sosyal Dayanışma*, İstanbul, 2004.

- Bursevî, İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Beyân*, trc. M. Kamil Yılmaz ve Arkadaşları, İstanbul, 2005 (I.cild).
- Canan, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi*, Almanya, ts. (I-XVIII).
- Canan, İbrahim, *Vakti En İyi Değerlendirme Esasları*, İstanbul, 1994.
- Çamdibi, Mahmut, *Din Eğitiminin Temel Esasları*, İstanbul, 1994.
- Çamdibi, Mahmut, *Din Eğitime Giriş*, İstanbul, 1989.
- Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed (ö. 816/1413), *Kitabu't-Ta'rifât*, ts. yy.
- Çelebi, Süleyman, *Mevlid-i Şerif*, ts., yy.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdî'r-Rahman (ö. 255/869), *Sünenü'd-Dârimî*, İstanbul, 1981.
- Davudoğlu, Ahmet, *Sahihi Müslim Tercümesi ve Şerhi*, İstanbul, 1977 (I-XI).
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 1978.
- Demiray, Kemal-Alaylıoğlu, Ruşen, *Ansiklopedik Türkçe Sözlük*, İstanbul, 1993.
- Ebû Ca'fer, Muhammed b. Cerir et-Taberî (ö. 310/992), *Câmiu'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kur'ân*, Kahire, 1987 (c. I-XII, cz. XXX).
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistanî (ö.275/888), *Sünenü Ebî Dâvûd*, İstanbul, 1981, I-V.
- Elmalılı, Yazır, Muhammed Hamdi (ö. 1942), *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul, 1971 (I-X).
- Elmalılı, Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Sadeltirenler, İsmail Karaçam ve Arkadaşları, Almanya, ts. (I-X).
- Ersan, Osman, *Gözümün Nûru Namaz*, İstanbul, 2003.

- Hazin, Alâuddin Ali b. Muhammed b. İbrahim (ö. 741/1340), *Lübâbu't-Te'vîl fi Meâni't-Tenzîl*, Beyrut, ts. (Kitabun Mecmûâtün mine't-Tefâsîr içinde).
- Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, Ankara, 2003.
- İbnü Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd (ö. 273/886) *Sünenü İbni Mâce*, İstanbul, 1981, I-II.
- İbnü Kesîr, İsmail b. Ömer (ö. 774/1372) *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, İstanbul, 1984, (I-VIII).
- İbnü Kesîr, İsmail b. Ömer, *El-Bidâye ve'n-Nihâye (Büyük İslam Tarihi)*, trc. Mehmet Keskin, İstanbul, 1994, I-XV.
- İbnü Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Manzûr el-Effîkî (ö. 711/1311), *Lisânü'l-Arab*, Beyrut, 1999 (I-XVIII).
- İsfehânî, Rağîb Ebu'l-Hüseyn b. Muhemmd el-İsfehânî (ö. 502/1108), *el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'an*, Tahkik, Seyyid Geylânî, Beyrut, ts.
- İzutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar*, trc. Selahattin Ayaz, İstanbul, 1991
- İbn Arabî, Muhammed b. Abdillâh, *Ahkâmu'l-Kur'an*, Beyrut, 1988.
- İlmihal, (Divantaş), ts. İstanbul (I-II).
- Kardâvî, Yusuf, *Müslümanın Hayatıda Vakit*, trc. Muhammed Enes, Konya, 1990.
- Kazancı, Ahmet Lütfi, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul, 1997.
- Kuşeyrî, Abdulkerim b. Hevâzin, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye*, Tahkik, Ali Abdulhamid Ebulhayr, Beyrut, 1995.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Camiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut, 1995 (c. X, cz. XX).
- Kutub, Seyyid, *Fi Zılâli'l-Kur'an*, trc. M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa, İstanbul, 1979 (I-XVI).

- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc (ö.261/874), *Sahîhu Müslim*, İstanbul, 1981, I-III.
- Malik b. Enes (ö. 179/795), *Muvatta*, İstanbul, 1981.
- Mevdûdî, Ebu'l-Alâ, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, trc. Komisyon, İstanbul, 1996.
- Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî, *Fihimâ Fih*, Hazırlayan, Abdalbaki Gölpınarlı, İstanbul, 1971.
- Mevlanâ Şibli, *Asr-ı Saadet (İslam Tarihi)*, trc. Ömer Rıza Doğrul, İstanbul, 1978.
- Mavsîlî, Abdullah b. Muhammed b. Mevdûd el-Mavsîlî, *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, İstanbul, 1980.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, (ö. 303/925), *Sünenü'n-Nesâî*, İstanbul, 1981, I-VIII.
- Nesefî, Ebul-Berakât Abdullah b. Ahmed (ö. 710/1310), *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, (Kitabun Mecmuatün mine't-Tefâsir içinde) Beyrut, ts (I-VI).
- Nurbakî, Haluk, *Kur'ân-ı Kerîm'den Âyetler ve İlmi Gerçekler*, Ankara, 2001.
- Nursî, Said (1873-1960), *Sözler*, İstanbul, 1993,
- Özek, Ali ve Arkadaşları, *Kur'ân-Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meâlî*, Medine, 1992.
- Râzî, Fahrüddin Muhammed b. Ömer er-Râzî (ö. 606/1210), *Mefâtihu'l-Ğayb (Tefsîru'l-Kebîr)*, Beyrut, 1990 (I-XXXII).
- Razî, Muhammed b. Ebî Bekr er-Râzî (ö. 760), *Muhtârü's-Sihâh*, İstanbul, 1980.
- Şeker, Mehmet, *İslam'da Sosyal Dayanışma Müesseseleri*, Ankara, 1984.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî (ö. 1250/1834), *Fethu'l-Kadîr el-Camiu beyne Fenneyi'r-Rivâyeti*

- ve'd-Dirâyeti min İlmi't-Tefsîr*, Tashîh, Ahmed Abdusselâm, Beyrut, 1994 (I-V).
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Timizî (ö. 279/892), *Sünenü't-Tirmizî*, İstanbul, 1981, I-V.
- Tümer, Günay-Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ankara, 1997.
- Türkiye Gazetesi, 28 Haziran, 1987.
- Yıldızhan, Ahmet, *Bel Fıtlığı ve Koruma Yolları*, İst., 2001.
- Yıldız, Abdullah, *Namaz bir Tevhid Eylemi*, İst., 2004.
- Yiğit, İsmail, *Peygamberler Tarihi*, İstanbul, 2004.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Muhammed b. Ömer (ö. 538/1143), *el-Keşşâfû an Hakâiki Gavâmid'it-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vîl*, Tashîh, Mustafa Hüseyin Ahmed, Beyrut, ts (I-IV).
- Zuhaylî, Vehbe, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, trc. Komisyon, Almanya, 1994 (I-X).